

BAĞIMSIZ SEÇİM İZLEME PLATFORMU¹
10 AĞUSTOS 2014
CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ
GÖZLEM RAPORU

Yayına Hazırlayanlar
DR. D. ÇİĞDEM SEVER
E. EZRA ELBİSTAN
G. ZEKİYE ŞENOL
NEJAT TAŞTAN
SELİN DAĞISTANLI

---

¹ Seçim İzleme Platformu Eşit Haklar İçin İzleme Derneği koordinatörlüğünde farklı alanlarda çalışan sivil toplum örgütleri tarafından oluşturulmuştur. Platforma ilişkin ayrıntılı bilgi için raporun EK 1 bölümüne bakınız.

Bu rapor Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin mali katkısı ile yayınlanmıştır. Rapordaki hiçbir ifade Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşü olarak değerlendirilemez.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Sokak
No:22/9 Beyoğlu İstanbul
Tlf: 0212 293 63 77
www.esihaklar.org
email: esihaklar@gmail.com

ISBN 978-605-87314-2-4

İçindekiler

Kısaltmalar.....	2
Giriş.....	3
Metodoloji ve Kapsam.....	5
Cumhurbaşkanı Seçimi mevzuatı ve uygulamaya ilişkin sorunlar.....	8
Seçilme Yeterliliği ve Aday Gösterilme.....	8
Adayların Kamu Görevlerinden Ayrılması ve Göreve Dönmesi.....	8
Propaganda ve Seçim Kampanyasının Finansmanı.....	9
Başbakanın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sonrası Görevine Devam Etmesine İlişkin Tartışmalar.....	9
Yurtdışında Yaşayan Seçmenlerin Oy Kullanması.....	10
10 Ağustos Öncesi ve Seçim Sürecine İlişkin Sorunlar.....	11
Şeffaflık ve Devletin Tarafsızlığı.....	11
Seçmen Kütükleri - Seçim Tarihi.....	12
Seçim Materyalleri.....	12
Toplu / Organize Oy Kullanma.....	14
Kapalı Kurumlarda Seçim.....	14
Seçim Gününe Özgü Sorunlar.....	15
İzlemenin kapsamı.....	15
İzleme Yapılan Oy Verme Yerlerine İlişkin Veriler.....	16
Sandık İzleme Verileri.....	26
Sandık alanında bulunan kişilere ilişkin gözlemler.....	27
Sandıklarda Oy Verme Usullerine İlişkin Veriler.....	28
Ayrımcılık Yapılıp Yapılmadığına İlişkin Cevaplar.....	32
Yapılan Resmi Şikayetlere İlişkin Cevaplar.....	32
Oy Sayımına İlişkin Veriler.....	33
Sayım İzleme Süresi ve Sandık Kurullarında Cinsiyet Dağılımı.....	33
Sayım izlenen yerlerde özellikli bölge olup olmadığı.....	34
Yetkili Kişilerin Oy Sayımının İzlenmesine Engel Olması.....	34
Oy Sayımının Usulüne Uygun Olup Olmadığı.....	34
Yurtdışı Seçim Gözlemi.....	41
Sonuç ve Öneriler.....	43
EK 1 :.....	47
EK 2 :.....	48
EK 3 :.....	56
EK 4 :.....	62

Kısaltmalar

AGİT	AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI
AİHM	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
BM	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ESHİD	EŞİT HAKLAR İÇİN İZLEME DERNEĞİ
AGİT ODIHR	AGİT DEMOKRATİK KURUMLAR VE İNSAN HAKLARI BÜROSU
STHVSKHK	SEÇİMLERİN TEMEL HÜKÜMLERİ VE SEÇMEN KÜTÜKLERİ HAKKINDA KANUN
TÜİK	TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU
YSK	YÜKSEK SEÇİM KURULU
MVSK	MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNU

Giriş

Seçim gözlemi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının geliştirilmesine destek vermek amacıyla seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşmesi, tüm yurttaşların seçme ve seçilme hakkından eşit olarak yararlanabilmesi için yürütülen bağımsız gözlemlene ve raporlama sürecini kapsamaktadır. Seçme ve seçilme hakkının herkes için ayrımsız uygulanması, İnsan Hakları Evrensel Beyanname (İHEB) ile Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de (MSHS) güvence altına alınmıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler (BM) Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ise dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkına erişimi ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin hükümler içermektedir.

<p>İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 21 <i>(1) Herkes, doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler vasıtasıyla ülkesinin hükümetinde yer alma hakkına sahiptir. [...]</i></p> <p><i>(3) Halkın takdiri hükümetin yetkisine esas olacaktır; bu, evrensel ve eşit oy hakkıyla ve gizli oylamayla veya eşdeğeri özgür oylama işlemeleriyle yapılacak olan periyodik ve hilesiz seçimlerle ifade edilecektir.</i></p>	<p>Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Madde 25 <i>Her yurttaş, herhangi bir ayrımcılık olmadan [...] ve kabul edilemez kısıtlamalar olmadan, aşağıdaki hak ve fırsatlara sahip olacaktır</i></p> <p><i>(a) kamu işlerinin yürütülmesine doğrudan veya özgürce seçilmiş temsilciler yoluyla müdahil olma</i> <i>(b) evrensel ve eşit oyla ve seçmenlerin iradesinin özgür ifade edilmesini garanti eden gizli oylamayla yapılacak periyodik hilesiz seçimlerde seçme ve seçilme</i> <i>(c) ülkesindeki kamusal hizmetlerden, genel anlamda eşitlik temelinde yararlanma</i></p>
<p>Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi Madde 7 <i>Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:</i></p> <p><i>1. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek;</i></p> <p>...</p>	<p>BM Engelli Hakları Sözleşmesi Madde 29 ...</p> <p><i>(a) Aşağıdakilerin gerçekleştirilmesi yoluyla engelli kişilerin, seçme ve seçilme hakkı ve fırsatı dahil olmak üzere doğrudan veya serbestçe seçilen temsilciler yoluyla başkaları ile eşit bir şekilde siyasi ve toplumsal yaşama etkin ve tam olarak katılmalarının sağlanması:</i></p> <p><i>(i) Oy kullanma usulleri, yerleri ve malzemelerinin uygun, erişilebilir ve kolayca anlaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması;</i></p> <p><i>(ii) Engelli kişilerin seçimlerde ve referandumlarda baskı olmadan gizli oy kullanma, seçimlerde aday olma, hükümetin her düzeyinde etkin şekilde görev yapma ve bütün kamu görevlerini ifa etme haklarının korunması ve gerektiğinde yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasının kolaylaştırılması;</i></p> <p><i>(iii) Engelli kişilerin seçmen olarak iradelerinin serbestçe ifade edilmesinin sağlanması ve bu amaçla gerektiğinde talepleri üzerine kendi seçecekleri bir kişinin yardımı ile oy kullanmalarına izin verilmesi;</i></p> <p>...</p>

Türkiye yukarıdaki sözleşmelere taraftır ve sözleşme hükümlerine uymakla yükümlüdür.²

² Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde seçme ve seçme seçilme hakkına ilişkin düzenlemelere yönelik daha geniş bilgi için raporun EK 2 bölümüne bakınız.

Bağımsız Seçim Gözlemi; demokratik, adil ve herkes için eşit fırsatlar içeren seçimler yapılabilmesine, seçme ve seçilme hakkının kullanılması için eşit erişim sağlanmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Yurttaşların neredeyse tek katılım yolunun seçimlerde oy vermek olduğu ve demokratik katılım mekanizmalarının son derece kısıtlı olduğu Türkiye’de seçim gözleminin önemi daha da artmaktadır.

Türkiye’de 2002, 2007, 2011 seçimleri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (ODIHR) tarafından izlenmiş ve raporlanmıştır. AGİT ODIHR her üç raporunda da Türkiye’de seçim sürecinin bağımsız gözleme açılmasını tavsiye etmiştir.

Bağımsız Seçim İzleme Platformu, insan hakları temelli seçim izleme çalışmasında; kadınlar, engelliler, etnik kökeni, dinî inancı, anadili ve cinsel kimliği farklı olanlar, zorla yerinden edilenler ve okuma-yazma bilmeyenler açısından seçme ve seçilme haklarını kullanma konusunda fırsat ve koşulların belirlenmesi, seçimlerde gerçekleşen hak ihlallerinin tespit edilmesine odaklanmaktadır.

Bağımsız Seçim Gözlemi çalışmasının ve platformun, herhangi bir siyasi parti ya da adayla doğrudan ya da dolaylı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bağımsız seçim gözlemcilerimiz Uluslararası Gözlem İlkeleri Beyannamesi Davranış İlkeleri’ne uygun gözlem yapmaktadır.

Metodoloji ve Kapsam

Bağımsız Seçim Gözlemi çalışması, uluslararası insan hakları belgelerinde güvence altına alınan seçme ve seçilme hakkının dezavantajlı gruplar açısından kullanımına ilişkin durumun ve demokratik bir seçimin gerçekleşip gerçekleşmediğinin seçim süreci boyunca izlenmesini ve raporlamasını amaçlar. Bu süreç bir bütün olarak seçmen kütüklerinin oluşturulması, adayların belirlenmesi, seçim kampanyaları, seçmen eğitimi, seçim günü gözlemi ve itiraz dönemini kapsamaktadır.

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından, 2011 yılında seçim gözlemi yapan uluslararası örgütlerin izleme metodlarına ilişkin kaynaklar, seçme ve seçilme hakkının güvence altına alındığı uluslararası sözleşmeler, sözleşme komitelerinin genel yorumları ve Türkiye’de yürürlükteki seçim mevzuatı taranarak, seçme ve seçilme hakkının etkin ve eşit kullanımına ilişkin göstergeler belirlenmiş³ ve seçim izleme metodolojisi geliştirilmiştir.

İzleme metodolojisi engelli, kadın, göç, insan hakları, LGBTİ, dil hakları ve hasta hakları ile ilgili çalışmalar yapan yerel sivil toplum örgütleri ile paylaşılmış ve seçimlerin sistematik olarak izlenmesi amacıyla Seçim İzleme Platformu oluşmuştur. Platformu oluşturan sivil toplum örgütleri 2011 Milletvekili Genel Seçimlerini 10 ilde, 30 Mart Yerel Seçimleri’ni 17 ilde izlemiş ve raporlamıştır.⁴

ESHİD; Cumhurbaşkanı Seçimi günü bağımsız gözlem yapılabilmesi amacıyla, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve Türkiye mevzuatı gereğince, Bağımsız Seçim Gözlemciliği yapmak için gerekli akreditasyonun yapılması talebiyle Yüksek Seçim Kurulu’na (YSK) başvuruda bulunmuş; YSK 2014/3427 no’lu kararı ile başvuruyu 298 sayılı STHVSKHK’nın 25, 81 ve 82. maddelerini gerekçe göstererek reddettiğini bildirmiş ancak YSK 2014/3427 kararının maddi hata içermesi nedeniyle başvuruya ilişkin 2014/3611 sayılı yeni bir karar almış ve bu nihai karar ESHİD’e 10 Ağustos seçimleri sonrasında 12.08.2014 tarihinde tebliğ edilmiştir. Platform, YSK’nın ret kararına rağmen fiili olarak demokratik gözlem hakkını kullanmak amacıyla, heyetler oluşturmuş ve gözlem heyetlerinin engellenmesi ihtimaline karşı seçmenlere “Eşitlik Gözlemcisi” olma çağrısı yapmıştır. Çağrı, sosyal medya ve ESHİD web sitesi üzerinden yapılmıştır.

Bu rapor; heyetlerin gözlemleri, seçmenler tarafından iletilen bilgiler, medyaya yansıyan haberlerin taranmasından, seçmen kütükleri, oy verme yerleri ve oy verme materyallerine ilişkin bazı bilgilerden ve başta YSK olmak üzere ilgili kamu kurumlarına yapılan bilgi edinme başvurularından alınan verilere dayanmaktadır. Rapordaki bilgiler hiçbir biçimde izleme yapılan illerde veya oy verme yerlerindeki tüm durumu yansıtmamakta sadece tespit edilebilen durumları ifade etmektedir.

10 Ağustos günü yurtiçinde 14 ilde 252 oy verme yerindeki 767 sandıkta, yurtdışında ise Danimarka’nın Kopenhag şehrinde gözlem yapılmıştır. Oy sayım süreci ise, yurtiçinde 106 sandıkta standart 3 ayrı formla⁵ izlenmiştir. Doldurulan formlar SPSS 21.0 kullanılarak analiz edilmiştir.

³ Bkz. EK 2: L. Kanat (Nisan 2011), Seçme Ve Seçilme Hakkının İzlenmesine Yönelik Göstergeler

⁴ <http://www.esithaklar.org/yayinlarimiz/raporlar/>

⁵ Bkz. EK 3: İzleme Formları

Analiz yapılırken formlarda cevap verilmeyen sorular olması durumunda bunlar ilgili tablolarda “kayıp” olarak belirtilmiştir. Farklı sorulara verilen cevapların çapraz analizinde her iki soruya da cevap verilen formlar değerlendirmeye alınmıştır. Gözlemcilerin açıklama kısmına yazdıkları ise her forma bir numara verilerek şehir ve form numarasını (örneğin F15) içerecek şekilde analize katılmıştır. Açıklamalarda parti veya adaylar zikredildiğinde partinin adı verilmeksizin “..P” biçiminde ifade edilmiş ya da alanda bulunup ismini veren kişiler olduğunda kişisel verileri ihlal etmemek adına isminin sadece baş harflerine yer verilmiştir.

Seçim sonrası süreçte temelde seçimlere ilişkin yapılan itiraz ve şikayetler ile sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan itirazlar sonucunda Yüksek Seçim Kurulu ya da itiraz edilen seçim kurullarının verdiği kararlara erişebilmek adına YSK'ya bir bilgi edinme başvurusu yapılmışsa da bu başvuruya süresi içinde herhangi bir yanıt verilmemiştir. YSK tarafından verilen ve yargı denetimine de tabi olmayan bu işlemlerin hukuka uygunluğu veya eşit muameleyi içerip içermediği konusunda net bir bilgiye ulaşılamadığından bu yönde derinlemesine bir hukuki analiz de mümkün olmamıştır. Bu nedenle de seçim sonrası süreç değerlendirilirken ancak gazete haberleri ve bu konudaki bazı sayısal verilere yer verilebilmiştir.

Oy verme yerlerinde yapılan gözlemlerdeki tespitlerden kişi isimleri, sandık numaraları, basın ve adli makamlara yansıyan durumlar dışında kalan özel bilgiler ilgili kişilerin olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceği düşüncesiyle çıkartılmıştır.

Platform, Cumhurbaşkanı Seçimi'ni Adana, Ankara, Antalya, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, Hatay, İstanbul, İzmir, Manisa, Ş.Urfa, Trabzon ve Van olmak üzere 14 ilde ve yurtdışında Danimarka Kopenhag'da izlemiştir. Yurtiçinde 252 oy verme yerindeki 767 sandıkta, yurtdışında 1 oy verme yerindeki 12 sandıkta gözlem yapılmıştır.

10 Ağustos Cumhurbaşkanı Seçimi gözlemi, 29 sivil toplum örgütünün katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bağımsız Seçim İzleme Platformu'nun gözlem heyetleri, platform üyesi sivil toplum örgütlerinin yönetici ve üyelerinden oluşturulmuştur. Her ildeki gözlem heyetlerinde yer alan kişilerin isimleri 08.08.2014 tarihinde İl Seçim Kurullarına yazılı olarak bildirilmiştir.

İl Seçim Kurulları'na gözlem yapılacağı bilgisi ve gözlemcilerin isimleri önceden bildirilmesine rağmen gözlemcilerimiz Antalya, Diyarbakır, İzmir ve Danimarka Kopenhag'da engellemeler ile karşılaşmış, İzmir'de 2 gözlemcimiz gözlem sırasında şahit oldukları usulsüz oy kullanma işlemi sonrasında okul müdürünün şikayeti üzerine polis karakoluna götürülmüş ve ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakılmıştır.

Türkiye mevzuatında seçme ve seçilme hakkının etkin olarak kullanılmasını engelleyen düzenlemeler mevcuttur. Cumhurbaşkanı Seçimi yönünden;

Anayasa madde 101;

“Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış kendi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk Vatandaşları arasından yedi yıllık bir süre için seçilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışından aday gösterilebilmesi, Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisiyle mümkündür”

101. maddede öngörülen 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış olma şartı sorunludur. Kaldı ki 25 yaşını doldurmuş yurttaşlar milletvekili ve TBMM başkanı seçilebilme hakkına sahiptir, TBMM başkanı cumhurbaşkanlığına vekalet edebilmekte ve onun yetkilerini kullanabilmektedir.

Yine TBMM dışından aday gösterilecek kişiler için aranan meclis üye tamsayısının 1/5'inin yazılı önerisi olma zorunluluğu, seçilme hakkı bakımından sorunludur ve milletvekili olmayan kişilerin adaylığını zorlaştırmaktadır.

298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (STHVSKHK) düzenlemeleri;

Oy Kullanamayacak Olanlar:

“Madde 7- Aşağıdaki yazılı olanlar oy kullanamazlar:

....

3. (Ek: 10.6.1983 - 2839/44 Md.; Değişik: 27.10.1995 - 4125/2 Md.) Ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar.”⁶

Hükümlülerin oy kullanamaması seçme hakkına ilişkin önemli bir kısıtlamadır. Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraftır. Sözleşme ve ek protokollerinde güvence altına alınan hakların korunması ile ilgili görevli mahkeme olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) hükümlülerin oy kullanma hakkına ilişkin genel kısıtlamaların ihlal olduğuna ilişkin kararlar vermiştir, bu kararlardan biri 2013 yılında Türkiye aleyhine verilmiştir. YSK verilerine göre 107.292 yurttaş hükümlü oldukları için seçimde oy kullanamamıştır.⁷

Seçmen kütüğü düzenlenmesi:

“Madde 33 - (Değişik: 17/5/1979 - 2234/1 md.)

(Değişik birinci fıkra: 13/3/2008-5749/4 md.) Seçmen kütüğü; adres kayıt sistemindeki bilgiler esas alınarak Yüksek Seçim Kurulunca belirlenecek usul ve esaslara göre her yıl yeniden düzenlenir, sürekli bilgi toplama ile her seçim döneminde güncelleştirilir.”⁸

Seçmen kütüklerinin adrese dayalı olarak hazırlanması evsizleri, sığınma evlerinde yaşayan kadınları, huzurevlerinde ve öğrenci yurtlarında barınanların seçmen olmalarını engellemektedir.

Radio ve televizyonla propaganda:

“Madde 52 - (Değişik: 17/5/1979 - 2234/1 md.)

(Değişik: 10/6/1983 - 2839/46 md.) Özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere, seçime katılan siyasi partiler, oy verme gününden önceki 7 nci günden itibaren oy verme gününden önceki gün saat 18.00'e kadar radyo ve televizyonda propaganda yapabilirler.

(Değişik: 23/5/1987 - 3377/3 md.) Seçime katılan;

- a) Siyasi partilere ilk gün 10, son gün 10 dakikayı geçmemek üzere, programlarını ve yapacakları işleri anlatan iki konuşma,
- b) Mecliste grubu bulunan siyasi partilerin her birine ilaveten 10'ar dakikalık propaganda,
- c) (Değişik: 27/10/1995 - 4125/4 md.) İktidar partisine veya iktidar partilerinden büyük olanına 20 dakikalık, iktidar partilerinden diğerlerine 15'er dakikalık ilave propaganda.
- d) Ana muhalefet partisine ilaveten 10 dakikalık propaganda, hakkı verilir.....”⁹

Kanununun 52. maddesindeki düzenlemeler, seçimlerde eşit yarışma koşullarını ortadan kaldırmakta ve gerek seçime katılan siyasi partiler arasında gerekse siyasi partiler ile bağımsız olarak seçime katılan adaylar arasında eşitsizlik yaratmaktadır.

Ayrıca YSK'nın, siyasi parti ve adayların radyo ve televizyon reklamlarında Türkçe kullanılmasına ilişkin kararı, propaganda ve seçmenlerin bilgi alma hakkı bakımından eşitsizlik yaratmaktadır.

6 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

7 http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444005790&_afLoop=18931329068461784&_afWindow-Mode=0&_afWindowId=2elov2xk8_1#%40%3F_afWindowId%3D2elov2xk8_1%26_afLoop%3D18931329068461784%26training-id%3DYSPWCN1_4444005790%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D2elov2xk8_35

8 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

9 <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.4.298&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

Cumhurbaşkanı Seçimi mevzuatı ve uygulamaya ilişkin sorunlar

19.01.2012 tarihinde kabul edilen 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'yla düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Türkiye'nin seçim geleneğinden tamamen farklı yeni bir seçim türü ve sistemini de beraberinde getirdi. Bu seçim, adayların siyasi bir partiyle ilişkili olmaması, tarafsız ve sorumsuz bir makama ilişkin olması gibi unsurlar nedeniyle diğer seçimlerden farklıdır. Seçimin yönetimi ve genel ilkeleri (açık, genel oy vb.) bakımından diğer seçimlerle çok farklılık taşımamakla birlikte aday gösterme, propaganda ve finansman bakımından önemli farklılıklar içerir.

Seçilme Yeterliliği ve Aday Gösterilme

6271 sayılı Kanununun 6. maddesine göre kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip her Türk vatandaşı cumhurbaşkanı adayı olabilir. Bu koşullar içerisinde en çok eleştirilen noktalardan biri, yüksek öğrenim yapmış olma koşulunun eğitim bakımından ayrımcılık oluşturmasıdır. Milletvekilliği, bakanlık veya başbakanlık için aranmayan bu koşulun demokratik bir seçimle iş başına gelecek cumhurbaşkanı için aranmasında, farklı muameleyi meşru kılacak herhangi bir haklı neden bulmak güçtür.

Aday olabilme açısından bir başka nokta, cumhurbaşkanı her ne kadar halk tarafından seçilecek olsa da, aday gösterme bakımından mecliste grubu olan siyasi partilerin tek başına belirleyici olmasıdır. Kanununun 7. maddesine göre Cumhurbaşkanlığına aday gösterilecek kişinin yazılı muvafakati olmak koşuluyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi en az yirmi milletvekilinin yazılı teklifiyle mümkündür. Ayrıca "En son yapılan milletvekili genel seçimlerinde, aldıkları geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında, yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir. Her bir siyasi parti ancak bir aday için teklifte bulunabilir".

Halk tarafından belli sayıda imzayla önerilen bir adayın ya da meclis dışında yer alan partilerin bu seçimde aday gösterememesi, çoğulculuk ve demokratik seçimler adına olumsuz bir durumdur.

Adayların Kamu Görevlerinden Ayrılması ve Göreve Dönmesi

Adayların kamu görevlisi olması halinde adaylık sürecinin nasıl işleyeceği ve seçilmezse ne olacağı konusunda özel bir düzenleme yapılmıştır. Kanununun 11. maddesinde aday olabilecek kamu görevlilerinin tek tek sayılması yoluna gidilmiş, bu kişilerin aday olmaları halinde aday listesinin kesinleştiği tarihte görevlerinden ayrılmış sayılacağı ve durumun YSK tarafından aday gösterilenin bağlı bulunduğu kuruma derhal bildirileceği düzenlenmiştir. Bu kapsamda olan kamu görevlileri arasında bakan veya başbakanın sayılmamış olması bir başka sorundur.

Kamu görevlisi ve cumhurbaşkanı adayı sıfatının aynı anda taşınmamasının sağlanmasıyla, kampanya olanakları bakımından devlet kaynaklarını kullanmama ve tarafsızlık hedefleniyorsa, bunun herhangi bir kamu görevlisi için zorunlu bir koşul olmasına karşın bakanlar ve başbakan gibi doğrudan bir siyasi partiyle de ilişkisi olan kamu görevlileri bakımından görevden çekilme şartının aranmamasını anlamak güçtür. Bu tartışma, seçim sonrasına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bu konuda yapılan başvurular da YSK tarafından reddedilmiştir. Başvuru ile ilgili haberler medyaya da yansımıştır.

“Yüksek Seçim Kurulu (YSK), Başbakan Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı adaylığı nedeniyle görevinden istifa etmesi gerektiği yönündeki talepleri oybirliğiyle reddetti. Kurul, cumhurbaşkanlığı adaylıklarının kesinleşmesinin ardından, Başbakan Erdoğan’ın görevine devam etmesine ilişkin 15 itirazı karara bağladı.

İtirazlar, Başbakan Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı adaylığının kesinleşmesiyle birlikte Başbakanlık görevinden istifa etmiş sayılması gerektiği talebini içeriyordu.”¹⁰

Başbakanın adaylığı için YSK tarafından alınan “görevinden istifa etmesine gerek olmadığı” kararı, seçim sürecinin her aşamasında adaylar arasında eşitsizlik yaratmıştır.

Propaganda ve Seçim Kampanyasının Finansmanı

Propaganda ve seçim kampanyasının finansmanı, Kanununun 13. ve 14. maddelerinde düzenlenmiştir. Propagandanın eşit olanaklarla yapılabilmesi konusunda genel ve yerel seçimlerde uygulanan 298 sayılı Kanundaki hükümlere atıf yapılmış, propaganda dönemi olarak ise aday listesinin kesinleştiği günden, oylamanın yapılacağı günden önceki güne kadarki dönem belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanı Seçim sürecini özgün kılan unsurlardan biri de cumhurbaşkanı adaylarının tarafsızlık niteliği nedeniyle doğrudan bir siyasi partinin adayı olmaması ve bu nedenle seçim kampanyasının finansmanının özgün bir modele sahip olmasıdır. Kanununun 14. maddesine göre adaylar, ödünç niteliğinde para kabul edemeyeceğinden sadece seçim harcamalarında kullanmak üzere üst sınırı 9.082.51 TL olmak üzere kişisel bağış ve yardım kabul edebilecektir. Adaylar, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan, tüzel kişilerden ve Türkiye uyruğunda olmayan gerçek kişilerden bağış ve yardım alamazlar. Bu doğrultuda adaylar ancak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan gerçek kişilerden bağış ve yardım alabilecektir. Her bir kişinin adaya yapabileceği nakdi yardım miktarı, her bir tur için en yüksek Devlet memuruna mali haklar kapsamında fiilen yapılmakta olan her türlü ödemelerin bir aylık brüt tutarını geçemez. Yüksek Seçim Kurulunca belirlenecek tutarın üzerindeki nakdi yardımlar doğrudan, bu miktarın altında kalanlar ise makbuz karşılığı alınıp Seçim Hesabı olarak açtıracakları bir banka hesabına yatırılır. Bu bağış ve yardımlar ile harcamalar YSK tarafından tasdik edilen listelere kaydedilir ve seçim hesapları da yine YSK tarafından incelenip, incelemenin tamamlanmasından itibaren bir ay içinde ilan edilecektir.

Başbakanın Cumhurbaşkanı Seçilmesi Sonrası Görevine Devam Etmesine İlişkin Tartışmalar

Seçim sonrasına damgasını vuran tartışmalardan biri de 10 Ağustos seçiminde aday olan Başbakan R. Tayyip Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından siyasi parti ile ilişkisi, milletvekilliği sıfatı ve Başbakanlık görevinin ne zaman sona ereceğine ilişkin tartışma olmuştur. Anayasa’nın 2007 yılında değiştirilen 101. maddesinin IV. fıkrasına göre “Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer”. Cum-

¹⁰ <http://gundem.bugun.com.tr/ysk-son-sozu-soyledi-haberi/1183812>

hurbaşkanının tarafsızlık niteliğinin bir sonucu olan bu hüküm uyarınca siyasi parti üyeliği, milletvekilliği ve başbakanlık, milletvekilliği sıfatına bağlı olduğu için seçilenin başbakanlık sıfatının da sona ermesi gerekmektedir. 10 Ağustos seçim sonuçları YSK Başkanı tarafından 11 Ağustos günü sözlü olarak kamuoyuna açıklanmış, 15 Ağustos günü ise seçim tutanağı düzenlenmiş ve aynı gün Resmi Gazete’de yayımlanmak üzere Başbakanlığa gönderilmişse de ilan ancak 28.8.2014 tarihinde yapılmıştır. Bu süreç içerisinde 27 Ağustos 2014 günü Adalet ve Kalkınma Partisi Olağanüstü Kongresi gerçekleştirilmiş ve Cumhurbaşkanı Seçimi’ni kazanan R.Tayyip Erdoğan da Genel Başkan sıfatıyla bu kongreye katılmıştır.

Bu noktadaki temel tartışma Anayasanın 101. maddesinde yer alan “seçilen” ifadesinin ne anlama geldiğine ilişkindir. R. Tayyip Erdoğan’ın istifa etmesinin gerekmediğini savunan görüş, seçilme şartının göreve başlama ile olacağını savunmakla birlikte 102. maddede yer alan “Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur” hükmü ile Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu’nun 20. maddesi ile 21. maddesinde seçilme ile göreve başlamanın ayrı fıkralarda düzenlenmesinden de anlaşılacağı gibi, sıfatın kazanılması ile göreve başlama birbirinden farklı durumlardır.¹¹ 101. madde göreve başlama değil seçilmeden bahsettiği için, seçim sonuçlarının kesinleşmesiyle birlikte artık tarafsız bir statüsü olan cumhurbaşkanının siyasi parti ve meclisle ilişkisinin kesilmesi gerekirdi.¹² Her ne kadar bu gerekçeyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na Siyasi Partiler Kanunu’na aykırılık iddiasıyla başvurulmuşsa da, savcılık 18.08.2014 tarih-722 sayılı işlemlerle Erdoğan’ın, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinin sona erip-ermeyeceği konusunda karar verme görev ve yetkisinin TBMM’ye ait olduğuna karar vermiş ve aynı kararda “Cumhurbaşkanlığı sıfatını 28 Ağustos 2014 tarihinde kazanacak olan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı R. T. Erdoğan’ın siyasi faaliyette bulunmasına ve siyasi parti üyeliğinin devam etmesinde herhangi bir yasal engel bulunmadığı sonuç ve kanaatine varıldığı gerekçesiyle” başvurunun reddine karar vermiştir.¹³ Konuyla ilgili bir de bireysel başvuru yapılmışsa da Anayasa Mahkemesi CHP ve Atilla Kart’ın mağdur sıfatı olmadığı gerekçesiyle kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle ret kararı vermiştir.¹⁴

Yurtdışında Yaşayan Seçmenlerin Oy Kullanması

Cumhurbaşkanı seçiminde yurtdışında yaşayan seçmenlerin oy kullanması bakımından 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun uygulanacaktır. Yurtdışındaki seçmenlere ilişkin hükümlerde 2012 yılındaki önemli değişikliklerin ardından yapılan ilk seçim bu olduğundan, kuralların uygulanması bakımından da Cumhurbaşkanı Seçimi ilk uygulama olmuştur.

Yurtdışında yaşayan seçmenlerin oy kullanmasının sağlanması önemli bir gelişmedir ancak seçmen bulunan tüm ülkelerde sandık kurulması ve oyların yerinde kullanıldığı gün sayılarak tutanak altına alınması, otomatik randevu sistemi yerine seçmenin kimliği ile müracaatında oy kullanmasının sağlanması gerekmektedir.

¹¹ Türkiye’de benzer bir tartışma milletvekilliği bakımından da yapılmıştır ve mecliste yemin etme göreve başlama koşulu iken, seçilme koşulu mazbatanın hazırlanması ile gerçekleşmektedir. YSK ve Anayasa Mahkemesi’nin de görüşü bu yönde olmuştur.

¹² Türkiye’de benzer bir tartışma 31 Ekim 1989’da Başbakan olan Turgut Özal’ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in Danıştay’a konuyla ilgili görüş sormasında yaşanmış ve Danıştay 30 Ekim 1989 tarihli E.1989/161,K.1989/157 no’lu kararında 1972’de Nihat Erim’in istifasına da atıf yaparak bu yönde görüş bildirdiğinden Evren seçimin ertesi günü meclise bir yazı göndererek Özal’ın yerine geçici olarak Ali Bozer’i atamıştır. Karara şu adresten ulaşılabilir: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/108219/Danistay_ictihati__Basbakan_istifasini_Kosk_e_sunmali.html#

¹³ <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/chpli-kart-ak-parti-kongresinin-iptali-icin-basvurdu>

¹⁴ Başvuru no: 2014/13634, Karar Tarihi: 8.9.2014, RG: 9.9.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140909-15.pdf>

10 Ağustos Öncesi ve Seçim Sürecine İlişkin Sorunlar

Şeffaflık ve Devletin Tarafsızlığı

Kamu olanakları ve yetkilerinin seçimlerde adaylar arasında eşitsizliğe yol açacak şekilde kullanımının denetimi, demokratik seçimler için gerekli önkoşullardan biridir. Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu'nda (CSK) aday kampanyalarının şeffaflığı ve devlet kurumlarının tarafsızlığı bakımından yeterli hüküm bulunmamaktadır.

Başbakanın adaylığı için YSK tarafından alınan “görevinden istifa etmesine gerek olmadığı” kararı, seçim sürecinin her aşamasında adaylar arasında eşitsizlik yaratmıştır.

Görevde bulunan bakanlar her fırsatta başbakanı desteklediklerini kamuoyuna açıklamıştır. Seçim mevzuatında seçim işleri ile doğrudan ilişkili bakanlıklar arasında sayılan İçişleri Bakanlığı başbakanın seçim koordinasyon bürosunun açılışını yapmıştır.¹⁵

Medyaya yansıyan haberlere göre S. Demirtaş'ın kampanya çalışmalarına yönelik Rize, Samsun, Hopa, İzmir ve İstanbul'da; E. İhsanoğlu'nun seçim çalışmalarına Rize ve K.Maraş'ta saldırı ve engelleme yapılmıştır. Hükümet, adayların seçim çalışmalarına yönelik saldırı ve engellemelere karşı etkin önlemler almamıştır.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) seçim döneminde adaylara eşit fırsatlar sunmamış, TRT Genel Müdürü kamuoyu önünde bir adayı yayınlarını kesmekle tehdit etmiştir.¹⁶

Seçmen Kütükleri - Seçim Tarihi

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi üzerinden oluşturulan seçmen kütüklerinin doğruluğuna ilişkin soru işaretleri devam etmektedir.¹⁷

Evsizlerin, çadırlarda yaşayanların ve sığınma evlerindeki kadınların kütüklere kaydı için hiçbir çalışma yapılmamış ve bu seçmenlerin seçme hakları yok sayılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı sığınma evlerinde kalan kadınların oy kullanamayacağını açıklamıştır.¹⁸ YSK web sitesinde yapılan açıklamaya göre adresi bulunmayan seçmenlerin sayısı 552.320'dir.¹⁹ Seçmen kütüklerinde kayıtlı olan dezavantajlı gruplara ilişkin ayrıntılı veri bulunmamaktadır. YSK bu konudaki bilgi edinme başvurularına “ayrı çalışma yapılması” gerekçesiyle ce-

¹⁵ <http://www.milliyet.com.tr/bakan-efkan-ala-elazig-da-secim-koordinasyon-elazig-yerelhaber-301115/>

¹⁶ <http://t24.com.tr/haber/trt-genel-mudurunden-demirtasa-yayini-keserez-tehdidi,265835>

¹⁷ Cumhurbaşkanı Seçimi için kullanılan seçmen kütüklerinde; ikamet kayıtlarında hiçbir değişiklik olmadığı halde kütüklerden düşürülen, kayıtlı olmadığı ikametgâhlarda seçmen kaydı bulunanlar, özellikle zihinsel engelli seçmenler arasında hukuken aynı durumda oldukları halde kütüklere kayıt bakımından farklı uygulamalar ile karşılaşılmaktadır.

¹⁸ <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2014/07/28/siginma-evlerinde-kalanlar-oy-kullanamayacak>

¹⁹ http://www.ysk.gov.tr/ysk/laces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444005790&_afLoop=18931329068461784&_afWindowMode=0&_afWindowId=2elov2xk8_1#%40%3F_afWindowId%3D2elov2xk8_1%26_afLoop%3D18931329068461784%26training_id%3DYSKPWCN1_4444005790%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D2elov2xk8_35

vap vermemiştir. YSK verilerine göre Türkiye’de engelli seçmen sayısı (ortopedik ve görme) 594.044’tür, bu sayı engelli nüfus oranının %12,39 (yaklaşık dokuz milyon) olduğu düşünüldüğünde son derece azdır.

Yine kütüklerde, kayıtlı seçmenlerin okuma yazma bilip bilmedikleri ve 60 yaş üstü seçmenlerin sayısı konusunda veri bulunmamaktadır.

Seçim tarihinin belirlenmesinde ülke içinde mevsimlik tarım, inşaat ve turizm sektörü işçilerinin durumları dikkate alınmamıştır. Mevsimlik işçiler 15 Nisan - 15 Ekim tarihleri arasında ikamet ettikleri yerlerden çalışma bölgelerine gitmektedir. Sadece tarım sektöründe yer değiştiren nüfusun 1 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir.²⁰

Seçim Materyalleri

Seçimlerde kullanılan materyal ve yöntemlerin tüm seçmen grupları için uygun olması veya farklı durumda bulunan seçmenler için pratik ve erişilebilir çözümler üretilmesi, seçme hakkının kullanılmasını etkileyen temel faktörlerdendir. Seçimlerde kullanılan oy pusulalarının görme engelli seçmenlere uygun olmaması tüm seçimler bakımından ortak bir sorundur. YSK bu konuda hiçbir adım atmamaktadır.

Yine oy pusularının okuma-yazma bilmeyen seçmenlere uygun olmadığını ve aday fotoğraflarının oy pusularına konulmasının okuma-yazma bilmeyen seçmenlerin oy kullanması açısından olumlu olacağını 2011 yılından beri platform olarak önermekteyiz. YSK, Cumhurbaşkanı Seçimi’nde aday fotoğraflarını oy pusulasına koyarak olumlu bir uygulama yapmıştır. Bu uygulamanın diğer seçimlerde de devam ettirilmesi gerekmektedir.

Oy verme merkezlerindeki seçmen yönlendirme tabelaları görme engelli ve okuma-yazma bilmeyen seçmenlere uygun değildir. Her oy verme merkezinde seçmenleri sandıklara yönlendirmek üzere görevli bulundurulması gerekmektedir.

Toplu / Organize Oy Kullanma

İL ADI	İLÇE ADI	MUHTARLIK ADI	SANDIK NO	SEÇMEN SAYISI	OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI	İTİRAZSIZ GEÇERLİ OY SAYISI	İTİRAZLI GEÇERLİ OY SAYISI	GEÇERLİ OY TOPLAMAMI	GEÇERSİZ OY TOPLAMAMI	AYNI ADAYA VERİLEN OY
ŞANLIURFA	AKÇAKALE	AYDINLI MAH.	1027	26	28	28	0	28	0	28
ŞANLIURFA	AKÇAKALE	ŞANLI MAH.	1136	29	31	31	0	31	0	31
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	BAYRAKLI MAH.	2027	115	117	117	0	117	0	117
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	KARAALI MAH.	2146	321	322	322	0	322	0	322
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	KARAHİSAR MAH.	2148	206	208	208	0	208	0	208
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	MUTLUKAYA MAH.	2173	153	155	155	0	155	0	155
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	NADİRE MAH.	2174	22	25	25	0	25	0	25
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	YANIKÇÖĞÜR MAH.	2257	95	96	96	0	96	0	96
ŞANLIURFA	HALİLİYE	ÇİÇEKTEPESİ MAH.	2031	44	45	45	0	45	0	45
ŞANLIURFA	HALİLİYE	DERİNKUYU MAH.	2038	192	195	195	0	195	0	195
ŞANLIURFA	HALİLİYE	DİPHİSAR MAH.	2042	47	48	48	0	48	0	48
ŞANLIURFA	HALİLİYE	HALİME MAH.	2080	140	141	141	0	141	0	141

²⁰ [http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Dünyadan/dünyadan_12%20\(1\).pdf](http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Dünyadan/dünyadan_12%20(1).pdf)

İL ADI	İLÇE ADI	MUHTARLIK ADI	SANDIK NO	SEÇMEN SAYISI	OY KUL-LANAN SEÇ-MEN SAYISI	İTİ-RAZSIZ GE-ÇERLİ OY SAYISI	İTİ-RAZLI GE-ÇERLİ OY SAYISI	GE-ÇERLİ OY TOP-LAMI	GE-ÇERSİZ OY TOP-LAMI	AYNI ADA-YA VERİ-LEN OY
ŞANLIURFA	HALİLİYE	KESME MAH.	2138	43	46	46	0	46	0	46
ŞANLIURFA	HALİLİYE	SARPDERE MAH.	2194	58	60	60	0	60	0	60
ŞANLIURFA	HALİLİYE	SEYRANTEPE MAH.	2207	27	30	30	0	30	0	30
ŞANLIURFA	HALİLİYE	SUMAKLI MAH.	2208	99	100	100	0	100	0	100
ŞANLIURFA	HARRAN	AŞAĞIYARIMCA MAH.	1012	25	26	26	0	26	0	26
ŞANLIURFA	HARRAN	GÖZCÜ MAH.	1061	300	301	301	0	301	0	301
ŞANLIURFA	HARRAN	ÖZTAŞ MAH.	1095	121	122	122	0	122	0	122
ŞANLIURFA	HARRAN	SEFERKÖY MAH.	1103	40	41	41	0	41	0	41
ŞANLIURFA	HARRAN	TANINMIŞ MAH.	1120	328	330	330	0	330	0	330
ŞANLIURFA	HİLVAN	ÇAT MAH.	1044	81	82	82	0	82	0	82
ŞANLIURFA	HİLVAN	KOVANCI MAH.	1072	233	234	234	0	234	0	234
ŞANLIURFA	KARAKÖPRÜ	AĞIZHAN MAH.	1002	22	23	23	0	23	0	23
ŞANLIURFA	KARAKÖPRÜ	SAKÇA MAH.	1186	64	65	65	0	65	0	65
ŞANLIURFA	SİVEREK	BAKMAÇ MAH.	1060	336	340	340	0	340	0	340
ŞANLIURFA	SİVEREK	BÖĞÜRTLEN MAH.	1077	243	245	245	0	245	0	245
ŞANLIURFA	SİVEREK	BÜYÜKYAKITLI MAH.	1085	103	104	104	0	104	0	104
ŞANLIURFA	SİVEREK	YELEKEN MAH.	1394	132	133	133	0	133	0	133
ŞANLIURFA	VİRANŞEHİR	AYAKLI MAH.	1021	202	205	205	0	205	0	205
ŞANLIURFA	VİRANŞEHİR	DEFTERDAR MAH.	1074	51	52	52	0	52	0	52
ŞANLIURFA	VİRANŞEHİR	KOLAĞASI MAH.	1189	36	38	38	0	38	0	38
ŞANLIURFA	AKÇAKALE	ERDEMLER MAH.	1063	84	84	0	84	84	0	84
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	BÜYÜKÇAYLI MAH.	2032	256	256	256	0	256	0	256
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	BÜYÜKOTLUCA MAH.	2036	180	180	180	0	180	0	180
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	KARAALİ MAH.	2147	336	336	336	0	336	0	336
ŞANLIURFA	EYYÜBİYE	KIRÇIÇEĞİ MAH.	2156	147	147	147	0	147	0	147
ŞANLIURFA	HALİLİYE	KÖSECİK MAH.	2155	200	200	200	0	200	0	200
ŞANLIURFA	HALİLİYE	TEPEKÖY MAH.	2217	55	57	57	0	57	0	57
ŞANLIURFA	HARRAN	BÜYÜKTÜRBE MAH.	1035	293	293	293	0	293	0	293
ŞANLIURFA	HARRAN	DEMİRLİ MAH.	1049	288	288	288	0	288	0	288
ŞANLIURFA	HARRAN	EMEKLİ MAH.	1054	80	80	80	0	80	0	80
ŞANLIURFA	HİLVAN	ARPALI MAH.	1010	51	51	51	0	51	0	51
ŞANLIURFA	HİLVAN	YEŞERDİ MAH.	1102	37	37	37	0	37	0	37
ŞANLIURFA	SİVEREK	ERBEY MAH.	1137	89	89	89	0	89	0	89
ŞANLIURFA	SİVEREK	UZUNZİYARET MAH.	1389	251	251	251	0	251	0	251
ŞANLIURFA	VİRANŞEHİR	ÇİFTÇİLER MAH.	1069	96	96	96	0	96	0	96
ŞANLIURFA	VİRANŞEHİR	YUKARIBAĞ MAH.	1306	59	59	59	0	59	0	59

Kapalı Kurumlarda Seçim

Her seçimde cezaevleri, yaşlı ve engelli bakımevlerinde seçmenlerin oy kullanmasına ilişkin sorunlar yaşanmaktadır. Devlete bağlı yaşlı ve engelli bakımevlerinin bazılarında sandık kurulmakta, bazılarında kurulmamaktadır. Yine bu kurumlarda yaşamlarını sürdüren yurttaşların seçmen kayıtlarının güncellenmesi ve seçim günü aynı kurumda kalan bazı seçmenlerin kurum olanakları ile oy kullanma yerlerine taşınması, diğerlerinin ise oy verme yerlerine götürülmediği iddiaları kurumda kalanlar tarafından dile getirilmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı Seçimi'nde Manisa'da bulunan 2 huzurevinden birinde sandık kurulmuş diğerinde kurulmamıştır.

Az sayıda seçmenin bulunduğu cezaevlerinde ise sandık kurulmakta, ancak seçmenler oylarını kullanmamaktadır. Yalnızca 1 seçmenin olduğu cezaevlerinde bile sandık kurmak oy verme gizliliğinin daha baştan ihlali anlamına gelmektedir. Cumhurbaşkanı Seçimi'nde izleme yapılan illerde cezaevleri sandık sonuçları şöyledir:

İL ADI	İLÇE ADI	CEZAEVİ ADI	SANDIK NO	SEÇMEN SAYISI	OY KULLANAN SEÇMEN SAYISI
ŞANLIURFA	HİLVAN	HİLVAN KAPALI CEZAEVİ	9900	3	0
TRABZON	ARAKLI	ARAKLI AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU MÜDÜRLÜĞÜ	9900	2	0
MANİSA	SELENDİ	MANİSA SELENDİ K2 TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	9900	3	0
MANİSA	SARUHANLI	MANİSA SARUHANLI AÇIK CEZA İNFAZ KURUMU	9900	2	0
MANİSA	KULA	MANİSA KULA K2 TİPİ KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	9900	1	0
İZMİR	TORBALI	TORBALI CEZA VE TUTUK EVİ	9900	8	0
İZMİR	TİRE	TİRE CEZAEVİ İNFAZ KORUMA BAŞ MEMURLUĞU	9900	1	0
İZMİR	KINIK	KINIK KAPALI CEZAEVİ	9900	5	0
ESKİŞEHİR	MİHALIÇCIK	MİHALIÇCIK KAPALI CEZA VE TUTUK EVİ	9900	2	0
ELAZIĞ	KEBAN	KEBAN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU	9900	1	0
DIYARBAKIR	SİLVAN	SİLVAN KAPALI CEZAEVİ	9900	1	0
ANKARA	MAMAK	MAMAK ASKERİ CEZAEVİ	9900	1	0
ANKARA	GÜDÜL	GÜDÜL K1 TİPİ KAPALI CEZAEVİ İNFAZ KORUMA	9900	3	0
ADANA	TUFANBEYLİ	TUFANBEYLİ K-1 TİPİ KAPALI CEZA EVİ	9900	2	0

Yukarıdaki tablo YSK web sitesindeki sandık bazlı seçim sonuçlarından hazırlanmıştır ve az sayıda seçmenin bulunduğu cezaevlerinde seçmenlerin oylarını kullanmadıkları görülmektedir.

Seçim Gününe Özgü Sorunlar

İzlemenin kapsamı

10 Ağustos günü 14 ildeki 252 oy verme yerinde 767 sandık izlenmiştir. Oy sayım sürecinde ise gözlemciler kendi oy kullandıkları sandıklarda gözlemde bulduklarından 106 sandıkta oy sayımı izlenebilmiştir. İzleme yapılan illere göre dağılım şöyledir:

İL	İZLENEN SANDIK	İZLENEN OY	İZLENEN OSY
ADANA	37	20	5
ANKARA	59	26	6
ANTALYA	4	3	1
DİYARBAKIR	97	29	4
ELAZIĞ	42	14	9
ESKİŞEHİR	53	10	-
HATAY	31	6	2
MERSİN	55	24	20
İSTANBUL	105	31	9
İZMİR	157	42	24
MANİSA	64	19	7
TRABZON	27	9	5
Ş. URFA	21	14	10
VAN	15	5	4
Toplam	767	252	106

İzleme sırasında oy verme yerlerinde geçirilen süreler şu şekildedir:

SÜRE (dk)	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
0-15	7	2,8	3,7
15-30	32	12,7	17
30-45	65	25,8	34,6
45-60	36	14,3	19,1
60-120	24	9,5	12,8
120+	24	9,5	12,8
Toplam	188	74,6	100
Kayıp	64	25,4	
G TOPLAM	252	100	

Seçim günü, izleme için üç ayrı form kullanılmıştır. Birinci formda oy verme yerinin koşullarının değerlendirilmesine yönelik sorular sorulmuştur. Oy verme yeri değerlendirilirken izlenen oy verme yerinin bilgileri ve ne kadar süre izlendiği gibi bilgilerin yanı sıra öncelikle kampanya faaliyeti, materyali bulunup bulunmadığı ve baskı ve korku ortamı olup olmadığı gibi oy verme yeri ve çevre atmosferine ilişkin sorular ile, her seçimde önemli bir sorun olan oy verme yerinin engellilerin ve yaşlı seçmenlerin erişimine uygun olup olmadığına yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci formda ise oy verme işlemlerinin gözlenmesine odaklanılmıştır. Bu formda sandık çevresinde yetkisiz kişilerin ve/veya herhangi bir müdahalenin olup olmadığı, seçimde uygulanması gereken usullere uyulup uyulmadığı, görme engelli veya okuma-yazma bilmeyenler gibi özel usuller gerektiren seçmenler bakımından gerekli özel usullerin uygulanıp uygulanmadığı, şikayet, oy vermenin ret edilmesi veya ayrımcılık gözlenip gözlenmediği gibi sorulara yer verilmiştir. Bu iki formda yer alan verilerin analizi yapılırken hem tek başına oy verme yerinin niteliği, hem de oy verme yerinin niteliği ile oy verme işlemlerinde elde edilen gözlem sonuçlarının çapraz analizi yapılmıştır. Üçüncü form ise diğer işlemlerde farklı niteliklere sahip olan sayım işlemlerini gözlemeye yönelmiştir. Bu doğrultuda gözlemciler sandıkların kapanma anından başlayarak oy sayım sürecinin usulüne uygun olup olmadığı ile ilgili gözlemlerini ifade etmişlerdir.

Mevzuatta bir yurttaşın seçim mevzuatına uygun olacak şekilde oy verme yerlerinde bulunmasına yönelik herhangi bir sınırlama ya da yasak olmamakla birlikte bağımsız seçim gözlemcilik

statüsü de özel olarak düzenlenmemiştir. Bu statünün tanınmaması hem gözlemi güçleştirmekte, hem de gözlemcilerin seçim görevlileri ya da kolluk kuvvetleriyle karşı karşıya gelmesine neden olabilmektedir. Platformumuzun üç raporunun yanı sıra başta AGİT olmak üzere uluslararası örgüt raporlarında da bu eksiklik ifade edilmiş ve daha güvenilir bir seçim uygulaması için bu statünün yasal olarak tanınması gerektiği belirtilmiştir. 10 Ağustos seçiminde AGİT gözlemcileri yasal olarak olmasa bile tanınmışken, ulusal bağımsız gözlemciler yine tanınmamıştır. Bu nedenle gözlemciler kimi zaman bazı engellemelere maruz kalabilmektedir. Bu konuda formlarda yapılan açıklamalara bakıldığında örneğin İzmir’de (F594) “Bina sorumlusu ilk karşılaşmamızda gözlemci izninin olup olmadığını sorup, gösterdiğim bilgilendirme yazısı ile arkadaşının izin zorunluluğu olmadığı ikazı sonucunda görevimi yapabileceğimi söyledi. 1150 no’lu sandık görevlilerinin bulunduğu odaya gittiğimde maliye memuru olan kadın sandık görevlisi görevimi yapmamdan oldukça rahatsız oldu ve sürekli sorun çıkardı. Sandık seçmen sayısını sorduğumda hışımın soru sormamın yasak olduğundan bahisle bina sorumlusuna telefon edip bu konuyu ilettili. 5 dk. içerisinde bina sorumlusu, yanında polis memuru ile yanıma gelip sandık görevlilerine ve seçmenlere kesinlikle soru sormamam konusunda beni uyardı. Ben görevimi tamamlayıp diğer odalara gittiğimde fiziki durumum tarif edilerek benim odalarına gitmem durumunda hiçbir soruma cevap verilmemesi gerektiği yönünde sandık görevlilerinin uyarıldığını üzümlere öğrendim.” Benzer şekilde Manisa’da bir sandıkta (F238) “Gözlem engellendi.” Notu düşülmüş; Adana’da bir sandıkta (F366) “.P ve ..P adına görevli kişiler bağımsız seçim izleme isteğime karşı çıkararak “değişik modeller” diyerek hakaret etti. Bunun yanı sıra kendisine haklarımızdan ve anayasadan bahsettiğimiz halde sözlü şiddetine devam etti” açıklaması yapılmıştır. Yine Manisa’da (F254) “Okula gözlem için gidildiğinde sandıkta gözlem yaparken sivil polis ekibi geldi. Gözlemciyi dışarı çıkartıp, ne yaptığını sordu. Bağımsız seçim izleme yapıldığı söylenip yaka kartı gösterildi. İzleme yapılamayacağını söyledi. Yazılı belge istedi. İl Seçim Kurulu’na ESHİD tarafından yazılan yazı gösterildi. Polis, okulda görevli polisler gözlemciyi gösterip izlenmemesini sağladı. Okulda uzun süre kalınmadan gözlem ekibi ayrıldı.” Diyarbakır’da bir sandıkta ise durum (F100) “Polisler bizi fark ettikten sonra psikolojik baskı uygulamak amacı ile bizi takip ederek gözlemlerimizi engellemeye çalıştı. En son okuldan çıkmadığımız takdirde tutanak tutmakla tehdit etti” şeklinde ifade edilmiştir. Ankara’da (F312) “Sandık başkanı beni (bağımsız gözlemci) görünce panikledi. Neden yaka kartımda mühür olmadığını sordu.”; (F304) 2295 no’lu sandıkta “Bir görevli, okul müdürünün yönlendirilmesi doğrultusunda cevaplar alabileceğimi ilettili. Oy yeri izleme ile ilgili genel anket yaptığımı söylediğimde sandıkta anketimi yaptım” gözlemlerine yer verilmiştir. Eskişehir’de bir sandıktaki gözleme göre (F182) “Sandık başkanı bir süre sonra burada bulunamayacağımızı söyledi.” En uç vaka ise İzmir’de bir sandıkta yaşanmış ve gözlemciler karakola götürülmüştür. (F602): “Farklı salonlarda kayıtlı seçmenlere hem bu salonda hem de kayıtlı oldukları salonlarda oy kullandırıldığı müşahitler tarafından şikayet edildi. Bu sandıktaki bu olaya şahit olmamız sebebiyle ..Pli bina sorumlusu tarafından okul müdürüne şikayet edildik ve polise şikayet edildik. Hakkımızda bizler dinlenilmeden okul müdürü tarafından tutanak tutulup karakola götürüldük. (Görevlilerin isimleri formda bulunmasına karşın eklenmemiştir)” Tüm bunlar Türkiye’de yasak olmamasına karşın yasal statü tanınmaması nedeniyle bağımsız gözlem yapmanın güçlüklerini göstermektedir.

İzleme Yapılan Oy Verme Yerlerine İlişkin Veriler

Oy Verme Yerinin Tarafsızlığı ve Özgür Bir Ortam Olup Olmadığı

Oy verme gününde seçmenlerin özgürce seçim yapabilmelerinin bir koşulu da oy verme yerinde tarafsız bir ortam olması ve bu kapsamda seçim gününde kampanya materyallerinin kaldırılması, oy verme alanlarında herhangi bir parti veya adaya ilişkin kampanya faaliyeti yapılmasının yasaklanması ile baskı ve korku ortamı yaratacak herhangi bir eylem veya ortamın bulunmaması gereğidir. 298 sayılı STHVSKHK’nın 83. maddesi bu konuda “Sandık alanında hiç kimse, başkalarının görebileceği şekilde bir siyasi parti veya adaya ait rozet, amblem veya benzeri işaretler veya propaganda amaçlı yayınlar taşıyamaz; yazılı, sözlü veya görüntülü propaganda yapamaz” demektedir. Cumhurbaşkanı Seçimi’nde gözlem yapılan diğer seçimlere göre bu konudaki ihlallerin daha az yaşandığı tespit edilmiştir.

MATERYAL	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	6	2,4	2,6
HAYIR	223	88,5	97,4
Toplam	229	90,9	100
Kayıp	23	9,1	
G TOPLAM	252	100	

Oy Verme Yerinde Kampanya Materyali Bulunup Bulunmadığı

Soruya cevap verilen 229 oy verme yerinin sadece 6'sında (%2,4) kampanya materyali bulunduğu belirtilmiştir. İllere göre bakıldığında materyal bulunan bu oy verme yerlerinin altısının Adana'da, birinin İstanbul'da ve birinin de Manisa'da bulunduğu belirtilmiştir.

KAMPANYA	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	4	1,6	1,8
HAYIR	220	87,3	98,2
Toplam	224	88,9	100
Kayıp	28	11,1	
G TOPLAM	252	100	

Oy verme yerlerinde kampanya faaliyeti yapıp yapılmadığına ilişkin cevaplara göre 224 oy verme yerinin sadece 4'ünde (%1,8) kampanya yapıldığı belirtilmiştir. Kampanya yapıldığı belirtilen iller Adana, İzmir, Manisa ve Urfa'dır.

BASKI	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	17	6,7	7,7
HAYIR	204	81	92,3
Toplam	221	87,7	100
Kayıp	31	12,3	
G TOPLAM	252	100	

Cumhurbaşkanı Seçimi'ni diğer seçimlerden ayıran bir başka özellik de oy verme yeri ve çevresinde baskı ortamı olup olmadığına ilişkin soruya verilen cevaplarda ortaya çıkmıştır. 221 oy verme yerinden 17'sinde (%7,7) baskı ortamı olduğu belirtilmiştir. İllere göre baskı ortamına ilişkin cevaplarda en fazla baskı ortamı görülen il Diyarbakır olmuştur.

İL * BASKI Çapraz Analiz			
BASKI			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	1	15	16
ANKARA	0	25	25
ANTALYA	0	3	3
DİYARBAKIR	8	20	28
ELAZIG	0	13	13
ESKİŞEHİR	0	10	10
HATAY	0	6	6
MERSİN	1	20	21
İSTANBUL	0	25	25
İZMİR	3	28	31
MANISA	1	17	18
TRABZON	2	7	9
Ş.URFA	0	12	12
VAN	1	3	4
TOPLAM	17	204	221

İllere Göre Baskı Ortamı Olup Olmadığı

Baskı ortamı olmamasıyla kampanya yapılmaması arasında paralellik saptanmıştır.

BASKI * KAMPANYA Çapraz Analiz			
KAMPANYA			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
EVET	2	15	17
HAYIR	2	197	199
TOPLAM	4	212	216

Bu sorulara verilen yanıtlar hemen hemen aynı formun doldurulduğu ve kısa bir süre önce gerçekleşen 30 Mart yerel seçimlerinde verilen yanıtlarla karşılaştırıldığında çarpıcı farklılıklar görülmektedir. 10 Ağustos seçiminde oy verme yerlerinde daha az kampanya faaliyeti ve baskı ortamı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedenini saptamak bilimsel olarak güç olmakla birlikte, iki seçimin niteliği arasındaki farkın buna yol açabileceği öngörülebileceği gibi; oy verme yerine ilişkin bu fark, bu sorunların rastlantısal olmadığına da işaret etmektedir.

KARŞILAŞTIRMA	30 Mart	10 Ağustos
Kampanya Materyali	%10,5	%2,6
Kampanya Faaliyeti	%14,8	%1,8
Baskı Ortamı	%9,3	%7,7

Baskılar konusundaki açıklamalarda temelde iki tür baskının dile getirildiği görülmektedir. Dile getirilen en yaygın sorun, seçim alanlarındaki polis varlığının tedirgin edici bir ortama yol açması; ikincisi ise, siyasi parti temsilcilerinin varlığı ve kampanya faaliyeti yürütmesidir. Bunun dışında nadiren sandık görevlilerinin davranışlarındaki sorunlar da ifade edilmiştir.

Örneğin İzmir’de bir okuldaki sandıklarda bir siyasi partinin (F602-611) “polis çağırarak gözdağı verdiği”, Trabzon’da bir okulda bulunan üç sandıkta (F335-337) “... meclis üyesi saat 15.30 gibi geldi ve oy sayımı bitimine kadar orada kaldı. Seçmen listesini yanına alarak gitti” gözlemi yapılmış; Mersin’de bazı sandıklarda (F418-420) “..P’li 25-30 kişilik bir grubun okula gelip katları gezerek gergin bir ortam oluşturması” gözlemine yer verilmiştir. Manisa’da (F242-249) bu durum, “Parti yetkilileri seçmenlerle sürekli görüşüyor. Müşahitler birbirlerine baskı yapıyor”; Adana’da ise (F366) “Bir siyasi partinin ...görevlileri ağırlıklı vardı” şeklinde ifade edilmiştir. İzmir’de bazı sandıklarda (F664-668) ise baskı konusundaki açıklama bölümüne “Sandık görevlilerinin seçmenlere karşı davranış bozuklukları var” yazılmıştır.

Sandık alanlarındaki kolluk görevlilerinin varlığı konusunda ise İzmir’de bir okulda (F343-347) “Jandarma devriye gezdi, iki silahlı jandarma okul bahçesinden ayrıldı”; yine İzmir’de (F707-710) “Okulun içinde polis vardı” gözlemine yer verilmiş; Van’da doldurulan bir formda ise baskı ortamı (F362) “Kapılarda ve seçim bölgesinde polis vardı.” şeklinde ifade edilmiştir.

Polis baskısının en fazla bahsedildiği il Diyarbakır olmuştur. Diyarbakır’da bir okulda (F85-88) “Narkotik şubeden polisler okulun içinde vardı”; başka bir okulda (F108-110) “Okulun içinde polislerin sınıf kapılarına çok yakın olmaları seçmenleri tedirgin ediyor”; yine başka bir okulda (F69-72) “Özellikle giriş katlarda sandık başkanlarının sorun çıkartmaları, yaşlılara yardım eden, okuma-yazma bilmeyenlere yardım eden kişilerle/yakınlarıyla tartışmaları ve buna sonradan polislerin de müdahil olması”; ve çeşitli okullarda (F100-104) “Polisin kapıda duruşu bir baskı hissettiriyor”; (F105-107) “Polisin okul içinde 3-4 kişilik ekipler halinde dolaşmaları seçmenleri tedirgin ediyor”; (F97-99) “Polisin okuldaki varlığı seçmenin üzerinde

tehdit ve tedirginlik uyandırıyor”; (F111-113) “Polisin varlığı tedirginlik oluşturuyordu”; (F89-92) “Sınıf önlerinde polis var”; (F133) “Salonun içerisinde polis oturuyordu” gibi gözlemler aktarılmıştır.

İstanbul’daki bir okulda baskı ortamı konusunda (F515) “Okulun bahçesinde 3 polis vardı. Üzerlerinde üniforma yoktu polis yelekleri yanlarındaydı, herhangi bir şeye müdahale etmiyorlardı. Avukatlar yoktu. 3 okula 1 avukat tayin edilmiş” denmiştir. Elazığ’da (F11) “Polisler bina içerisinde idiler. Zaman zaman kapı girişlerinin önünde ve salonda dolaşıyorlardı. Urfa’da bir sandıkta ise (F562) “Seçim sonuç bilgileri polis tarafından alındı” gözlemine yer verilmiştir. Seçim günü kampanya materyali kullanılmasıyla ilgili en bariz örnek İstanbul’da gözlenmiştir. İstanbul’da bir okulda (F467) “Genelde okul bahçesinde ..P ve ..P’li oldukları bilinen küçük materyallerle kuşlama yapılmıştı. Okul bahçe duvarında ..P’nin pankartları asılıydı.”

Oy Verme Yerinin Engelli ve/veya Dezavantajlı Yurttaşların Erişimine Uygunluğu

Türkiye’de pek çok kamusal mekândaki erişim sorunu gibi oy verme yerlerinde de fiziksel engelliler ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupların erişimine uygunluk bakımından sorunlar yaşanmaktadır. Hem 2011 Genel Seçimleri, hem de yerel seçimlerin izlenmesi sonucunda da ortaya çıktığı üzere, pek çok oy verme yeri fiziksel engelli ve yaşlı seçmen kütüğünde belli olmasına rağmen erişime uygun değildir. Sandıklarının zemin katlarda olmayabildiği veya sandık zemin katta olmasına karşın bina girişinin ve sınıfa erişimin engellilere uygun olmaması; asansör olmaması, olsa bile çalışmayabilmesi ya da tekerlekli sandalye girecek genişlikte olmaması gibi sorunlar yaşanabilmekte ve her seçimde kucakta taşınarak oy kullanmaya çalışan veya oy kullanamayan engelli seçmenlere tanık olunmaktadır. Örneğin 2011 seçimlerinde bu tür bir oy kullanamama durumu üzerine, ilgili seçmen idari yargıda dava açarak YSK’dan tazminat almıştır. Platformumuz tarafından 2011 seçim gözlemi raporu bu davada delil olarak mahkemeye sunulmuş ve kararda zikredilmiştir. Bunun da ötesinde, seçmen kütüklerinde fiziksel engellilere ilişkin verilerin bulunmaması ve engellilerin durumlarını kendilerinin seçmen kütüğüne kayıt ettirme zorunluluğu engelli seçmenler açısından bir dezavantaj olmaya devam etmektedir. Bu nedenlerle sandık başına hiç gitmemeyi tercih eden engelli bireyler olabileceği de dikkate alınmalıdır. Oy verme yerlerinin fiziksel engellilerin erişime uygun olup olmadığının saptanabilmesi için, gözlemciler bina girişinde rampa veya düz zemin olup olmadığı; asansör bulunup bulunmadığı ve tekerlekli sandalyeye elverişli olup olmadığı; ayrıca engelli seçmenleri yönlendirecek personel olup olmadığı sorulmuştur. YSK web sitesinde ilan edilen istatistikî verilere göre Türkiye’de ortopedik ve görme engelli seçmenler ile 75 yaş üzeri seçmenlerin toplam sayısı 3.016.37’dir. Bu sayı fiziksel erişilebilirlik sorununun önemini daha da artırmaktadır.

Gözlem yapılan 236 oy verme yerinin 117’sinde yani %49,6’sında rampa bulunmadığı, 227 oy verme yerinin %65,2’sinin bina girişinin düz zemin olmadığı ve bütün illerde sorunun aynı şekilde yaşandığı görülmüştür. Her iki soruya da cevap verilen 227 oy verme yerinin 77’sinin bina girişinin hem düz zemin olmadığı, hem de girişte rampa bulunmadığı tespit edilmiştir. Yani bu oy verme yerlerinin %33,9’u fiziksel engellilerin erişimine uygun değildir.

30 Mart yerel seçimleri öncesinde Millî Eğitim Bakanlığı ve çeşitli illerin Millî Eğitim Müdürlükleri’ne yapılan bilgi edinme başvuruları ile okul sayıları ve okulların erişilebilirlik koşulları sorulmuştur. Başvuruya yanıt veren illerdeki durum şöyledir;

İL	Topl Okul Sayısı	Erişilebilir Okul Sayısı
Trabzon	649	220
İzmir	1418	1187
Edirne	291	188
Bursa	1433	Cevap vermedi
Ordu	627	276
İstanbul	3481	Engellilerin erişimi ile ilgili MEIS modülümüzde veri bulunmamaktadır.
Adana	939	780
Ş.Urfa	2046	Engellilerin erişimi ile ilgili MEIS modülümüzde veri bulunmamaktadır.
Van	1953	48
Millî Eğitim Bakanlığı	61934	Cevap vermedi

Bina girişi düz zemin mi?

DÜZ ZEMİN	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	79	31,3	34,8
HAYIR	148	58,7	65,2
Toplam	227	90,1	100
Kayıp	25	9,9	
G TOPLAM	252	100	

Bina girişinde rampa var mı?

RAMPA	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	119	47,2	50,4
HAYIR	117	46,4	49,6
Toplam	236	93,7	100
Kayıp	16	6,3	
G TOPLAM	252	100	

İllere göre bina girişinin düz zemin olup olmadığı

İL * DÜZ ZEMİN Çapraz Analiz			
DÜZ ZEMİN			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	6	10	16
ANKARA	13	11	24
ANTALYA	1	2	3
DİYARBAKIR	5	24	29
ELAZIĞ	3	10	13
ESKİŞEHİR	1	9	10
HATAY	1	4	5
MERSİN	9	13	22
İSTANBUL	8	21	29
İZMİR	11	22	33
MANİSA	11	8	19
TRABZON	4	3	7
Ş. URFA	3	9	12
VAN	3	2	5
TOPLAM	79	148	227

İllere göre oy verme yerinde rampa olup olmadığı

İL * RAMPA Çapraz Analiz			
RAMPA			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	10	6	16
ANKARA	10	16	26
ANTALYA	2	1	3
DİYARBAKIR	4	25	29
ELAZIĞ	5	9	14
ESKİŞEHİR	6	4	10
HATAY	3	3	6
MERSİN	17	6	23
İSTANBUL	10	19	29
İZMİR	31	4	35
MANİSA	14	5	19
TRABZON	4	5	9
Ş. URFA	1	11	12
VAN	2	3	5
TOPLAM	119	117	236

Engelli, yaşlı ve okuma-yazma bilmeyen seçmenlerin sandıklara yönlendirilmesinde de izlenen 225 sandığın %58,2'sinde yönlendirme için personel bulunmadığı ve bütün illerde bu sorunun benzer olduğu saptanmıştır.

RAMPA * DÜZ ZEMİN Çapraz Analiz			
DÜZ ZEMİN			
RAMPA	EVET	HAYIR	TOPLAM
EVET	41	71	112
HAYIR	38	77	115
TOPLAM	79	148	227

İllere göre seçmen yönlendirme için personel olup olmadığı

İL * YÖNLENDİRME Çapraz Analiz			
YÖNLENDİRME			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	3	13	16
ANKARA	7	19	26
ANTALYA	0	2	2
DİYARBAKIR	14	15	29
ELAZIG	5	7	12
ESKİŞEHİR	4	6	10
HATAY	1	3	4
MERSİN	15	7	22
İSTANBUL	9	18	27
İZMİR	23	11	34
MANİSA	3	15	18
TRABZON	6	2	8
Ş. URFA	3	9	12
VAN	1	4	5
TOPLAM	94	131	225

Oy verme yerlerinde engelliler ve yaşlılar bakımından bir başka sorun da oy kullanacakları sandıkların zemin katta olmaması ve oy verme yerlerinde çoğu zaman asansör bulunmamasıdır. Gözlenen oy verme yerlerinin %87,4'ünde asansör bulunmadığı saptandığından seçmen kütük bilgilerinde bu tür bilgilerin yer alması ve engelli, hasta ve yaşlıların zemin kattaki sandıklarda oy kullanmasının sağlanması son derece önemlidir.

ASANSÖR	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	29	11,5	12,6
HAYIR	201	79,8	87,4
Toplam	230	91,3	100
Kayıp	22	8,7	
G TOPLAM	252	100	

30 Mart Mahalli İdareler Seçimi ile benzerlik gösteren diğer bir husus da, oy verme yerlerinin engelli ve yaşlı seçmenlerin erişimine uygunluğu olmuştur. Engelliler bakımından sorunlar hemen hemen aynı şekilde varlığını sürdürmekte ve bu sorunun çözülmesine ilişkin yeterli adımlar atılmamaktadır.

Engellilerin seçim günü yaşadıkları sorunlara ilişkin gözlem formlarında çok sayıda sonucuna yer verilmiştir. Fiziksel engellilere ilişkin gözlemler, sorunun ne kadar yoğun yaşandığını göstermektedir.

Manisa'da (F260 ve 261) "Okul bahçesine rampa ve merdivenle giriliyor. Rampa kapısı kilitli"; Elazığ'da bir oy verme yerinde (F11) "Bina iki katlıdır. 2. kata asansör veya rampa yoktu" şeklinde gözlemlere yer verilmiştir. Elazığ'da ise (F5) "Engelliler 3. katta oy kullandırıldı. Özellikle zemin katta 2039 ve 2040 no'lu sandıklar yaşlı ve engellilerin oy kullandığı yerdi. Ancak engelliler 3. katta da oy kullandılar"; yine aynı ilde (F7) "Engellilerin (özellikle yürüme)

sandığa ulaşımında zorluklar yaşandı. Sandık 3. kattaydı ve tekerlekli sandalye ile çıkarılması imkânsızdı. İki kişi koluna girerek oy verme yerine çıkartılarak ve yine iki kişinin yardımıyla oyunu kullanabildi.” Mersin’de (F442) “Bulduğum okulda ne rampa ne asansör vardı. Yaşlı ağırlıklı seçmenler içinde özellikle yürüteç ve baston ya da yakınlarının koluna yaslanarak kaldılar, bırakıldılar. Zemin katta hiçbir sandık yoktu. Birçok yaşlı seçmen duruma isyan etti. Sandık başkanından biri aşağıya inip ‘Oy kullandırma yetkimiz yok’ dedi. Bu sorun sandık kurulundaki görevlilerin inisiyatifine bırakılacağına genel bir çözümün geliştirilmesi uygun olacaktır”. Manisa’da (F216) “Tuvaleti kullanmak isteyen bir tekerlekli sandalyeli seçmen engelli WC’si gösterildi ancak WC’nin girişi büyük kartonlar ile kaplıydı. Onlar kaldırılıp kapı açıldığında ise WC içindeki bir dolap nedeniyle sandalye içeri giremedi.”; Diyarbakır’da (F135) “Yaşlı (65) ve engelli bir yurttaş 3. katta bulunan bu salonda oy kullandı. Okulda asansör yok!”.

Ankara’da (F305) “Koltuk değneği olan biri oy kullanmış, sandık 1. katta asansör yok.”; (F309) “Okul çıkışında yürüme engelli olan bir kişiye oy verme süreci soruldu. Kişi son 2 seçimde giriş katlarda oy kullandığını söyledi. Bundan önce ise 2 kişinin kendisini taşıdığını belirtti.” Urfa’da (F564) “Engelliler için fiziki durum uygun değildir. Engelliler için inisiyatif kullanım oy vermelerine yardımcı olunacağı belirtilmişken” aynı ilde bir başka sandıkta (F563) “Engelliler için oy verme yerinin fiziki durumu uygundur” denmiştir. Elazığ’da (F8) “Bina tek katlı ancak bodrum var kapıya kadar araba gelebiliyor. Orada da iki sandık var. Yine 3 basamak var. Bir seçmen geldi iki kişi koltuğunun altına girerek sandığa götürüldü. Toplam 7 sandıkta 2 kadın sandık görevlisi var.”; Diyarbakır’da (F100) “Engelli bir seçmen kendi imkânları ile ailesinin yardımı ve zorluklarla sandık başına getirildi” şeklinde gözlemler ifade edilmiştir.

İstanbul’da gözlenen bir olay seçmen kütüklerine ilişkin yaşanan sorunları da açığa çıkarmaktadır. Bir sandıkta (F502) “Asansör olmadığından tekerlekli sandalyeli bir seçmen taşınarak sandığa ulaştırıldı. (Genel Seçimlerde bildirim yaptıklarını beyan ettiler) Adını vermek istemedi!”; Elazığ’da bir sandıkta ise (F11) “Mahalle muhtarı ... (isim gizlenmiştir) bazı engellilerin merdiven yüzünden sandığa erişimi olmadığından gelip oy kullanmayanların olduğunu söyledi” gözlemine yer verilmiştir.

Buna karşılık fiziksel engellilerin oy kullanma süreçlerinin güçlüğü öncelikle binaların fiziksel koşullarıyla ve seçmen kütüklerinin hazırlanmasında bu konuda daha dikkatli olunmasıyla ilişkili olmakla birlikte, o binadaki seçim görevlilerinin takdirlerine bağlı olarak da uygulamanın değişkenlik gösterdiği gözlenmiştir. Eskişehir’deki bir okulda (F173) “Sandıklar engelli bireyler için alt kata indiriliyor”; İzmir’de (F715) “Sandık üst katta olduğu için engelli seçmenlere kolaylık sağladıklarını aşağıya indirdiklerini beyan ettiler”; Ankara’da (F311) “Sandık başkanı fiziki engeli olan seçmenlerin giriş katında oy kullandıklarını söyledi”; Mersin’de (F404,405) “Engelliler ve yaşlılar için sandık indirilmiş” gözlemlerinde, bazı okullardaki görevlilerin bu konuda duyarlı davranmalarının etkisi olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu şekilde inisiyatif kullanım durumları dışında kurumsal bir düzenleme olmadığı görülmektedir. Hatta bu konunun sandık görevlileri arasında tartışıldığına da tanık olunmuştur. Diyarbakır’da (F142) “Sandık kurulu başkanı ve diğer sandık görevlileri arasında tartışma yaşandı. Engelli yurttaşların oy kullanabilmesi için sandık kurulu başkanı polis eşliğinde evine gideceklerini söyledi. Diğer görevliler bu durumda olan çok sayıda yurttaş olduğunu ve polis aracı olmadan hepsi için bu imkânın yaratılması gerektiği yönünde itirazda bulundular.”

Yaşlı seçmenlerle ilgili gözlemler de önemli sorunları ortaya çıkarmaktadır. Yaşlılarla ilgili belirtilmesi gereken en önemli nokta bakımevinde kalan yaşlılardır. 10 Ağustos seçiminde 37 huzurevinde sandık kurulacağı açıklanmışsa²¹ da Türkiye’de toplam 297 huzurevi bulunmaktadır.²² Sandık kurulan huzurevlerinin nasıl seçildiğine ilişkin bir bilgi olmadığı gibi, yaşlıların oy verme yerine nasıl taşındığı bilinmemektedir. Genel bir izlenim olarak yaşlıların sadece bir kısmının taşındığına ilişkin şüpheler bulunmaktadır. Bu seçimde Mersin’de bir sandıkta (F417) “Yardım ve İyilik Vakfı Huzurevinde kalanlar bu sandıkta oy kullandı. Huzurevinde kalan kayıtlı 45 kişiden 15’i oy kullanmaya gelmiş” gözlemine yer verilmiştir. Benzer şe-

kilde bakımevinde kalan yaşlıların seçmen kütüğü kayıtlarında da sorunlar olabilmektedir. Manisa'da bir sandıkta (F255) "Yaşlıların huzurevi idaresi tarafından nüfus kayıtları bildirilmediği için oy kullanamıyor. Seçmen kayıtlı değil mahallede oturanlar da aynı sandıkta oy kullandı, tek sandık vardı" gözlemine yer verilmiştir. Bu nedenle bakımevlerinde kalan veya sandığa gitmesi güç olan ve evde bakılan yaşlılar açısından tek çözüm, pek çok ülkede olduğu gibi bu seçmenler için gezici sandık kurulmasıdır. Ancak oy kullanmaya gelebilen yaşlıları da sorunlar beklemektedir.

Manisa'da (F235) "Zeminde 2 sandık bulunduğu halde yaşlı ve bastonluların üst kattaki sandıkta oy kullanıldığı gözlemlendi"; Manisa'da bir sandıkta da benzer şekilde (F221) "Zemin katta sandık olduğu halde üst katlarda yaşlıların oy kullandığı gözlemlendi"; yine Manisa'da bir başka sandıkta (F220) "Zemin katta sandık bulunmasına rağmen yaşlıların üst katlarda oy kullandığı gözlemlendi. Görme engelli, okuma-yazma bilmeyen ve engelli kişilere 1. dereceden akrabası olmadığı zaman seçmenlerden birisi yardımcı oluyor"; İzmir'de (F714) "Bir seçmen yaşlı olduğu için binaya giremedi tekerlekli sandalye ile"; İstanbul'da (F468) "Genelde ihtiyarlar ve Türkçe bilmeyen yaşlıların zorluk çektikleri görüldü. Yakınlarının yardımcı olmasına, beraber oy kullanma esnasında sandık görevlileri zorluk çıkarıyorlardı ya da kendileri oy kullanmaya yardımcı oluyordu"; (F466) "Genelde okul, geçen seçimlere oranla sakin okul içinde yaşlılar üst katlara çıkarken birkaç kişinin yardımıyla çıkıyorlardı."

Oy kullanma açısından bir başka sorun da zihinsel engellilerin durumudur. 298 sayılı STHVSKHK'nın 8. maddesi²³ kısıtlı olanların seçmen olamayacağına hükmeder. Dolayısıyla mahkemeler tarafından kendisine vasi tayin edilmiş olan zihinsel engellilerin seçmen olması gerekmektedir. Bunun dışında vasi atanmamış olan ayırt etme yetisinden yoksun kişiler seçmen olabilmektedir. Ayrıca vasi atanan kişilerin engellilik durumu da farklı düzeylerde olabilmektedir. 30 Mart seçimlerinde karşılaşılan bir örnek de seçmen kütüklerinin hazırlanması sürecinde aynı durumda olan ve vasi kararı olan iki kişiden biri seçmenken diğerinin olmadığı uygulamalara rastlanmasıdır.²⁴ Zihinsel engelli bireyler açısından seçme hakkını kullanmanın sadece mahkemelerce vasi tayin edilmiş olmasına bağlanması, insan hakları açısından bazı durumlarda ayrımcılık doğurabilecek sorunlu bir uygulamadır. Zihinsel engelli bireylerin vasisinin bulunup bulunmadığına bakılmaksızın ayırt etme yetilerinin bilimsel olarak tespit edilmesi ve seçmen kütüklerine kayıtlarının buna göre yapılması gerekmektedir.

İzmir'de (F614) "Zihinsel engelli seçmenin yakınıyla birlikte oy kullanmasına izin verilmedi. Tek başına oy kullandı". İstanbul'da (F527) "Zihinsel engellilere oy kullandırılmış. Okulda diğer sandıklarda sandık kurulu başkanı ile girmiş. Engelli seçmen ile ilgili tutanak var. Boş sandıklara yeni sandık görevlilerini kafalarına göre ekliyorlar. (Bilgi veren müşahide ilişkin bilgiler gizlenmiştir)" İstanbul'da bir sandıkta (F316) "Müşahitlerin kendi aralarında konuşulduğuna göre "hafif" zihinsel engelli olan bir kişi oy kullanabilmiş". (F212) "Vasisi annesi olan engelli bir genç annesi ile birlikte oy kullandı." İzmir'de (F593) "N.E. sandık başkanı olarak engelli kişilere hangi adayı destekliyorsa o yönde oy kullanmasına sadece kendisinin yardımı olduğunu bildirmiştir. Orada olduğum sürede başka sandık listesinde adı olan engelli kişinin oy kullanması talebini reddetmiştir."

Oy verme hakkıyla ilgili bir başka dezavantajlı grup olan Türkçe bilmeyen seçmenlere ilişkin gözlemler sorunun devam ettiğini göstermektedir. Diyarbakır'daki bir sandıkta (F102) "Sandık başkanı Türkçe bilmeyen yaşlı bir seçmen kadın ile sandığa girmesi ve seçmenin oğlu ile girmesine izin vermemesi üzerine tartışma çıktı. Sandık başkanı seçmenin seçtiği kişiye izin

21 http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/103265/Huzurevlerine_secim_sandigi_kurulacak.html

22 <http://www.eyh.gov.tr/tr/8448/Turkiyede-Yasli-lara-Hizmet-Veren-Kuruluslar>

23 Seçmen Olamayanlar:

MADDE 8- Aşağıdaki kimseler seçmen olamazlar;

1. Kısıtlı olanlar,

2. Kamu hizmetinden yasaklı olanlar.

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/SecmenKaydi/298.htm>

24 Bkz. 30 Mart Raporu, s. 20; <http://www.esithaklar.org/bagimsiz-secim-izleme-platformu-yerel-secim-raporu-yayinlandi/>

vermedi". Buna karşılık Diyarbakır'da (F97-99, 105) "Resmi olmasa da Türkçe bilmeyenlere Kürtçe konuşularak yardımcı olunuyordu."

Oy verme materyallerinin görme engellilere elverişli olmaması nedeniyle görme engelli yurttaşların da sorun yaşadığı görülmüştür. Mersin'de bir sandıkta (F424) "Görme engelli bir seçmen bizim girişimimizle oy kullandı"; Adana'da (F372) "görme engelli bir seçmenin oy kullanmak için ablasıyla girmek istemesine izin verilmedi. Sandık görevlisi uyarıda bulundu ve kadınla birlikte görevli oy kullandı." Manisa'da (F229) "Engelli ya da okuma-yazma bilmeyenlere 1. derece yakını yoksa Sandık Kurulu yardım eder dendi."

Ankara'da (S294) "Bu okula Ankara'nın Oyları'na gelen bir şikayet üzerine gidildi. Bu sandıkta iki olay olduğu bilgisi AO'nun müşahidi tarafından aktarıldı. Müşahit, 1) Sabah saatlerinde yaşlı bir seçmene eşlik eden refakatçinin seçmen ile kabine girerek hem yaşlı seçmene oy kullandırttığını hem de kendi oyunu aynı sandıkta kullandığını gözlemlediğini söyledi. 2) Yine aynı sandıkta merdivenleri çıkamayacak kadar engelli bir yurttaşın, bulunduğu yerde oyunu kullanmasının sandık başkanı tarafından engellendiğini gözlemlediğini belirtti. Müşahit her iki olayı da resmi olarak deftere kaydettirmese de kendi tutanağı ile kayıt altına aldığını belirtti." Gözlemlerde yer alan bir başka dezavantajlı grup da okuma-yazma bilmeyen seçmenlerdir. Seçmen kütükleri verileri okuma-yazma bilmeyen seçmen sayısını göstermemektedir. TÜİK adrese dayalı nüfus kayıtlarına göre 2013 yılı sonu itibarıyla 2.205.315 kadın 449.328 erkek okuma-yazma bilmemektedir.²⁵ Her ne kadar Cumhurbaşkanı Seçiminde fotoğraf uygulaması bulunması seçim materyallerini okuma-yazma bilmeyen seçmenlere elverişli hale getirmişse de, uygulamada hâlâ sorun yaşandığı görülmektedir.

İstanbul (F455) "Okuma bilmeyenlerin bir kısmı oy kullanmadı, kendi tercihleri. Zihinsel engelli geldiğinde oy kullandırılmamış"; Diyarbakır (F57) "Okuma yazma bilmeyen bir kadın seçmene sandık görevlisi refakat etti"; diğer yandan Manisa'da bir sandıkta (F245) "Okuma-yazma bilmeyenlere anlatılıyor. Kendisinin oy kullanması sağlanıyor"; (F199) "Okuma-yazması olmayana tarif ettiklerini, resimli pusula olduğu için sorun olmadığını söylediler. Görme engelli ve iki eli olmayan bireyler dışında herkesin kendisinin kullandığını söylediler. Diğer halde yakını ya da sandık kurulundan birinin yardımcı olduğunu söylediler." Ankara'da (F297) "Okuma-yazma bilmeyenlere kabin dışında sandık başkanınca bilgi verildiği, kişinin kendisinin kabinde oy kullandığı şeklinde bilgi verildi."

Raporlarda ortaya çıkan bir başka sorun da engelli, yaşlı vb. dezavantajlı seçmenlere eşlik edilmesi ve bu bireylerin oy gizliliğinin korunması sorunudur. YSK'nın ilgili düzenlemelerine göre "Görme engelliler, felçliler, elleri eksik olanlar veya bu gibi bedeni engelleri açıkça belli olanlar, o seçim çevresi seçmeni olan ve o sırada sandık alanında bulunan akrabalarından birinin; akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmenin yardımı ile oylarını kullanabilirler. Bir seçmen, birden fazla engelliye yardım edemez". "Okuma-yazma bilmeyen seçmenlere, oylarını kullanmaları konusunda başkaları tarafından sandık alanında yardım edilmez. Okuma-yazma bilmeyen seçmen, sorduğu ve istediği takdirde kurul başkanı, birleşik oy pusulası üzerinde bulunan siyasi parti işaretlerinden hangisinin hangi partiye ait olduğunu veya bağımsız adaylara nasıl oy verileceğini anlatır".

Türkçe bilmeyenler konusunda ise herhangi bir hükme yer verilmediğinden, bu kişilerin nasıl oy verebileceği belirsizdir ve dile bağlı ayrımcılığın ortaya çıkma olasılığı da bu şekilde artmaktadır. Buna göre seçim görevlilerinin eşlik etmesine ilişkin sorunlar gözlenmiştir. Örneğin Mersin'de (F417) "Engelli bireyin oy kullanması 1. katta başkan gözetiminde sağlanmış"; Diyarbakır'da (F69) "Yaşlılara ve okuma-yazma bilmeyenlere hep sandık başkanı eşlik ediyor. Seçmen yakınlarıyla tartışmalar yaşanıyor"; Manisa'da (F227) "Oy kullanmak için yardım isteyenlere sadece sandık kurulu başkanlarının yardım ettiği, başka kimseye izin verilmediği

²⁵ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068

Özelliğe Sahip Oy Verme Yerleri

ÖZELLİK	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
YOKSUL	14	5,6	27,5
GÖÇ/YOKS	4	1,6	7,8
ZENGİN	2	0,8	3,9
ROMAN	5	2	9,8
YOKS/ROM	2	0,8	3,9
POL/ASK	1	0,4	2
GÖÇ	3	1,2	5,9
KÜRT	7	2,8	13,7
GÖÇ/KÜRT	2	0,8	3,9
ALEVİ	2	0,8	3,9
ROMAN/KÜRT	1	0,4	2
HUZUREVİ	3	1,2	5,9
HALKEVİ	1	0,4	2
KÜRT/ALEVİ	1	0,4	2
ARAP/ROM	1	0,4	2
MHFZKR	1	0,4	2
HASTANE	1	0,4	2
Toplam	51	20,2	100
Kayıp	25	9,9	
G TOPLAM	252	100	

sandık kurulu üyelerince belirtildi.” Buna karşılık İstanbul’da (F525) “6 engelli vatandaş ailesinin yardımıyla oy kullanmış. 2 zihinsel engelli de ailesinin yardımıyla oy kullanmış. 2 yaşlı ailesiyle kabine girmiş. Yaşlılara sandık kurulu başkanı dışarıda yardımcı oluyor. Kabinin içine girmiyor.”

Formda gözlemcilerin doldurması beklenen bir soru da gözlem yaptıkları oy verme yerinin herhangi bir özelliği olup olmadığına yöneliktir. Boşluk bırakma yöntemiyle sorulan bu soruya 51 yerde gözlemciler cevap vermiştir.

Gözlem Yapılan Oy Verme Yerlerine İlişkin Belirgin Özellik

İL* ÖZELLİK Çapraz Analiz	Yoksul	Göç Yoksul	Zengin	Roman	Yoksul Roman	Polis Asker	Göç	Kürt	Göç Kürt	Alevi	Roman Kürt	Huzurevi	Halkevi	Kürt Alevi	Arap Roman	Muhafazakar	Hastane
ADANA	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ANKARA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
D.BAKIR	6	2	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ELAZIĞ	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MERSİN	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0
İSTANBUL	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
İZMİR	6	1	0	1	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1
MANİSA	0	0	0	2	0	0	1	4	1	1	1	1	0	0	0	0	0
TRABZON	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
VAN	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	14	4	2	5	2	1	3	7	2	2	1	3	1	1	1	1	1

Özellikli bölgelerde verilen yanıtlarla diğer sorular arasındaki ilişkisellik incelenmişse de anlamlı bir ilişkisellik saptanmamıştır.

Sandık İzleme Verileri

Sandık Kurulu Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı

Türkiye’de hem istihdam hem de siyasi hayata ilişkin önemli bir eşitsizlik alanı olan cinsiyet temelli eşitsizlik seçimlerdeki görevliler bakımından da görülmektedir. Seçim gözlemi çalışmasında hem sandık kurulu başkanları, hem de sandık kurullarındaki kadın sayısına yönelik de gözlem yapılmıştır. Gözlem yapılan 716 sandıkta Sandık Kurulu Başkanlarının sadece %25’i kadındır. Bütün illerde bu eşitsizliğin olduğu ve Antalya, Hatay ve Urfa’da hiç kadın sandık başkanı olmadığı saptanmıştır.

Cinsiyete Göre Sandık Kurulu Başkanları

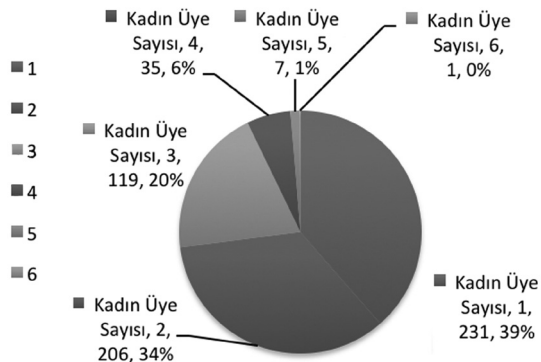
CİNSİYET	Sandık Kurulu Başkanı	Geçerli Oran
KADIN	181	25,3
ERKEK	535	74,7
Toplam	716	100

İL * BŞKCİNS Çapraz Analiz			
BŞKCİNS			
İL	KADIN	ERKEK	TOPLAM
ADANA	3	31	34
ANKARA	25	32	57
ANTALYA	0	4	4
DIYARBAKIR	15	71	86
ELAZIĞ	4	38	42
ESKİŞEHİR	13	40	53
HATAY	0	30	30
MERSİN	18	29	47
İSTANBUL	30	72	102
İZMİR	50	98	148
MANİSA	16	47	63
TRABZON	4	23	27
Ş. URFA	0	8	8
VAN	3	12	15
TOPLAM	181	535	716

Sadece sandık kurulu başkanlığı düzeyinde değil, kurul üyelerinde de kadın sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Kayıplar çıkarıldığında gözlenen 599 sandık kurulunun %73’ünde kadın üye sayısının daha az olduğu ve durumun bütün illerde benzer olduğu tespit edilmiştir.

Kadın Üye Sayısı

KADIN ÜYE	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
1	231	30,1	38,6
2	206	26,9	34,4
3	119	15,5	19,9
4	35	4,6	5,8
5	7	0,9	1,2
6	1	0,1	0,2
Toplam	599	78,1	100
Kayıp	168	21,9	
G TOPLAM	767	100	

İL * KADIN ÜYE Çapraz Analiz							
KADIN ÜYE SAYISI							
İL	1	2	3	4	5	6	TOPLAM
ADANA	8	19	2	3	0	0	32
ANKARA	21	19	8	3	1	0	52
ANTALYA	1	2	0	0	0	0	3
DIYARBAKIR	33	25	15	4	0	0	77
ELAZIĞ	16	7	4	0	0	0	27
ESKİŞEHİR	14	13	10	2	2	0	41
HATAY	17	7	0	0	0	0	24
MERSİN	15	17	14	0	0	1	47
İSTANBUL	28	27	20	8	2	0	85
İZMİR	33	51	35	14	2	0	135
MANİSA	25	9	7	1	0	0	42
TRABZON	10	6	2	0	0	0	18
Ş. URFA	5	1	0	0	0	0	6
VAN	5	3	2	0	0	0	10
TOPLAM	231	206	119	35	7	1	599

Sandık alanında bulunan kişilere ilişkin gözlemler

Oy kullanma alanında aynı parti ya da aday adına birden fazla müşahit var mıydı?

	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	85	11,1	11,9
HAYIR	630	82,1	88,1
Toplam	715	93,2	100
Kayıp	52	6,8	
G TOPLAM	767	100	

İL * MÜŞAHİT Çapraz Analiz			
MÜŞAHİT			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	18	16	34
ANKARA	3	51	54
ANTALYA	0	4	4
DİYARBAKIR	4	93	97
ELAZIĞ	9	33	42
ESKİŞEHİR	0	53	53
HATAY	0	20	20
MERSİN	7	46	53
İSTANBUL	13	85	98
İZMİR	17	122	139
MANİSA	9	55	64
TRABZON	0	27	27
Ş. URFA	5	10	15
VAN	0	15	15
TOPLAM	85	630	715

Oy verme işlemi normal koşullarda devam ederken oy kullanma alanında aşağıdaki yetkisiz kişiler var mıydı?

Yetkisiz	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
YOK	674	87,9	89,6
POLİS	58	7,6	7,7
ASKER	4	0,5	0,5
ÖZGÜV	2	0,3	0,3
DİĞER	14	1,8	1,9
Toplam	752	98	100
Kayıp	15	2	
G TOPLAM	767	100	

İL * YETKİSİZ Çapraz Analiz						
YETKİSİZ						
İL	YOK	POLİS	ASKER	ÖZGÜV	DİĞER	TOPLAM
ADANA	30	4	0	0	0	34
ANKARA	57	0	0	0	0	57
ANTALYA	4	0	0	0	0	4
DİYARBAKIR	90	5	0	0	2	97
ELAZIĞ	30	10	2	0	0	42
ESKİŞEHİR	53	0	0	0	0	53
HATAY	30	0	0	0	0	30
MERSİN	44	10	0	0	0	54
İSTANBUL	101	2	0	1	0	104
İZMİR	146	7	0	1	0	154
MANİSA	45	8	2	0	9	64
TRABZON	19	6	0	0	2	27
Ş. URFA	15	1	0	0	1	17
VAN	10	5	0	0	0	15
TOPLAM	674	58	4	2	14	752

Yetkisiz kişilere ilişkin gözlemcilerin açıklamalarında ise çeşitli durumlara yer verilmiştir. Trabzon'da (F335-337) "... Partisi Belediye Meclis üyesi. Oy verme işlemi devam ederken partili müşahitleri toplayıp hesaplamalar yapıldı. Bina görevlisi o gelinceye kadar ortalarda yoktu. Kişilere yardım yönlendirme yapmadığı halde meclis üyesine bilgi verdi." Diyarbakır'da (F78) "...P görevlisi/tüm sandıkları kontrol ediyormuş, seçmenle tartışmış, polis müdahale etti". (F84) "Siyasi parti yetkilileri görevlilere müdahale ediyor kağıtları nasıl vermesi konusunda!"; Manisa'da (F 208-212) "Belediye Başkanları ve ..P Milletvekilleri/işlerine karışmıyorlardı"; F256) "... Partisi İlçe Başkanı'nın, (F232) "bir milletvekilinin", (F220-221) "bir muhtarın" bulunduğu; (F204) "Muhtar/seçmen kağıdı dağıtıyordu"; (F246) "Siyasi parti yetkilileri"; Manisa'da (F221) "Özellikle üst katlarda çok sayıda aynı partiden olduğunu düşündüğümüz ancak hiçbirinde yaka kartı olmayan müşahit vardı." Urfa'da daha çarpıcı bir örnekle (F575) "Muhtar ile ..P'liler seçmeni yönlendiriyorlardı. Boyunlarına astıkları ... (aday adı gizlenmiştir) amblemler yaka kartları vardı" gözlemine yer verilmiştir. Yine Urfa'da bir sandıkta ise (F561) "Sandık müşahidi sandık başkanı tarafından polis zoruyla dışarı çıkarılmıştır".

Sandıklarda Oy Verme Usullerine İlişkin Veriler

Seçim gününe ilişkin önemli bir unsur da oy kullanma usullerine uyulup uyulmamasıdır ve bu nedenle gözlemciler usule uygunluğu gözlemişlerdir. Bu kapsamda, seçim materyalleri, kimlik gösterme, işaretleme, oy pusulasının damgalanması, imza atılması, oy sürecinin seçmenlere açıklanması, gizliliğe uyulup uyulmadığı, görme engelli veya okuma-yazma/Türkçe bilmeyenlere kimin eşlik ettiği, sandıkta yardımcı olunup olunmadığına yönelik sorular sorulmuştur.

Oy verme alanında seçim materyallerinden hangileri eksikti?

EKSİK MATERYAL	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
YOK	751	97,9	99,9
DİĞER	1	0,1	0,1
Toplam	752	98	100
Kayıp	15	2	
G TOPLAM	767	100	

Seçmenlere oy verme işlemi sırasında kimlikleri soruldu mu?

KİMLİK	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	729	95	99,5
HAYIR	4	0,5	0,5
Toplam	733	95,6	100
Kayıp	34	4,4	
G TOPLAM	767	100	

Kimlik gösterilmeden oy kullanıldığı tespit edilen bu dört sandık İstanbul, İzmir ve Trabzon'dadır.

Oy kullanan seçmenlerin adları seçmen listelerinde işaretlendi mi?

AD İŞARET	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	725	94,5	99,6
HAYIR	3	0,4	0,4
Toplam	728	94,9	100
Kayıp	39	5,1	
G TOPLAM	767	100	

Seçmen listesinde ismin işaretlenmediği bu sandıklar Adana, Eskişehir ve İzmir'dedir.

Oy kullanan seçmenlere liste imzalatıldı mı?

İMZA	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	711	92,7	99,3
HAYIR	5	0,7	0,7
Toplam	716	93,4	100
Kayıp	51	6,6	
G TOPLAM	767	100	

İmza atılmadığı belirtilen 5 örnek de İzmir'de olmuştur.

Seçmenlere oy verme işlemi açıklandı mı?

AÇIKLAMA	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	341	44,5	49,9
HAYIR	342	44,6	50,1
Toplam	683	89	100
Kayıp	84	11	
G TOPLAM	767	100	

Seçmenler oylarını gizlilik içinde kullanabildi mi?

GİZLİ	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	699	91,1	98,3
HAYIR	12	1,6	1,7
Toplam	711	92,7	100
Kayıp	56	7,3	
G TOPLAM	767	100	

İllere göre oy verme gizliliğine ilişkin yanıtlar

İL * GİZLİ Çapraz Analiz			
GİZLİLİK			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	32	0	32
ANKARA	56	0	56
ANTALYA	4	0	4
DİYARBAKIR	91	5	96
ELAZIĞ	40	0	40
ESKİŞEHİR	48	1	49
HATAY	18	0	18
MERSİN	54	0	54
İSTANBUL	97	3	100
İZMİR	149	2	151
MANİSA	61	0	61
TRABZON	25	0	25
URFA	11	0	11
VAN	13	1	14
TOPLAM	699	12	711

İllere göre açıklama yapılıp yapılmamasına ilişkin tablo:

İL * AÇIKLAMA Çapraz Analiz			
AÇIKLAMA			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	13	19	32
ANKARA	12	43	55
ANTALYA	0	4	4
DİYARBAKIR	21	72	93
ELAZIĞ	12	29	41
ESKİŞEHİR	33	15	48
HATAY	18	0	18
MERSİN	45	4	49
İSTANBUL	32	60	92
İZMİR	106	38	144
MANİSA	25	32	57
TRABZON	11	15	26
Ş. URFA	8	2	10
VAN	5	9	14
TOPLAM	341	342	683

Engelli ve yaşlı seçmenlere oy vermede kimler eşlik etti?

ENGEL EŞLİK	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
GÖREVLİ	122	15,9	32
TERCİH EDİLEN	170	22,2	44,6
İKİSİ	89	11,6	23,4
Toplam	381	49,7	100
Kayıp	386	50,3	
G TOPLAM	767	100	

Seçmenler oylarını gizlilik içinde kullanabildi mi?

YRD	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	45	5,9	12,7
HAYIR	310	40,4	87,3
Toplam	355	46,3	100
Kayıp	412	53,7	
G TOPLAM	767	100	

İllere göre yardımcı olacak bir personelin olup olmadığına yönelik cevaplar:

İL * YRD Çapraz Analiz			
YRD			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	1	15	16
ANKARA	0	19	19
DIYARBAKIR	6	32	38
ELAZIĞ	6	25	31
ESKİŞEHİR	1	3	4
HATAY	1	16	17
MERSİN	3	26	29
İSTANBUL	7	41	48
İZMİR	8	67	75
MANİSA	2	43	45
TRABZON	1	11	12
Ş. URFA	8	0	8
VAN	1	12	13
TOPLAM	45	310	355

Reddedilme nedenleri

RETNE DEN	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
ADI YOK	12	1,6	30,8
GEÇERSİZ KİMLİK	8	1	20,5
DİĞER	18	2,5	48,7
Toplam	38	5,1	100
Kayıp	729	94,9	
G TOPLAM	767	100	

Oy kullanması reddedilen seçmenler oldu mu?

RET	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	38	5	6
HAYIR	595	77,6	94
Toplam	633	82,5	100
Kayıp	134	17,5	
G TOPLAM	767	100	

İllere göre ret yönünde cevaplar:

İL * RET Çapraz Analiz			
RET			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	3	21	24
ANKARA	1	44	45
ANTALYA	0	4	4
DIYARBAKIR	6	76	82
ELAZIĞ	1	37	38
ESKİŞEHİR	0	48	48
HATAY	1	16	17
MERSİN	2	47	49
İSTANBUL	9	83	92
İZMİR	7	119	126
MANİSA	6	53	59
TRABZON	1	25	26
Ş. URFA	1	9	10
VAN	0	13	13
TOPLAM	38	595	633

Gizlilik ihlali ve usul kurallarına aykırı uygulamalar gözlemcilerce açıklama bölümlerine de yazılmıştır. Diyarbakır'da bir sandıkta (F95) "Açık sıralarda oy kullanıldı"; başka bir sandıkta (F108) "Bir kabin çok düşüktü"; (F111) "Kabin örtüsü şeffaf tül örtüdü"; (F112) "Orta kenardan yaklaşık 20-30 cm açıldı".

Engelli yurttaşların gizli oy kullanmalarına ilişkin çarpıcı bir örnek İstanbul'da (F550) yaşanmıştır: "Görme engelli kişiler sandık görevlisine oy verecekleri kişinin adını söylemek kaydıyla oylarını kullanabildiler. Tabii bu durumda gizlilik kalmadı. Ayrıca sandık görevlisi ile yaptığım görüşmede okulda rampa, asansör vb. sistemler bulunmadığı için bedensel engelli kişiler oylarını okul girişinde kabinsiz olarak kullanacaklarını belirtti."

Yine İstanbul'da (F518) "Oy verme kabini alçaktı ve eğilemeyen yaşlı bir seçmen kabinin dışında hemen yan masada oy kullandı"; (F520) "Tekerekli sandalyedeki bir seçmen 1. kattaki sandığa

çıkamadı. Sandık kurulu başkanı ve bir üye eşliğinde seçmenin kocası oy pusulası ve damgayı alt kata indirdi. Bir panonun arkasında oy kullandı. Tutanak önerdim. İstemedi. 'Bir hata olmuştur, sorun değil' dedi".

Manisa'da (F257) "Aynı oy verme kabinini iki kişi kullanıyordu"; Diyarbakır'da (F125) "Gözlemlediğim süre içinde bir seçmen kabine girmeden sıraların üzerinde açıkta oy kullandı." İzmir'de bir hastanede de kapalı oy kullanma koşullarının sağlanmadığı anlaşılmıştır: (Buca Seyfi Demirsoy Hastanesi-F737) "Hastanede oy kullanma sandığı yok".

Manisa'da üç ayrı sandıkta (F251, 252, 256) "Çarşafı ve yüzü kapalı kişilerin yüzleri açılarak kimlik tespiti yapılmadan oy kullandırıldığı" tespit edilmiştir. Benzer şekilde Diyarbakır'da da bir sandıkta (F134) "Oy verenlerden biri çarşafı yüzünü açması istenmedi" gözlemine yer verilmiştir. Bu uygulama kimlik tespiti yapılmasını imkânsız kıldığından usule aykırı bir uygulamadır.

Elazığ'da bir okulda (F11) "2036 no'lu sandıkta seçmen ile sandık görevlileri arasında kişinin eşine yardım etmesi daha doğrusu müdahalesi sonucu tartışma çıktı"; Elazığ'da (F13) "Sandık görevlileri dışında seçmen oy vermeden önce hangi adaya vereceğini oy pusulası öncesi işaret ederek söyledi. Sandık başkanına söylememe rağmen gerekli müdahale yapılmadı."

Sandıklarda ifade edilen bir başka sorun da cep telefonu kullanımına ilişkin olmuştur. Diyarbakır'da (F108) "Bir seçmen eşinin oy kullanırken ve oyunu sandığa atarken cep telefonu ile görüntülü olarak çekimini yaptı. Sınıfta fotoğraf ve görüntü çekimi yasak olmasına rağmen ne sandık başkanı ne görevliler herhangi müdahalede bulunmadı". İstanbul'da bir sandıkta (F456) "Cep telefonları alınmadı. 390 seçmenin 160'ı oy kullanmıştı"; (F504) "Cep telefonu sorgusu yapılmadığı üst arama yetkisi olmadığını söylediler. Gördüklerinde veya şikayet halinde müdahale edebileceğini söylediler. Ve cep telefonu sokmamalarını gerektiren bir uyarı yok. Kendilerinde dedektör olmadığını belirtmiş durumdalar. Bu, sandıkta oy kullanan bir seçmen şikayetidir".

Gözlemcilerin rastladıkları ve seçmenlerin oy kullanmasının reddedilme nedenlerine ilişkin açıklamalarda ise şu tür durumlara yer verilmiştir:

Manisa'da (F205) "Baba oğul seçmen kağıtlarını karıştırmışlar. Sandık kurulu fark edip listesinde olmayan seçmenin oyunu imha etti"; (F244) "Başka bir sandıkta görevli seçmen kendi kayıtlı olduğu sandıkta oy kullanmak istedi sandık başkanı başka bir sandıkta görevli olan seçmene oy kullandırmadı"; (F242) "Kimliği zedelendiği için"; (F227) "Kimlikleri yanında değildi"; (F204) "Yanlış sandıkta oy kullanmak istedi". Adana'da (F369) "Bir kadın kimliğini kaybetmiş fakat önceden gidip içişleri bakanlığından oy kullanabilmesi için kağıt almış. Fakat başkanın erkek olması ve kendi bildikleri doğrultusunda hareket etmesi sonucunda kadın oy kullanamadı"; (F385) "Kimliğinde fotoğraf yok"; Urfa'da (F575) "Kimliğinde fotoğraf olmayınca ..P'li müşahitler itiraz edince sandık başkanı hak verince oy kullanamadı. Seçmen ..P'li müşahidi tehdit etti".

Diyarbakır'da (F85) bir seçmenin "Eşi yerine kullanmak istediği"; iki ayrı sandıkta (F79 ve 129) "kimliği yanında değildi"; bir seçmen (F140) "Kimlik fotokopisiyle oy kullanmak istedi"; (F82) "Seçmen kağıtları olmadığından kendi isimlerini bulamadılar"; (F77) "Yaşı tutmuyor, 2. tura reşit oluyor, seçmen kağıdı var" açıklamalarına yer verilmiştir. İzmir'de (F645) "Kimliği yoktu"; (F 724) "Kimlik yıpranmıştı. Yazılar okunmuyordu. Kimlik bilgisini gösteren diğer ehliyet, evlenme cüzdanı, pasaport getirmesi istendi"; Trabzon'da da bir sandıkta bir seçmen (F323) "Kimliğini getirmemiş". İstanbul'da (F525) "Babası yerine oy kullanmak isteyen bir kişi geri çevrilmiş"; (F469) "Daha önce kullanılan yerde seçmen listesinde isim yok ama seçmen kağıdı eve gelmiş"; (F529) "Fotoğraf yok"; (F484) "Kimlik yoktu"; (F480) "Seçmen kağıdının adrese gelmemesi"; (F539) "Seçmenin okuma yazması olmadığı için bir yakınıyla beraber gittiği için oyu iptal edildi". Mersin'de bir seçmenin oyunun (F415) "Yanlış kullanım" nedeniyle reddedildiği, Ankara'da (F310) "Seçmenin fotoğraflı kimliği yanında olmadığından" reddedildiği açıklanmıştır.

Bunun dışında belirtilen diğer durumlar şu şekildedir:

Trabzon'da (F337) “Bir kişi geçerli herhangi bir kimlik göstermediği halde oy kullandırıldı”. İzmir'de (F602): “Farklı salonlarda kayıtlı seçmenlere hem bu salonda hem de kayıtlı oldukları salonlarda oy kullandırıldığı müşahitler tarafından şikayet edildi.”

Urfa'da (F579) “İ.K. (kısaltılmıştır) isminde bir şahısta oy kullanma yerinde (Bir adayın ismine isim gizlenmiştir) mühürlü yaklaşık 30 adet oy pusulası bulundu, tutanak tutuldu. Kişi polise teslim edildi. Akşam salıverildi.”

Manisa'da (F229) “Kaşeler bozulmuş, eli ile EVET yazıldığı söylendi sandık kurulu görevlileri tarafından”; İstanbul (F529) “İmza atmayanlar parmak bastı. Fotoğraf çekmek isteyen muhabire sandık görevlisi engel olmuş”. Trabzon'da (F335,336) “İzlediğim sandıkta ..Pnin müşahidi yoktu. Oy sandığının bulunduğu odanın kapısında seçmen listesi asılı değildi”. Manisa'da (F229) “Kaşeler bozulmuş, eli ile EVET yazıldığı söylendi sandık kurulu görevlileri tarafından/Müşahitlerin yaka kartı yoktu”. İstanbul'da (F503) “Mühürde eksik mürekkep olduğundan kimin seçildiği belirlenemiyor”. İstanbul (F455) “Belediye otobüsleri servis yapıyor. Cep telefonları alınmadı”. İstanbul'da (F557) “Seçmen oy kullandığımda ‘evet’ kaşesi vurdum. Ama televizyondakininde ‘tercih’ kaşesi denildi.” Ankara'da (F315) “Seçmenlerin oy verme işlemi süresince telefonları alındı. Eski belediye başkanı geldiğinde herkes ayağa kalktı”; (F310) “Sürekli olarak müşahitler değişmektedir”. İzmir'de (F609) “Sözlü şikayet sandık numaralarının ve salon numaralarının merdiven başlarında ve okul girişinde yönlendirme bilgisinin eksik olduğu, salonlarda görevlilerin bulunmadığı” gözleminde bulunulmuştur.

Ayrımcılık Yapılıp Yapılmadığına İlişkin Cevaplar

Seçimlere ve genel olarak hak ihlallerine ilişkin önemli meselelerden biri de seçim idarelerinin seçmenlere karşı ayrımcılık yapıp yapmamasıdır. Ayrımcılığa ilişkin açık uçlu soru değerlendirilirken birden çok, farklı ayrımcılık türüne rastlanmış olunması durumlarında bu cevaplar ayrı kodlanmıştır. Oy verme yerlerinin engellerin erişimine uygun olmaması da bir ayrımcılık türü olduğundan, en yüksek orandakinin engellilere yönelik ayrımcılık olduğu saptanmıştır. Ancak, ayrımcılıkla ilgili tüm çalışmalarda da ifade edildiği üzere, yaygın olan dolaylı ayrımcılıktır. Dolayısıyla, tespiti daha güçtür.

Yapılan Resmi Şikayetlere İlişkin Cevaplar

Şikayetlere ilişkin formlardaki açıklama bölümünde çeşitli şikayetler aktarılmıştır. Ankara'da bir sandıkta (F271) “İki tutanak tutulup sandık defterine işlenmiş. Bir tanesi ..P'li müşahidin oy verme alanında, sınıf içinde fotoğraf çekmesiyle ilgili. Diğeri ise bir oyun geçersizliği ile ilgili tutulmuş.”

İstanbul'da bir sandıkta (F527) “Zihinsel engelli seçmene oy kullandırılmasıyla ilgili” şikayet yapılmış; İzmir'de (F602) “Farklı salonlarda kayıtlı seçmenlere hem bu salonda hem de kayıtlı oldukları salonlarda oy kullandırıldığı müşahitler tarafından şikayet edildi”; (F590) “Hasta

AYRIMCILIK	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
CİNSEL YONELİM	2	0,3	0,3
ENGEL	545	71,1	71,3
YAŞ	3	0,4	0,4
DİL	1	0,1	0,1
YOK	156	20,3	20,4
ENGEL/ETNİK	2	0,3	0,3
ENGEL/YAŞ	25	3,3	3,3
ENGEL/DİL	2	0,3	0,3
ETNİK/DİL	5	0,7	0,7
CİNS.YÖN.KİM/ENG.	1	0,1	0,1
CİNS./ENG/ETN	1	0,1	0,1
ENGEL./YAŞ/DİL	10	1,3	1,3
ENG/ETN/YAŞ/DİL	1	0,1	0,1
Toplam	764	99,6	100
Kayıp	3	0,4	

ve yaşlılar saatin 5de oy kullanmanın bitiş saatini erken buldu. Sıcakta yaşlının dışarıya çıkmaması özürü ve engelli kişiler merdiven olan yerlere ikinci ve üçüncü kat oylarının kullanamamaktan şikayetçi oldular. Ve katlara oylarını kullanan engelli kişiler oylarını çok zor kullandılar ve şikayetçi oldular”; Mersin’de bir sandıktaki açıklamaya göre (F447) “Polis silahla oy kullandı”.

Bulduğunuz sürede resmi şikayet yapıldı mı?

RESMİ ŞKYT	Sıklık	Oran	Geçerli Oran
EVET	6	0,8	0,9
HAYIR	644	84	99,1
Toplam	650	84,7	100
Kayıp	117	15,3	
G TOPLAM	767	100	

Oy Sayımına İlişkin Veriler

Sayım İzleme Süresi Ve Sandık Kurullarında Cinsiyet Dağılımı

Gözlem sırasında bağımsız gözlemci statüsü tanınmadığı için gözlemciler temel olarak oy kullandıkları sandıklarda sayım izleme yapmıştır. Bu doğrultuda 106 sandıkta gözlem yapılmıştır ve gözlem süreleri şu şekildedir.

SÜRE (dk.)	Sıklık	Oran	Geçerli oran
0-15	2	1,9	2,6
15-30	10	9,4	13
30-45	12	11,3	15,6
45-60	17	16	22,1
60-120	24	22,6	31,2
120+	12	11,3	15,6
Toplam	77	72,6	100
Kayıp	29	27,4	
G TOPLAM	106	100	

Oy verme yerlerinde olduğu gibi sayım alanındaki görevlilerin cinsiyet dağılımında da erkeklerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. İzlenen oy sayımlarındaki sandık başkanlarının cinsiyetine bakıldığında sadece %20’sinin kadın olduğu ve sandıkların %69’unda 3’ten az kadın üye olduğu gözlenmiştir.

Örneğin Adana, Ankara, Antalya ve Van’da gözlenen sandıklarda hiç kadın sandık başkanına rastlanmamıştır.

Oy Sayımında Sandık Başkanının Cinsiyeti

SANDIK BŞK			
CİNSİYET	Sıklık	Oran	Geçerli oran
KADIN	21	19,8	20,2
ERKEK	83	78,3	79,8
Toplam	104	98,1	100
Kayıp	2	1,9	
G TOPLAM	106	100	

İzlenen Oy Sayım Alanındaki Kadın Üye Sayıları

KADIN ÜYE	Sıklık	Oran	Geçerli oran
1	24	22,6	32,9
2	25	23,6	34,2
3	16	15,1	21,9
4	6	5,7	8,2
5	2	1,9	2,7
Toplam	73	68,9	100
Kayıp	33	31,1	
G TOPLAM	106	100	

Sayım izlenen yerlerde özellikli bölge olup olmadığı

Gözlemcilere açık uçlu bir soruyla sayım yapılan yerin belli bir özelliği olup olmadığı sorulmuştur. Gözlemlere göre, sayım yapılan yerlerde belirlenen özellikler aşağıdaki gibidir. Ancak belirtmek gerek ki, yapılan çapraz analizlerde bu özelliklere sahip bölgelerdeki sayım işlemlerinin diğer bölgelerden daha farklı olduğuna ilişkin bir veri elde edilmemiştir.

OY VERME YERİ ÖZELLİK	Sıklık	Oran	Geçerli oran
ROMAN/ARAP	1	0,9	12,5
YOKSUL	3	2,8	37,5
KÖY	2	1,9	25
ROMAN	2	1,9	25
Toplam	8	7,5	100
Kayıp	98	92,5	
G TOPLAM	106	100	

Yetkili kişilerin oy sayımının izlenmesine engel olması

Açık sayım ilkesinin de bir sonucu olarak ilgili mevzuata göre her seçmen kendi oy kullandığı sandıktaki sayımı izleme yetkisine sahiptir. Buna karşılık izlenen bir sandıkta sayımın izlenmesinin engellendiği gözlenmiştir. İzmir’de bir okulda bina görevlisi ile polis bu engellemeyi birlikte yaptığını anlaşılmıştır.

Sizin oy sayımını izlemenize engel oldu mu?

ENGELLEME	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	1	0,9	1
HAYIR	102	96,2	99
Toplam	103	97,2	100
Kayıp	3	2,8	
G TOPLAM	106	100	

Oy sayımının usulüne uygun olup olmadığı

Oy sayımının usule uygun olup olmadığı konusunda gözlemcilere çeşitli sorular sorulmuştur. Öncelikle sandığın zamanında kapanıp kapanmadığı ve kapanma sırasında sırada bekleyen olup olmadığı, sayımın açık yapılıp yapılmadığı, pusula incelemek, tutanak kopyasının verilmesi, imzaların sayılması, sayım sürecinin şeffaflığı, seçmen ve müşahitlere bilgi verilip verilmediği gibi çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtların sıklığı aşağıdaki gibidir.

Sandıklar zamanında kapandı mı?

KAPANMA	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	97	91,5	92,4
HAYIR	4	3,8	3,8
BİLMİYORUM	4	3,8	3,8
Toplam	105	99,1	100
Kayıp	1	0,9	
G TOPLAM	106	100	

298 sayılı kanuna göre Yüksek Seçim Kurulu’nca başka bir saat belirlenmediği sürece sandıkların saat 17:00’da kapanması gerekir. Kapanma saatinde sırada bekleyenler varsa bu seçmenlerin de oy kullanması sağlanabilecektir. 10 Ağustos günü gözlem yapılan 105 sandıktan 4’ünde sandığın zamanında kapanmadığı tespit edilmiştir. Zamanında kapanmadığı belirtilen bu sandıklar Diyarbakır, İzmir ve Ş. Urfa’dadır. Bunlardan birinin 16:55’te birinin ise 17:30’da kapandığı belirtilmiş, diğer ikisinin zamanına ilişkin ise bir açıklama yapılmamıştır.

Sandık kapanma saatinde sırada bekleyen var mıydı?

SIRADABKL	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	2	1,9	2
HAYIR	92	86,8	92,9
BİLMİYORUM	5	4,7	5,1
Toplam	99	93,4	100
Kayıp	7	6,6	
G TOPLAM	106	100	

Gözlenen sandıklardan ikisinde sırada bekleyen olduğu ve birinin oy kullanıp, diğerinin kullanmadığı anlaşılmıştır

SIRADA BEKLEYEN OY	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	1	0,9	50
HAYIR	1	0,9	50
Toplam	2	1,9	100
Kayıp	104	98,1	
G TOPLAM	106	100	

Sayım açık biçimde yapıldı mı?

AÇIK SAYIM	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	87	82,1	98,9
HAYIR	1	0,9	1,1
Toplam	88	83	100
Kayıp	18	17	
G TOPLAM	106	100	

İzlenen sandıklardan birinde sayımın açık yapılmadığı gözlenmiştir ve bu sandık Elazığ'dadır.

Pusulaların incelenmesine izin verildi mi?

PUSULAİNC	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	80	75,5	97,6
HAYIR	2	1,9	2,4
Toplam	82	77,4	100
Kayıp	24	22,6	
G TOPLAM	106	100	

İzlenen sandıkların ikisinde pusulaların incelenmesine izin verilmediği belirtilmiştir ve bu sandıklar Elazığ ve İzmir'dedir.

İncelenmesi için tutanak kopyası hemen asıldı mı?

TUTANAKKPY	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	51	48,1	78,5
HAYIR	7	6,6	10,8
BİLMİYORUM	7	6,6	10,8
Toplam	65	61,3	100
Kayıp	41	38,7	
G TOPLAM	106	100	

İL * TUTANAKKPY Çapraz Analiz				
TUTANAKKPY				
İL	EVET	HAYIR	BİLMİYORUM	TOPLAM
ADANA	3	0	0	3
ANKARA	2	0	1	3
DIYARBAKIR	2	0	1	3
ELAZIĞ	4	1	1	6
HATAY	1	1	0	2
MERSİN	11	1	1	13
İSTANBUL	4	0	1	5
İZMİR	18	1	0	19
MANİSA	3	1	0	4
TRABZON	0	2	2	4
Ş.URFA	1	0	0	1
VAN	2	0	0	2
TOPLAM	51	7	7	65

Gözlemci/parti/aday temsilcileri sayım sırasında sayımdaki sorunlar hakkında bilgi verdiler mi?

BİLGİ	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	37	34,9	49,3
HAYIR	38	35,8	50,7
Toplam	75	70,8	100
Kayıp	31	29,2	
G TOPLAM	106	100	

İzlenen sandıkların 7'sinde tutanağın bir kopyasının hemen asılmadığı anlaşılmıştır. Bu 7 sandığın illere göre dağılımı yukarıdaki gibidir;

Sorunlar hakkında pek çok sandıkta gözlemciler, ilgili kişiler tarafından bilgi verildiği anlaşılmaktadır. Bilgi verilmesine ilişkin cevapların illere göre dağılımı şu şekildedir;

İL * BİLGİ Çapraz Analiz			
BİLGİLENDİRME			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	1	2	3
ANKARA	2	1	3
DİYARBAKIR	2	1	3
ELAZIĞ	0	6	6
HATAY	0	2	2
MERSİN	9	10	19
İSTANBUL	4	3	7
İZMİR	15	7	22
MANİSA	1	3	4
TRABZON	1	2	3
Ş. URFA	2	0	2
VAN	0	1	1
TOPLAM	37	38	75

Oy sandıkları tüm hazır bulunanların önünde şeffaf bir şekilde açıldı mı?

ŞEFFAF AÇILMA	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	87	82,1	95,6
HAYIR	1	0,9	1,1
BİLMİYOR	3	2,8	3,3
Toplam	91	85,8	100
Kayıp	15	14,2	
G TOPLAM	106	100	

Şeffaf açılmadığı gözlenen tek sandık Elazığ'da bulunmaktadır.

Tüm sandık görevlileri oy pusulalarını inceleyebildiler mi?

İNCELEME	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	86	81,1	93,5
BİLMİYOR	6	5,7	6,5
Toplam	92	86,8	100
Kayıp	14	13,2	
G TOPLAM	106	100	

Seçmen listesindeki imzalar sayıldı mı?

İMZA SAYMA	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	86	81,1	93,5
HAYIR	2	1,9	2,2
BİLMİYOR	4	3,8	4,3
Toplam	92	86,8	100
Kayıp	14	13,2	
G TOPLAM	106	100	

Oy sandıkları açılmadan önce oy sandığı mühürleri hasar görmüş müydü?

MÜHÜR HASAR	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	2	1,9	2,2
HAYIR	81	76,4	89
BİLMİYOR	8	7,5	8,8
Toplam	91	85,8	100
Kayıp	15	14,2	
G TOPLAM	106	100	

Mührün hasarlı olduğu belirtilen 2 sandık İzmir ve İstanbul'da bulunmaktadır.

Geçerli/geçersiz oy pusulaları makul ve tutarlı bir şekilde belirlendi mi?

GEÇERSİZ SAYMA	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	86	81,1	94,5
HAYIR	2	1,9	2,2
BİLMİYOR	3	2,8	3,3
Toplam	91	85,8	100
Kayıp	15	14,2	
TOPLAM	106	100	

Geçersiz oy pusulalarının makul bir şekilde belirlenmediği gözlenen iki sandığın bulunduğu iller Manisa ve İzmir'dir.

Mükerrer (çift) sayım işlemi yapıldı mı?

ÇİFTSAYIM	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	10	9,4	12
HAYIR	66	62,3	79,5
BİLMİYOR	7	6,6	8,4
Toplam	83	78,3	100
Kayıp	23	21,7	
G TOPLAM	106	100	

Çift sayım yapıldığı belirtilen sandıkların illere göre dağılımı şu şekildedir:

İL * ÇİFTSAYIM Çapraz Analiz				
ÇİFTSAYIM				
İL	EVET	HAYIR	BİLMİYOR	Toplam
ADANA	0	2	1	3
ANKARA	1	4	1	6
ANTALYA	0	1	0	1
DIYARBAKIR	0	2	1	3
ELAZIĞ	1	5	0	6
HATAY	0	2	0	2
MERSİN	1	13	2	16
İSTANBUL	0	8	0	8
İZMİR	4	18	1	23
MANİSA	2	3	0	5
TRABZON	0	4	1	5
Ş. URFA	0	1	0	1
VAN	1	3	0	4
TOPLAM	10	66	7	83

Oy sayım alanındaki yetkisiz kişilere ilişkin cevaplara bakıldığında, oy verme işlemine benzer bir biçimde en yaygın cevap polis olmuştur. Soruya cevap verilen sandıkların %13,4'ünde yetkisiz bir biçimde polislerin varlığı gözlenmiştir. Yetkisiz kişilere ilişkin cevapların illere göre dağılımı şu şekildedir:

YETKİSİZ KİŞİ			
İL	YOK	POLİS	TOPLAM
ADANA	3	1	4
ANKARA	5	1	6
ANTALYA	1	0	1
DIYARBAKIR	3	1	4
ELAZIĞ	4	3	7
HATAY	2	0	2
MERSİN	18	1	19
İSTANBUL	8	0	8
İZMİR	21	2	23
MANİSA	4	3	7
TRABZON	5	0	5
Ş.URFA	8	1	9
VAN	2	0	2
TOPLAM	84	13	97

Oy sayım yeri aşırı kalabalık ve/veya başa çıkılmaz halde miydi?

KALABALIK	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	3	2,8	3,3
HAYIR	89	84	96,7
Toplam	92	86,8	100
Kayıp	14	13,2	
G TOPLAM	106	100	

Sayım alanının aşırı kalabalık veya başa çıkılmaz olduğu yönündeki tespitler İzmir ve Urfa'daki sandıklarda olmuştur.

Seçmen listelerinde herhangi bir oynama gözlemlediniz mi?

LİSTE OYNAMA	Sıklık	Oran	Geçerli oran
HAYIR	90	84,9	100
Kayıp	16	15,1	
TOPLAM	106	100	

Gözlemlerde listelerde herhangi bir oynama tespit edilmemiştir.

Oy sayım alanında yetkisiz kişiler var mıydı?

YETKİSİZ	Sıklık	Oran	Geçerli oran
YOK	84	79,2	86,6
POLİS	13	12,3	13,4
Toplam	97	91,5	100
Kayıp	9	8,5	
G TOPLAM	106	100	

Oy sayım alanında aynı parti ya da aday adına birden fazla müşahit var mıydı?

ÇOK MÜŞAHİT	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	22	20,8	23,7
HAYIR	71	67	76,3
Toplam	93	87,7	100
Kayıp	13	12,3	
G TOPLAM	106	100	

Birden fazla müşahit gözlenen sandıkların illere göre dağılımı şu şekildedir:

İL * ÇOKMÜŞAHİT Çapraz Analiz			
ÇOK MÜŞAHİT			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	3	1	4
ANKARA	1	5	6
ANTALYA	0	1	1
DİYARBAKIR	1	3	4
ELAZIĞ	0	7	7
HATAY	0	2	2
MERSİN	4	14	18
İSTANBUL	4	4	8
İZMİR	6	16	22
MANİSA	2	3	5
TRABZON	0	5	5
Ş. URFA	1	8	9
VAN	0	2	2
TOPLAM	22	71	93

Birden fazla müşahit hangi siyasi parti/adaya aitti?

ADAY/SP	Sıklık	Oran	Geçerli oran
ERDOĞAN	7	6,6	53,8
İHSANOĞLU	3	2,8	23,1
DEMİRTAŞ	1	0,9	7,7
CHP ve MHP	1	0,9	7,7
AKP,CHP,MHP,HDP	1	0,9	7,7
Toplam	13	12,3	100
Kayıp	93	87,7	

Birden fazla müşahidi bulunan siyasi parti/aday temsilcilerinin illere göre dağılımı şu şekildedir:

İL * ADAY-SP Çapraz Analiz						
ADAY/SİYASİ PARTİ						
İL	ERDOĞAN	İHSANOĞLU	DEMİRTAŞ	CHPMHP	AKPCHPMHPHDP	TOPLAM
ADANA	0	1	0	1	0	2
DİYARBAKIR	1	0	0	0	0	1
MERSİN	1	1	0	0	0	2
İSTANBUL	2	0	1	0	0	3
İZMİR	0	0	0	0	1	1
MANİSA	2	1	0	0	0	3
Ş. URFA	1	0	0	0	0	1
TOPLAM	7	3	1	1	1	13

Bulduğunuz süre içinde sayımla ilgili olarak resmi şikâyet yapıldı mı?

ŞİKAYET	Sıklık	Oran	Geçerli oran
EVET	2	1,9	2,3
HAYIR	77	72,6	88,5
BİLMİYOR	8	7,5	9,2
Toplam	87	82,1	100
Kayıp	19	17,9	

Şikâyet yapıldığı gözlenen bu iki sandık Ankara ve İzmir'dedir.

İL * KULLANILMIŞ PUSULA Çapraz Analiz				
KULL PUSULA				
İL	EVET	HAYIR	BİLMİYOR	TOPLAM
ADANA	3	0	0	3
ANKARA	6	0	0	6
ANTALYA	1	0	0	1
DİYARBAKIR	4	0	0	4
ELAZIĞ	6	1	0	7
HATAY	2	0	0	2
MERSİN	19	0	0	19
İSTANBUL	6	2	0	8
İZMİR	15	6	2	23
MANİSA	6	1	0	7
TRABZON	2	0	2	4
Ş. URFA	2	0	0	2
VAN	4	0	0	4
TOPLAM	76	10	4	90

İL * PUSULA SAYMA Çapraz Analiz				
PUSULA SAYMA				
İL	EVET	HAYIR	BİLMİYOR	Toplam
ADANA	3	0	0	3
ANKARA	6	0	0	6
ANTALYA	1	0	0	1
DİYARBAKIR	4	0	0	4
ELAZIĞ	5	1	1	7
HATAY	2	0	0	2
MERSİN	17	0	1	18
İSTANBUL	7	0	0	7
İZMİR	22	0	2	24
MANİSA	6	0	0	6
TRABZON	3	0	2	5
URFA	2	0	0	2
VAN	4	0	0	4
TOPLAM	82	1	6	89

İL * OYYAZMA Çapraz Analiz			
MÜKERRER OY YAZIMI			
İL	EVET	BİLMİYOR	TOPLAM
ADANA	3	0	3
ANKARA	6	0	6
ANTALYA	1	0	1
DİYARBAKIR	3	1	4
ELAZIĞ	6	1	7
HATAY	2	0	2
MERSİN	17	1	18
İSTANBUL	7	1	8
İZMİR	22	1	23
MANİSA	6	0	6
TRABZON	4	1	5
Ş. URFA	2	0	2
VAN	4	0	4
TOPLAM	83	6	89

PUSULA OYNAMA		
İL	HAYIR	TOPLAM
ADANA	4	4
ANKARA	6	6
ANTALYA	1	1
DİYARBAKIR	4	4
ELAZIĞ	7	7
HATAY	1	1
MERSİN	18	18
İSTANBUL	8	8
İZMİR	22	22
MANİSA	6	6
TRABZON	5	5
Ş. URFA	8	8
VAN	2	2
TOPLAM	92	92

İL * TUTANAK OYNAMA Çapraz Analiz			
TUTANAK OYNAMA			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	0	4	4
ANKARA	0	5	5
ANTALYA	0	1	1
DİYARBAKIR	0	4	4
ELAZIĞ	0	7	7
HATAY	0	2	2
MERSİN	0	18	18
İSTANBUL	0	8	8
İZMİR	1	21	22
MANİSA	0	4	4
TRABZON	0	5	5
Ş. URFA	0	7	7
VAN	0	1	1
TOPLAM	1	87	88

İL * USULHATASI Çapraz Analiz			
USULHATASI			
İL	EVET	HAYIR	TOPLAM
ADANA	0	4	4
ANKARA	0	5	5
ANTALYA	0	1	1
DİYARBAKIR	0	4	4
ELAZIĞ	0	7	7
HATAY	0	2	2
MERSİN	2	16	18
İSTANBUL	0	8	8
İZMİR	2	22	24
MANİSA	0	4	4
TRABZON	0	5	5
Ş. URFA	0	7	7
VAN	0	2	2
TOPLAM	4	87	91

Yurtdışı Seçim Gözlemi

Bağımsız Seçim İzleme Platformu'nu temsilen 3 Ağustos 2014 tarihinde seçim gözlemi yapmak üzere Danimarka'nın başkenti Kopenhag'ın Österbro semtinde yer alan ve 12 seçim sandığının kurulduğu Remisen Oy Verme Merkezi'ne giden gözlemcimiz engellemeyle karşılaşmıştır. Temsilcimizin oy kullanılma sürecinde bağımsız seçim gözlemi yapması, ilk olarak seçim alanının içinde yer alan sivil kıyafetli bir emniyet amiri; ardından seçim sandık kurulu başkanlık görevini üstlenmiş bulunan büyükelçilik görevlileri tarafından engellenmiştir.

YSK kararı doğrultusunda Danimarka'da Cumhurbaşkanı Seçimi için oy kullanma günleri 31 Temmuz-3 Ağustos 2014 tarihlerinde (4 gün), sabah 08:00 ile 17:00 saatleri arası olarak belirlenmiştir. Ancak yapılan gözleminde, 3 Ağustos günü oy verme alanında saat 17:00'de sandık görevlileri sandıkların kapatılmaması için Büyükelçi Dönmez tarafından uyarılarak, oy kullanmaya gelecek kişilerin beklendiği; saat 17:00'dan sonra iki kişinin oy kullanmasına izin verildiği gözlemlenmiştir. Sandıklar 17:10'da kapatılmış olup, bu durum seçim kanununun 88. maddesinin açık bir ihlalidir. Seçim alanında tespit edilen bir diğer ihlal ise, oy verme alanında bulunan emniyet görevlisininin 15 metre kuralını ihlal etmiş olmasıdır.

3 Ağustos 2014 Pazar günü, Kopenhag'ın Österbro semtinde, Remisen Oy Verme Merkezi'nde bulunan 4 saatlik süre boyunca, parti müşahitleri ve oy vermeye gelen seçmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda aşağıdaki sorunlar tespit edilmiştir:

Seçmen eğitimi: Seçmenlerin seçim öncesinde yeterince bilgilendirilmemiş oldukları gözlemlenmiştir. Yurtdışında ilk defa ve yeni bir sistemle oy kullanılacak olması, oy kullanımının randevu sistemiyle düzenlenmesi seçmenler açısından çeşitli zorluklar oluşturmuştur. Özellikle bilgisayar erişimi veya bilgisayar okur yazarlığı olmayan kişiler kendi randevularını alamamış veya randevu sistemine girerek otomatik randevu tarihlerini kontrol edememişlerdir. Seçmenlere, Danimarka'nın kendi seçim sisteminde veya Türkiye'de olduğu gibi seçmen bilgi kartı gönderilmemiştir. Görüşme yapılan bir seçmen, seçmen kayıtları ve randevu sistemi ile ilgili bilgilendirme spotunun başvuru sistemi kapandıktan sonra televizyonlarda dönmeye başladığını belirtmiştir.

Oy verme yerine erişim: Danimarka'da seçimlerin dört güne yayılması ve seçimin tek merkezden yapılması en fazla eleştirilen hususlar arasında yer almıştır. Seçimlerin iki gün olarak planlanması ve en az üç farklı merkezde yapılmasının seçmenlerin erişebilirliği açısından daha etkili

olacağı, görüşme yapılan pek çok seçmen tarafından dile getirilmiştir.

Maddi erişilebilirlik: Seçimin tek bir merkezde yapılmasının, Danimarka'da seçmenlerin yoğun olduğu bölgelerin seçim merkezine olan uzaklığı göz önünde bulundurulduğunda, seçmenler açısından önemli bir maddi yük oluşturduğu dile getirilmiştir. Oy kullanma oranının düşük oluşu belirli ölçüde bu duruma bağlanmıştır.

Fiziki erişilebilirlik: Otomatik randevu sistemi aynı aileden veya bölgeden gelecek olan kişilere rastgele (random) tarih ve saat aralıkları atamış; bu durum, ikamet adresi ile oy verme yeri arasındaki mesafenin uzak olduğu yerlerdeki seçmenler açısından, özellikle de aynı aileden oy vermeye gelecek olanlar için ciddi sorun oluşturmuş, ortak araçla oy verme yerine gelme olasılığını da büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Zamansal erişilebilirlik: Görüşme yapılan bir seçmen, "Seçim merkezine arabayla 1,5 saatlik mesafede bulunan ikamet adresinden ailesiyle oy verme yerine gelmek üzere yola çıktıklarını, ancak eşinin yolda rahatsızlanması nedeniyle hastaneye gitmek zorunda kaldıklarını ve bu nedenle oy verme saatlerini kaçırdıklarını, daha sonra oy verme yerine ulaşmalarına rağmen 'sistemin kapanması' gerekçe gösterilerek oy kullanmalarına izin verilmediğini beyan etmiştir. Konuyla ilgili sandık kurulu başkanından tutanak tutmasını isteyen seçmene, sandık kurulu başkanının olumsuz yanıt verdiğini" ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği: Seçim merkezinin uzaklığı kadınlar açısından da dezavantajlı durumlar yaratmıştır. Görüşme yapılan bir seçmen, "Seçim merkezine arabayla üç saatlik bir mesafede ikamet ettiklerini, iki küçük çocuklarını bırakabilecekleri bir yer olmadığı için eşinin (kadın) seçim için randevu almış olmasına rağmen oy vermeye gelemediğini" belirtmiştir.

Gizlilik/Güvenilirlik: Oyunu kullanmış olan seçmenlerden bazıları "zarfların çok şeffaf olmasından şikâyetçi olmuş, verilen oyun zarfların dışından rahatlıkla görülebildiğini, bu durumun oyların güvenliği açısından endişe verici olduğunu" dile getirmişlerdir.

Belirtilen bir diğer kaygı ise, kullanılan oyların her gün sayılmaması ve kayıt altına alınmaması nedeniyle ortaya çıkabilecek suistimallerle ilgilidir. Kullanılan oyların biriktirilerek Türkiye'ye gönderilmesi, seçmenlerde seçim sistemine karşı güvensizlik algısı yaratmaktadır. Oyunu kullanmayan bir seçmen, "Sistemin kötüye kullanılmaya çok açık olduğunu, kullanacağı oyun değiştirileceğini düşündüğünü ve bu nedenle oy vermediğini" açıkça ifade etmiştir. 2014 Mart ayında yapılan yerel seçimlerdeki yolsuzluk iddiaları ve şikâyetlerini örnek olarak vermiştir.

..P müşahitlerinin beyanına göre, "Seçimin ilk günü olan 31 Temmuz 2014 tarihinde ..P müşahitleri oy verme yerine alınmamış, daha sonra yapılan itirazların Türkiye'ye iletilmesi üzerine, YSK'dan Büyükelçi'ye gelen talimat doğrultusunda müşahitlerin oy verme alanında bulunmasına müsaade edilmiştir."

Güvenlik ve Oy Sayımı: Oy kullanma işlemi bittikten sonra, sadece kullanılan toplam oy sayısının belirlenmesi için tutanak tutulmuş, oyların adaya dağılımı yapılmamış, sandık görevlilerinin tutmuş olduğu tutanaklar müşahitlerin de imzasıyla kayda geçirilerek torbalara koyulup mühürlenmiştir. 3 Ağustos Pazar günü oy verme sayısının tespiti için yapılan sayım süreci ve torbaların mühürlenme işlemleri gözlemlenmiştir.

Mühürlenmiş torbaların Kopenhag'da bulunan TC Büyükelçilik binasında ayrılan bir odaya kilitlendiği belirtilmiş, odanın anahtarlarının büyükelçi ve iki adayı destekleyen müşahit/sandık görevlisi olmak üzere üç kişide bulunduğu ifade edilmiştir. Anahtara sahip olan sandık görevlileri ile bizzat görüşülmüş, görüşme yapılan kişiler "bu üçlü sisteme son derece güvendiklerini" belirtmişlerdir. Ancak bu durum üçüncü aday açısından eşitsiz ve güvensiz bir ortam yaratmaktadır. Yaklaşık 30 bin kayıtlı seçmenin bulunduğu Danimarka'da kullanılan oy oranı %3 civarındadır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de seçimlere ilişkin genel sorunlar Cumhurbaşkanı Seçimi’ne de yansımıştır. İfade ve basın özgürlüğüne ilişkin kısıtlar seçimlerde kampanya dönemi’nde sorunlar yaratmakta, seçmenlerin bilgi alma hakkını ve özgür iradelerini oluşturma hakkının gerçekleşmesini önlemektedir.

Bütün seçimlere özgü ortak sorunlardan bir diğeri de seçim sürecinin şeffaflığına ilişkindir. Seçim idarelerinin ve Yüksek Seçim Kurulu’nun kararlarının açık ve şeffaf olmaması ve kararlara karşı yargı yolunun kapalı olması, seçimlere yönelik güveni azaltan bir unsurdur. Diğer yandan, bağımsız gözlemcilik statüsünün tanınmaması da bağımsız gözlemcilerin ciddi güçlükler yaşamasına neden olmaktadır.

Kamu kurum ve yetkililerinin tarafsızlığının sağlanması Cumhurbaşkanı Seçimi’nde öne çıkan sorunların başında gelmektedir. Anayasa’nın 114. maddesi gereği olan “Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanlarının çekilmesi” hükmü tüm seçimlerde uygulanmalıdır.

Seçmen Kütükleri’nin oluşturulmasında evsizlerin oy kullanmasını sağlayacak değişiklikler yapılmalı, evsiz yurttaşlar için TC kimlik numarası üzerinden oy kullanılmasını sağlayacak mekanizma kurulmalıdır.

Sığınma evlerindeki kadınların oy kullanma hakkından yoksun olması, bakımevlerindeki yaşlıların oy kullanma hakkının fiilen sınırlandırılıyor veya engellenebiliyor olması, bütün seçimlerde yaşanan ortak bir sorundur. Bu sorunları gidermek üzere ya sığınma evlerinde sandık ya da ilgili bakanlığın en yakın biriminde sandık kurulmalıdır. Benzer şekilde, yaşlı bakımevlerinin sadece bir kısmında değil, tamamında sandık kurulması veya her iki sorunun da çözülebilmesi için gezici sandıklar kurulması gerekmektedir.

Az sayıda seçmenin bulunduğu (1-10 arası) cezaevlerinde sandık kurulması oy verme gizliliği ilkesinin ihlalini doğurabilmektedir. Nitekim bu tür sandıklarda kayıtlı seçmenlerin oy kullanmadığı görülmektedir. Bu nedenle bu durumdaki cezaevlerindeki sandıkların birleştirilmesi veya gezici sandık uygulamasına geçilmesi gereklidir.

Yine bütün seçimlerde gözlenen ortak bir diğer sorun da engellilerin oy kullanma hakkının fiilen sınırlandırılıyor olması ve oy kullanmaya ilişkin koşulların ayrımcılığa yol açacak düzeyde kötü olmasıdır. Oy verme yerleri fiziksel engelli ve yaşlı seçmenlerin erişimine uygun değildir. Cumhurbaşkanı Seçimi’nde de gözlem yapılan oy verme yerlerinin %33,9’unda bina girişinin hem

düz zemin olmadığı, hem de rampa bulunmadığı tespit edilmiştir. Binalara giriş bakımından uygun olan yerlerde ise engelli veya yaşlı seçmenlerin sandıklarının çoğunlukla zemin katlarda olmadığı ve bu seçmenlerin kucakta, sırtta taşınarak oy kullanabildiği ya da sandıklara erişemeyenlerin oy kullanamadığı yönünde çok sayıda gözlem yapılmıştır.

Oy pusulalarının görme engellilere elverişli olmadığı, Türkçe bilmeyen ya da okuma-yazma bilmeyen kişilerin yaşadığı dezavantajları gidermeye ilişkin herhangi bir gelişme kaydedilmediği gözlenmiştir. Türkçe dışındaki dillerde propaganda yapılabileceğine ilişkin yasal düzenlemeye karşılık, YSK'nın radyo ve televizyonda yapılacak propaganda faaliyetlerinin Türkçe yapılmasının esas olduğuna ilişkin karar²⁶ nedeniyle, Türkçe bilmeyen seçmenler bilgi alma haklarını kullanamamaktadır.²⁷

Zihinsel engelliler bakımından yaşanan sorunlar da bu seçimde aynı şekilde tekrarlanmıştır. Seçmen kütüklerinin hazırlanmasından başlayan sorunlar, vasi atanmış olma kriterinin sorunlu olması nedeniyle daha da artmakta ve kendisine vasi atanmayan zihinsel engellilerin oy kullanmasında ve usulünde özellikle aile fertlerinin onun yerine oy kullanması veya birlikte oy kullanma gibi mevzuata aykırı ve farklı uygulamalar gözlenmiştir. Zihinsel engellilerin seçme hakkını kullanmasında, daha objektif bir kriter olan ayırt etme yetisi ölçütü kullanılmalıdır.

Sandık kurullarının ve seçim idaresinin her kademesinde görülen bir eşitsizlik de kadınların temsilinin az olmasıdır. Sandık görevlilerinin seçilmesi konusunda daha objektif kriterler belirlenmeli ve özellikle sandık kurullarında toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır.

10 Ağustos Cumhurbaşkanı Seçimi'nde yaşanan bir başka eşitsizlik, adayların kampanya olanaklarında yaşanan eşitsizlik olmuştur. Hem devlet televizyonu yayınları ve özel medya organları, kampanya döneminde adaylar arasında eşitsizlik yaratmış hem de devlet olanaklarından yararlanmada eşitsizlik sorunu yaşanmıştır.

Yine Cumhurbaşkanı Seçimi'ne özgü bir başka sorun da kampanya finansmanının kaynağı ve harcamaların şeffaf olmamasıdır. Kişisel bağışlar üzerine kurulu kampanya finansmanının yarattığı eşitsizlik ve harcamaların denetlenmesinin neredeyse imkânsızdır. Adayların nakdi ve aynı tüm bağışları ve tüm harcamalarını periyodik aralıklarla kamuoyu ile paylaşmasına ilişkin yasal düzenleme yapılmalıdır.

Yurtdışında oy kullanma seçimler açısından önemli bir gelişmedir. Ancak bu sistemin her yurttaşın seçme ve seçilme hakkına eşit erişimini sağlayabilecek nitelikte ve güvenilir bir ortamda uygulanması şarttır. Yurtdışı seçmenin bulunduğu tüm ülkelerde sandık kurulmalı ve sandıklarda kullanılan oylar her gün yerinde sayılmalı ve tutanağa bağlanmalıdır. Otomatik randevu sistemi yerine seçmenin kimliği ile müracaatında oy kullanmasının sağlanması gerekmektedir.

Siyasi partilerin ve adayların radyo ve televizyon reklamlarında Türkiye'de konuşulan dillerden istediğiyle reklam yapmalarını sağlayacak yasal düzenleme yapılmalıdır.

YSK kararları yargı denetimine açılmalıdır.

Seçim tarihi ülke içinde mevsimlik ekonomik göç dikkate alınarak tespit edilmeli ve seçimlerde oy kullanma günü 3 gün olarak belirlenmelidir.

Tüm seçim ve siyasi partiler mevzuatı uluslararası standartlara uygun hale getirilmelidir.

²⁶ 21.12.2013 tarih ve 2013/592 sayılı kararının 2. maddesi.

²⁷ Kararın değiştirilmesi yolunda ESHİD tarafından yapılan başvuru, YSK tarafından, ESHİD'in kararın muhatabı olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

EK 1:

10 Ağustos Cumhurbaşkanlığı Seçimi Bağımsız Gözlemine Katılan Sivil Toplum Örgütleri

1. Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınma Evi Derneği - Adana
2. Akdeniz'e Göç Edenler Bilim-Kültür Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği - Mersin
3. Buca Engelliler Derneği - İzmir
4. Çiğli Evka 2 Kadın Kültür Evi Derneği - İzmir
5. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği - Ankara
6. Engelli Hakları ve Engelsiz Gelecek Derneği - Mersin
7. Engelli Kadın Derneği - Ankara
8. Engelsiz Yaşam Derneği - İzmir
9. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği - İstanbul
10. İHD Elazığ Şubesi - Elazığ
11. İHD Hatay Şubesi - Hatay
12. İHD Mersin Şubesi - Mersin
13. İHD Van Şubesi - Van
14. İstanbul Göç Edenlerle Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği - İstanbul
15. İştar Kadın Merkezi - Mersin
16. KA.DER Mersin Temsilciliği - Mersin
17. Kaos Gey Ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar Ve Dayanışma Derneği - Ankara
18. Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği - Trabzon
19. Kadın-Erkek Birlikte Sosyal Eşitlik Derneği - Trabzon
20. Mersin LGBT 7 Renk Derneği - Mersin
21. Mersin Romanlar Derneği - Mersin
22. Özürlüler Vakfı - İstanbul
23. Queer Adana LGBTİ - Adana
24. Spina Bifida Derneği - İzmir
25. Spina Bifida Derneği Manisa Temsilciliği - Manisa
26. Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği - İstanbul
27. Tutuklu ve Hükümlü Yakınları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği - Van
28. Türkiye Sakatlar Derneği Mersin Şubesi - Mersin
29. Türkiye Sakatlar Derneği Antalya Şubesi - Antalya

EK 2 : Uluslararası Sözleşmelerde Seçme Ve Seçilme Hakkı'na İlişkin Düzenlemeler ve Göstergeler

Seçme ve seçilme hakkı ve ülke yönetimine katılım İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde güvence altına alınmıştır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler (BM) Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ise dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkına erişimi ve ayrımcılığın önlenmesine ilişkin hükümler içermektedir. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 25. maddesi her yurttaşın seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkını garanti altına almaktadır.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ²⁸

MADDE 25

Her yurttaş, 2. maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın:

...

(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme;

...

hak ve fırsatına sahiptir

BM İnsan Hakları Komitesi, 25. maddeye ilişkin Genel Yorumu'nda;

"9.25. maddenin (b) paragrafı, yurttaşların seçimlerde oy kullanarak veya seçilerek kamu yönetimine katılmasıyla ilgili hükümleri içerir. 25. maddenin (b) paragrafına uygun olarak gerçekleştirilen periyodik seçimler, temsilcilerin kendilerine verilen yasama ve yürütme yetkilerini kullanırken hesap verebilir olmaları açısından gereklidir. Seçimler, çok uzun olmayan zaman aralıkları içerisinde gerçekleştirilmeli ve hükümet otoritesi seçmenlerin özgür iradesi doğrultusunda şekillenebilmelidir. 25. maddenin (b) paragrafındaki hak ve özgürlükler yasa ile güvence altına alınmalıdır.

10. Seçimlerde ve referandumlarda oy kullanma hakkı yasalarla tanınmalıdır ve bu hak sadece oy kullanmak için belirli bir yaş sınırının öngörülmesi gibi makul nedenlerle sınırlandırılmalıdır. Oy kullanma hakkını, fiziksel engellilik gibi nedenlerle kısıtlamak veya okuma-yazma, eğitim ve mülkiyet gibi konularla ilgili şartlar öne sürmek makul nedenler arasında değildir. Bir siyasi partiye mensup olma, oy kullanma hakkına sahip olabilmeye kriterlerinden biri olarak kabul edilemez.

11. Devletler, herkesin oy kullanma hakkına sahip olabilmesi ve bu hakkı kullanabilmesini sağlamak amacıyla etkili tedbirler almalıdır. Seçmen kayıt listesinin hazırlanmasının gerekli olduğu hallerde, kayıtlar yapılmalı ve kaydı sınırlandıracak engeller ortaya konmamalıdır. Kayıt için ikametgâh şartlarının getirildiği hallerde, bu şartlar makul olmalı ve evsizleri oy kullanma hakkından mahrum edecek düzenlemeler getirilmemelidir. Kayıt veya oy kullanmanın engellenmesi, seçmenlerin baskı altında tutulması ve tehdit edilmesi ceza kanunlarıyla yasaklanmalı ve bu kanunlar işlerlik kazanmalıdır. Seçmenlerin eğitimi ve kayıt kampanyaları 25. maddedeki hakların bilinçli bir toplum tarafından kullanılmasının güvence altına alınması açısından gereklidir.

12. İfade özgürlüğü, barışçı toplantı hakkı ve dernek kurma hakları oy kullanma hakkının tam anlamıyla korunması ve etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez şartlarındanidir. Okuma-yazma bilmeme, dil sorunları, yoksulluk veya seyahat özgürlüğünün engellenmesi gibi oy kullanma hakkına sahip kişilerin bu haklarını etkili şekilde kullanmalarını engelleyecek zorluklara karşı olumlu tedbirler alınmalıdır. Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyaller azınlık dillerinde de mevcut olmalıdır. Fotoğraf ve semboller gibi metotlarla okuma-yazma bilmeyen seçmenlerin oylarını nasıl kullanacaklarına ilişkin yeterli bilgi edinmeleri sağlanmalıdır. Kayıt için ikametgâh şartlarının getirildiği hallerde, bu şartlar makul olmalı ve evsizleri oy kullanma hakkından mahrum edecek düzenlemeler getirilmemelidir.

16. Seçim tarihlerine ilişkin şartlar, harçlar veya peşin ödemeler makul olmalı ve ayrımcılık içer-

memelidir.....

19. Seçimler, (b) paragrafına uygun şekilde, belirli dönemlerde, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden hukuk kuralları çerçevesinde, adil olarak gerçekleştirilmelidir. Oy kullanma hakkına sahip olanlar, diledikleri adayı seçebilmeli, referandum veya halkoylamalarında lehe veya aleyhe oy kullanabilmeli, hükümeti destekleyebilmeli veya hükümete karşı olabilmelidir. Seçmen, iradesini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir etki, tehdit veya zorlama ile karşı karşıya bırakılmamalıdır. Seçmenler, iradelerini özgürce oluşturabilmeli; şiddet eylemleri, zorlama gibi, iradelerini fesada uğratabilecek hiçbir eyleme maruz bırakılmamalıdır. Gerekli görülen hallerde seçim kampanyaları için ayrılan bütçelerde, seçmenlerin özgür iradesi göz ardı edilmemek kaydıyla, veya herhangi bir adaya veya partiye ayrılan bütçede demokratik bir seçimi engelleyecek orantısızlıklar olmadığı sürece kısıtlamalara gidilebilir.

20. Seçimleri yürütecek ve seçimlerin adil, tarafsız ve Sözleşme ile uyum sağlayan kurallara göre gerçekleşmesini sağlayacak bağımsız bir otorite kurulmalıdır. Taraf Devletler, seçimler süresince gizli oy ilkesini ve giyapta oyun mevcut olduğu sistemlerde, bu uygulamayı güvence altına alacak tedbirleri almalıdır. Böylece, oy kullananlar nasıl ve ne şekilde oy kullandıklarını belirtmeye zorlanmamış veya oy kullanma aşamasında müdahaleden korunmuş olacaktır. Belirtilen hakların ortadan kaldırılması, Sözleşme'nin 25. maddesi ile bağdaşmaz niteliktedir. Oy sandıklarının güvenliği sağlanmalı ve oylar adaylar veya temsilcileri önünde sayılmalıdır. Seçmenlerin, oylamanın gizliliği ve oyların sayımına güvenebilmesi için oylama işlemi, sayma işlemi, yargısal gözden geçirme ve benzeri işlemler açısından bağımsız bir seçim kontrolü gerçekleştirilmelidir. Engellilere, görme engellilere veya okuma-yazma bilmeyenlere sağlanacak yardım bağımsız bir yardım olmalıdır. Seçmenler, alınan bütün tedbirlerden haberdar edilmelidir.

21. Sözleşme belirli bir seçim sistemini öngörmese de, taraf Devlet'in seçim sistemi 25. madde ile korunan haklar ile uyum içerisinde olmalıdır ve seçmenlerin özgür iradesine ve ifade özgürlüğüne etkililik kazandırmalıdır. Herkesin tek bir oy hakkına sahip olması ve herkesin eşit oy hakkına sahip olması gereklidir. Oyların sayım sistemi ve seçim barajları oy dağılımını saptırmamalı, bir grup lehine ayrımcılık yaratmamalı, yurttaşların kendi temsilcilerini özgürce seçme haklarını sınırlandırmamalı ve ortadan kaldırmamalıdır.²⁹ şeklindedir.

Kadınların seçme ve seçilme hakkını eşit ve etkili olarak kullanabilmelerine ilişkin olarak iki uluslararası sözleşmede hükümler bulunmaktadır.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi³⁰

MADDE 7

Taraf Devletler, ülkenin politika ve kamu hayatında, kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alacaklar ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

1. Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek;

...

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi 7. madde ile ilgili genel yorumunda;

“Seçme ve seçilme hakkı (Madde 7, paragraf (a))

18. Sözleşme, taraf Devletleri, kadınların erkeklerle eşitliği ilkesine dayanarak, kadınların tüm seçim ve halk oylamalarında seçme ve seçilme hakkından yararlanmalarını sağlamak üzere

²⁸ http://ihop.org.tr/dosya/BB/IHK-Genel_Yorum-No33.pdf

²⁹ İnsan Hakları Komitesi 23 No'lu Genel Yorum. Türkçe çevirisi için bkz. Lema Uyar (derleyen ve çeviren), Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

³⁰ http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html

anayasa ve yasalarında gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlü kılar.

19. Taraf Devletlerin sundukları raporlar incelendiğinde, neredeyse tüm devletlerin tüm seçim ve halk oylamalarında kadınlara ve erkeklere seçme ve seçilme hakkı tanıyan anayasal ya da yasal hükümleri kabul etmelerine rağmen, pek çoğunda kadınların bu hakkı kullanma konusunda güçlükler yaşadığı görülmektedir.

20. Bu hakları engelleyen unsurlar arasında şunlar bulunmaktadır:

(a) Kadınların, adaylar, siyasi parti platformları ve seçme usulleri hakkındaki bilgilere erişim olanakları, genelde erkeklerinkine kıyasla azdır; ve Hükümetlerle siyasi partiler, bu bilgileri sağlama konusunda yetersiz kalmaktadır. Kadınların okuryazar olmamaları, siyasi sistemler hakkında ya da siyasi girişimlerin ve politikaların hayatları üzerindeki etkileri hakkında yeterli bilgilere ve değerlendirme olanaklarına sahip olmamaları, seçme haklarını tam ve eşit kullanmalarını engelleyen diğer önemli etkenlerdir. Bazı durumlarda kadınların oy kullanmak üzere kaydedilmemeleri, oy kullanma hakkının, sorumluluklarının ve değişim konusunda bu hakkın içerdiği olasılıkların anlaşılmadığını göstermektedir;

(b) Çifte iş yükü ve mali engeller, kadınların seçim kampanyalarını izlemek ve oylarını tam bir özgürlükle kullanabilmek için gereken zaman ya da olanaklarının sınırlı kalmasına neden olacaktır;

(c) Pek çok ülkede geleneklerle sosyal ve kültürel kalıplar, kadınların seçme hakkını kullanmaları konusunda caydırıcı niteliktedir. Pek çok erkek, ikna yoluyla ya da kadınların yerine oy kullanmak gibi doğrudan eylemler aracılığıyla kadınların kullandıkları oyları etkilemekte ya da kontrol etmektedir;

(d) Bazı ülkelerde kadınların dolaşım özgürlüklerinin veya katılım haklarının sınırlı olması, kadınların siyasete katılımlarına karşı olumsuz yaklaşımlar ya da seçmenlerin kadın adaylara güven duymaması ve desteklememesi gibi unsurlar, kadınların yaşadıkları toplumun kamu ya da siyaset hayatlarına katılmalarını engelleyen diğer unsurlar arasında yer almaktadır.

21. Bu unsurlar seçmenlerin yarısını oluşturan kadınların neden siyasi güçlerini kullanmadıklarını ya da çıkarlarını desteklemek, hükümeti değiştirmek ya da ayrımcı politikaları ortadan kaldırmak amacıyla bloklar oluşturmadıklarını en azından kısmen açıklamaktadır.

22. Seçim sistemi, Parlamentodaki sandalye sayısı dağılımı, bölge seçimi gibi unsurların tümü, Parlamentoya seçilen kadınların oranını ciddi biçimde etkilemektedir. Siyasi partiler eşit fırsat ve demokrasi ilkelerini benimsemeli ve kadın ve erkek aday sayısının dengeli dağılımı sağlama ya yönelik çalışmalar yürütmelidir.

23. Kadınlar, seçme haklarını kullanma konusunda erkeklere uygulanmayan ya da oransız biçimde kadınları etkileyen hiçbir sınırlama ya da koşula tabi olmamalıdır. Örneğin, seçme hakkının sadece belirli eğitim düzeyine, belirli bir miktar servete, ya da okuryazar kişilere tanınması makul olmamakla kalmayacak, aynı zamanda evrensel insan hakları güvencesini de ihlal edecektir. Ayrıca, kadınlar üzerindeki etkisi daha fazla olan bu tür bir uygulama Sözleşme hükümlerine de aykırıdır.³¹

Komite aynı genel yorumunda devletlere eşitlik sağlayıcı politikalar geliştirmesini tavsiye eder;

“Geçici özel tedbirler

15. Yasalardaki engellerin kaldırılması gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Kadınların tam ve eşit katılımlarının sağlanamaması bir kasıt olmaksızın, ve erkekleri bilinçsizce öne çıkartan köhne uygulamaların ve usullerin bir sonucu olabilir. Sözleşmenin 4. maddesinde, 7. ve 8. maddelerin tam anlamıyla uygulanması için geçici özel tedbirlerin kullanılması teşvik edilmektedir.

Katılımda eşitliğin sağlanması amacıyla etkili geçici stratejilerin geliştirildiği ülkelerde, geniş bir yelpazede çeşitli tedbirler uygulamaya konmuştur; kadın adayların tercih edilmesi, mali olarak desteklenmesi ve eğitilmesi, seçim usullerinin değiştirilmesi, eşit katılıma yönelik kampanyaların geliştirilmesi, tüm toplumların günlük hayatlarında temel bir rol oynayan yargı ya da diğer meslek grupları gibi kamusal pozisyonlara atanmak üzere kadınların hedef alınması, sayısal hedeflerin ve kotaların belirlenmesi bu tedbirlere örnek olarak gösterilebilir. Engellerin biçimsel olarak ortadan kaldırılması, kadınların ve erkeklerin yaşadıkları toplumun kamu hayatına eşit katılımını teşvik etmek üzere geçici özel tedbirlerin uygulamaya konması, siyaset alanında gerçek bir eşitliğin önkoşullarıdır. Öte yandan, kamusal alanda yüzyıllardır süren erkek egemenliğinin aşılması için, tam ve etkili katılım gösterebilmeleri amacıyla Sözleşme-ye taraf Devletler ile siyasi partiler ve kamu görevlilerinin önderliğinde, toplumun tüm sektörlerinin kadınları teşvik etmesi ve desteklemesi gerekmektedir. Taraf Devletler, geçici özel tedbirlerin özellikle eşitlik ilkesinin desteklemek amacıyla tasarlanmasını ve bu nedenle tüm yurttaşların eşitliğini güvence altına alan anayasal hükümlerle uyumlu olmasını sağlamakla yükümlüdür.”³² şeklinde anlaşılması ve uygulanması gerektiğini ifade eder.

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 29. maddesi engellilerin siyasi ve toplumsal yaşama katılımı ile ilgilidir;

Taraf Devletler, engelli kişilere siyasi hakları ve bu haklardan başkaları ile eşit bir şekilde yararlanma fırsatını tanıyacaktadırlar ve aşağıdaki taahhütlerde bulunmaktadır:

BM Engelli Hakları Sözleşmesi³³

MADDE 29

...

(a) Aşağıdakilerin gerçekleştirilmesi yoluyla engelli kişilerin, seçme ve seçilme hakkı ve fırsatı dahil olmak üzere doğrudan veya serbestçe seçilen temsilciler yoluyla başkaları ile eşit bir şekilde siyasi ve toplumsal yaşama etkin ve tam olarak katılmalarının sağlanması:

(i) Oy kullanma usulleri, yerleri ve malzemelerinin uygun, erişilebilir ve kolayca anlaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması;

(ii) Engelli kişilerin seçimlerde ve referandumlarda baskı olmadan gizli oy kullanma, seçimlerde aday olma, hükümetin her düzeyinde etkin şekilde görev yapma ve bütün kamu görevlerini ifa etme haklarının korunması ve gerektiğinde yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasının kolaylaştırılması;

(iii) Engelli kişilerin seçmen olarak iradelerinin serbestçe ifade edilmesinin sağlanması ve bu amaçla gerektiğinde talepleri üzerine kendi seçecekleri bir kişinin yardımı ile oy kullanmalarına izin verilmesi;

...

Sözleşmeler seçme ve seçilme hakkının eşit ve etkili olarak kullanılmasının sadece yasalar da herkese seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla sağlanamayacağını, hakkın herkes için eşit koşullarda ve erişilebilir olması için devletlerin özel politikalar geliştirmesi ve uygulamasını öngörmektedir. Sözleşmeler ve Türkiye mevzuatı hükümleri çerçevesinde hazırlanan izleme göstergeleri aşağıdaki tablodadır.

³¹ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Yorumları, http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=66

³² Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Yorumları, http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=66

³³ <http://www.un.org/disabilities/documents/nat/turkey.doc>

SEÇME VE SEÇİLME ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKI İHLALLERİNE YÖNELİK İZLEME GÖSTERGELERİ*

1. Seçme Özgürlüğü	
İçerik	Gösterge
Seçmen listeleri kamuya açık, herkes için kolayca ve rahat bir biçimde her zaman ulaşılabilir olmalıdır.	<ul style="list-style-type: none"> -Seçmen listelerinin, her zaman ulaşılabilir olmaması, -Muhtarlıklarda askıya çıkarılan seçmen listelerinin mesai saatleri dışında da kontrol edilebilir olmaması, -Seçmen bilgi kağıdının, tüm seçmenlerin adreslerine ulaştırılmaması, -Seçmen kütüklerine kayıt prosedürü bilgilerinin ülkede yaşayan azınlık dillerinde, işaret diliyle ve okuma-yazma bilmeyenler için görsel materyallerle sağlanması, -Kütüklere kayıt olmak için belirlenen mekânların ve kullanılan yöntemlerin engelliler dahil olmak üzere herkes için erişilebilir olmaması, -Kütüklere itiraz yollarının herkes tarafından bilinir olmasını sağlayacak önlemlerin alınmamış olması (Türkçe bilmeyenler, okuma-yazma bilmeyenler, engelliler vb.)
Herkes, seçime katılan partilerden veya adaylardan dilediğini seçme hakkına sahip olmalıdır.	<ul style="list-style-type: none"> -Seçmenlerin, oy vermek istedikleri bağımsız aday, aday veya partiyi açıklamaya zorlanmaları, -Seçmenlerin, oy vermek istedikleri bağımsız aday, veya partiden dolayı baskı görmesi, gözaltına alınması, -Oy kullanılacak mekânların, bütün seçmenler için, erişilebilir olmaması, (Türkçe bilmeyenler, okuma-yazma bilmeyenler, engelliler, yaşlılar), -Seçmenlerin istedikleri adaya veya partiye oy vermemelerini sağlayacak yeterli güvenlik tedbirlerinin olmaması,
Hiç kimse istemediği bir partiye veya adaya oy vermeye zorlanamaz.	<ul style="list-style-type: none"> -Seçime katılan herhangi bir parti veya bağımsız adaya oy vermeye zorlanma, -Kamu görevlilerinin, sandık kurulu görevlilerinin seçmenin oy tercihini etkilemeye yönelik davranışları, -Seçmenlerin oy tercihini etkilemeye yönelik spekülasyon çalışmalar (anket vb.), -Belediyeler başta olmak üzere kamu gücünü elinde bulduran şahıs veya kurumların, seçmenin tercihini belirlemeye yönelik kamu kaynaklarından aynı veya parasal yardım yapmaları,
Herkes, seçime katılan partilere ve adaylara dair yeterli bir biçimde bilgilenme hakkının sağlanması gereklidir.	<ul style="list-style-type: none"> -Seçmenlerin, seçime katılan partilerin ve bağımsız adayların propaganda malzemelerine ulaşmalarının engellenmesi, -Seçmenlerin, bağımsız adayların ve partilerin seçim çalışmalarına katılmalarının engellenmesi, -Seçime katılan tüm partilerin ve bağımsız adayların yazılı ve görsel medya imkânlarından yeterli ve eşit derecede yararlanmasının koşullarının olmaması, -Tüm devlet memurlarının seçim sürecine aktif veya pasif katılımının önünde yasal engellerin olması, -Propaganda materyallerinin ülkede yaşayan azınlıkların dillerinde basım ve dağıtımının engellenmesi, -Okuma-yazma bilmeyen seçmenler için özel yöntemlerle öngörülmemiş olması,

1. Seçme Özgürlüğü	
İçerik	Gösterge
<p>Yurtdışındaki vatandaşların, buldukları ülkede oy kullanmaları ve bunun için gerekli tüm altyapının sağlanması gereklidir.</p>	<p>-Yurtdışında yaşayan vatandaşların, buldukları ülkede oy kullanmalarını sağlamaya yönelik imkânların yaratılmaması, -Yurtdışında yaşayan vatandaşların, sadece havaalanı ve sınır kapılarında kurulan sandıklarda oy kullanmak zorunda bırakılmaları,</p>
<p>Oy kullanmanın usulleri ve koşulları bu özgürlüğün tam olarak kullanımını sağlamaya yönelik olmalıdır. Devlet bu konudaki yasal, idari vs. tedbirleri almakla yükümlüdür.</p>	<p>-Oy pusulalarındaki yazıların ve amblemlerin görünebilir ve seçilebilir olmaması, -Oy kullanma mekânlarının bir kısmının ışık açısından yeterli açıklıkta ve gizliliği koruyacak şekilde olmaması, - Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyallerin ülkede yaşayan azınlık dillerinde mevcut olmaması (seçmen kütüklerine kayıt, oy kullanma prosedürü) -Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyallerin okuma-yazma bilmeyen seçmenler için görsel olarak üretilmemesi (seçmen kütüklerine kayıt, oy kullanma prosedürü)</p>
<p>Seçme özgürlüğünü sağlamada devlet, engellilere, hastalara, yaşlılara, okuma-yazma bilmeyen ve farklı anadili kullananlara yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmelidir.</p>	<p>-Engelli, hasta ve yaşlıların oy kullanacakları yerlerin bu durumları gözlemlenmeden belirlenmesi, -Engelli, hasta ve yaşlıların oy kullanacakları yerlere getirilip-götürülmelerini sağlayacak bir yasal düzenlemenin olmaması, -Oy kullanma hakkıyla ilgili işaret dilinde bilgilendirme yapılmaması, (seçmen kütüklerine kayıt, oy kullanma prosedürü) -Oy pusulalarının görme engelliler için uygun olmaması,</p>
<p>Seçimler kapalı oy, açık sayım ilkesine göre yapılmalıdır.</p>	<p>-Seçmenin oy kullanacağı kabinlerin gizliliği sağlayacak şekilde olmaması, -Oy kullanma esnasında gizliliği ihlal edecek şekilde çok sayıda insanın oy kullanma mekânında bulunması, -Oy kullanımının (oy kullanma dışındaki tüm işlemlerin) ve sayımının, hazır bulunan kamu görevlileri ile tüm adayların ve bağımsız gözlemcilerin rahatça görebileceği şekilde yapılmaması,</p>
<p>Seçme özgürlüğüne doğrudan bir müdahale olan seçim barajı, demokratik bir toplumun varlığı için kabul edilebilir makul bir oranda olmalıdır. Belirlenen seçim barajı oranı bir grup lehine ya da aleyhine sonuç doğurmamalıdır.</p>	<p>-Seçmen iradesinin sonuçlara yansımalarını engelleyen %10 ülke barajının varlığı, -Barajın varlığının seçmen tercihlerini etkilemesi, -Barajı aşamama nedeni ile seçmenin tercih ettiği partinin parlamentoda temsil edilememesi,</p>

2. Seçilme Özgürlüğü	
İçerik	Gösterge
<p><i>Herkes, bağımsız veya herhangi bir partiden aday olma hakkına sahip olmalıdır.</i></p> <p><i>Seçilme hakkını kısıtlayan koşullar yasalarda öngörül- müş ve demokratik toplum için kabul edilebilir olma- lıdır.</i></p> <p><i>Aday belirleme yönteminin demokratik usullerle ya- pılmasının yasal zorunluluk haline getirilmesi gerek- lidir.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Siyasi partilerin adaylarını belirlerken ırk, etnik köken, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, dini inanç, engellilik, yaş, dil temelinde ayrımcı uygulama yapması, - Milletvekili olma hakkının 25 yaş ve üstü ile sınırlandırılmış olması, - Milletvekili olmak için askerlik yapma şartının olması, - Yürürlükteki yasalarca suç olarak tanımlanmayan in- fazı tamamlanmış veya affa uğramış bir suç fiilinin mil- letvekili adaylığına engel teşkil etmesi, - Düşünce özgürlüğü kapsamındaki yargılama sonuçla- rının milletvekili olmaya engel olması, - Herhangi bir partiden veya bağımsız adaylık başvuru- sunun belli bir nakdi ödentiye tabi tutulması, - Siyasi partilerin aday belirleme yöntemlerinin demok- ratik usullerle yapılmaması (partiden aday olma yönte- minin, ön seçim olarak belirlenmemiş olması),
<p><i>Seçilmek isteyen, propagandasını serbestçe yapma hakkına sahip olmalıdır.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Seçim propagandasına yönelik konuşmaların, yazılı ve görsel dokümanların Türkçe dışında bir dil ile yapılması- nın önünde yasal engellerin olması, - Devlet televizyonunun imkânlarının, seçime katılan tüm parti ve adaylara, seçim eşit kullandırılmaması, - Kolluk kuvvetlerinin, yapılacak mitinglere yer göster- mesi konusunda adil davranmaması,
<p><i>Bağımsız adaylar ve partilerin seçmene ulaşma konu- sunda eşit koşullarda seçime katılmasının imkânları sağlanmalıdır.</i></p> <p><i>Seçime katılan bağımsız aday veya siyasi partiler oy kullanım ve sayım sürecine, sonuçlar kesinleşene kadar gözlemci (itiraz ve bir olumsuzluğa müdahale hakkına sahip olmak kaydı ile) olarak bulunabilmeli- dir.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Seçimler için genel bütçeden ayrılan payların dağıtımı- nın siyasal partiler ya da bağımsız adaylar için eşitsizlik doğurması, - Seçime katılan tüm parti ve bağımsız adayların san- dık başlarında görevlendirdikleri müşahitlerin herhangi bir usulsüzlüğe itiraz ve müdahale haklarının olmaması veya bu konuda müşahitler arasında ayırım yapılması, - Sandık görevlileri ile müşahitlerin tespitleri arasındaki farklılıktan dolayı yapılacak her türlü işlemin itiraz süre- cinde dikkate alınmaması,
3- Bağımsız Gözlemcilik	
İçerik	Gösterge
<p><i>Bağımsız gözlemcilerin, seçim sürecinin tüm aşama- larını gözlemlenmelerini tam olarak yerine getirebil- mesi için gerekli tüm yasal koşullar ve olanaklar sağ- lanmalıdır.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Bağımsız gözlemcilerin, seçim ve oy verme sürecine dair gözlemlerini yapmasına yönelik yasal ve idari bir düzenlemenin varlığı, - Bağımsız gözlemcilerin, istedikleri bilgilere ve belgele- re ulaşma imkânlarını sağlayan yasal ve idari bir düzen- lemenin olup/olmadığı , - Bağımsız gözlemcilerin raporlarının yasal süreçlerde dikkate alınıp/alınmaması,

EK 3 : SEÇİM İZLEMEDE KULLANILAN FORMLAR

FORM 1:

OY VERME YERİ İZLEME FORMU

Ekip Numarası:

Form Numarası:

1- Oy Verme Yeri (OVY):

İlin Plaka Kodu:

İlçe:

Mahalle:

Okul adı:

Kapalı Kurum Adı:

(Cezaevi, Huzurevi, Engelli veya yaşlı bakımevi vb.)

2- Oy Verme Yerinin Varsa Diğer Özelliği:

(Gözlemci için not: Roman Mahallesi, kentin yoksul mahallesi, zorla yerinden edilen kişilerin ikamet ettiği mahalle vb. özellikler)

3- Oy Verme Yerindeki İzleme Süresi

Varış zamanı (saat, dakika):

Ayrılış zamanı (saat, dakika):

4- Oy Verme Yeri – Çevre ve Atmosfer

a. Siyasi Parti ya da Aday Kampanya materyalleri var mıydı?

(Kampanya materyali var ise resmini çekiniz)

Evet ( )

Hayır ( )

b. Seçmenleri yönlendirecek kampanya faaliyetleri yapılıyor muydu?

Evet ( )

Hayır ( )

c. Oy verme yeri çevresinde baskı ve korku yaratacak herhangi bir durum gözlemlediniz mi?

(Yanıtınız evet ise açıklayınız)

Evet ( )

Hayır ( )

d. Oy Verme Yeri engellilerin erişimine uygun muydu?

(Gözlemci için not: Lütfen tüm soruları işaretleyiniz)

Evet Hayır

Bina girişinde rampa var

( ) ( )

Bina girişi düz zemin

( ) ( )

Seçmenleri sandıklara yönlendirme için personel var

( ) ( )

Bina içinde katlara çıkmak için asansör var ve çalışıyor

( ) ( )

Asansörün kapı genişliği tekerlekli sandalye girecek genişlikte

( ) ( )

FORM 2:

(dikkat lütfen her sandık için ayrı bir form doldurunuz)

OY VERME İŞLEMİ İZLEME

1-İlin Plaka Kodu:

İlçe:

Mahalle:

Okul adı:

2- Sandık Bilgileri

Sandık No	Sandığa Kayıtlı Seçmen Sayısı	Sandık Kurulu Başkanı Cinsiyet		Sandık Kurulu Üyeleri Cinsiyet	
		Kadın	Erkek	Kadın Sayısı	Erkek Sayısı

3. Yetkili Kişiler

Oy kullanma alanında aynı parti ya da aday adına **birden fazla müşahit** var mıydı?

Evet ( )

Parti/Aday Adı:

Hayır ( )

4. Yetkisiz Kişiler

a. Oy verme işlemi normal koşullarda devam ederken oy kullanma alanında **yetkisiz kişiler var mıydı?** (birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz)

Polis ( ) Askeri Personel ( ) Özel Güvenlik ( ) Korucu ( )

Diğer (vali, kaymakam, belediye başkanı, vali yardımcıları, milletvekilleri, siyasi parti yetkilileri vb.)

b. Var ise, sandık görevlilerinin **işine karışıyorlar/ müdahale** ediyorlar mıydı? **Nasıl?**

(Yazılı olarak açıklayınız)

5. Seçim Materyalleri

a. Oy verme alanında **seçim materyallerinden** hangileri eksikti? (lütfen olmayanları işaretleyiniz)

Seçmen listesi ( ) Oy Sandığı ( ) Oy verme kabinleri ( )

Oy pusulaları ( ) Zarf ( ) Diğer (açıklayınız)

6. Oy Verme İşlemleri

a. Yurttaşlar, oy kullanmalarına izin verilmeden önce gerekli **kimliklerini gösterdiler mi?**

Evet ( )

Hayır ( )

b. Oy kullanan seçmenlerin **adları seçmen listesinde** işaretlendi mi?

Evet ( )

Hayır ( )

c. **Oy pusulaları**, seçmenlere verilmeden önce **damgalandı mı?**

Evet ( )

Hayır ( )

d. Seçmenler, oy pusulalarını aldıktan sonra **seçmen listesini imzaladılar mı?**

Evet ( )

Hayır ( )

e. Seçmenlere **oy verme süreci açıklandı mı?**

Evet ( )

Hayır ( )

7. Oy Verme Gizliliği

a. Seçmenler oylarını **gizli olarak** kullanabildiler mi? (*cevap hayır ise açıklayınız*)
Evet ( ) Hayır ( )

b. Görme Engelli, Türkçe veya okuma-yazma bilmeyen **seçmenlere oy verme işleminde** kimler eşlik etti?

Sandık Görevlileri ( ) Seçmenin Tercih Ettiği Kişiler ( ) Her İkisi ( )

c. Oy verme işleminde aynı kişinin birden çok seçmene yardımcı olduğunu gözlediniz mi?
Evet ( ) Hayır ( )

8. Oy Kullanmasına İzin Verilmeyen Seçmenler

a. Orada bulunduğunuz sürede, herhangi bir kişinin **oy kullanması reddedildi mi?**
Evet ( ) Hayır ( )

b. **Cevap EVET** ise, hangi nedenle?

Seçmenin adı listede yok ( ) Geçersiz Kimlik ( )

Diğer ( ) (lütfen nedeni açıklayınız)

9. Oy verme işlemi sırasında **aşağılama ya da ayrımcılığa uğrayan** kişiler oldu mu?

Hangi nedenle?

Cinsiyet	( )	Cinsel Yönelim (eşcinsel)	( )
Cinsiyet Kimliği (Transseksüel)	( )	Engellilik	( )
Etnik Kökeni	( )	Yaş	( )
Konuştığı Dil	( )		

10. Şikâyetler

a. *Bulduğunuz süre içerisinde oy verme yerinde herhangi bir resmi şikâyet yapıldı mı?*
Evet ( ) Hayır ( )

b. *Cevap EVET ise şikâyetin nedeni?*

11. Varsa bulunduğunuz süre içinde **gözlemlediğiniz başka sorun?**

(yalnızca **cevabı evet** olanları işaretleyiniz, birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz)

a. Oy sandığı veya mühürleri ile ilgili sorun var mıydı	( )	Evet
b. Seçmenlere birden fazla oy pusulası verildi mi	( )	
c. Seçmenler başkaları için oy pusulası aldı mı	( )	
d. Gruplar halinde toplu oy verildi mi	( )	
e. Önceden Evet mühürlü oy pusulası kullanıldı mı	( )	
f. Geçersiz nedenlerle seçmenin oy kullanma hakkı reddedildi mi	( )	
g. Aşırı kalabalık veya organizasyon bozukluğu nedeniyle oy verme aksadı mı	( )	
h. Seçmen listesi üzerinde bir dizi benzeri imza var mıydı	( )	
i. Asker/polis tarafından gözaltına alınan seçmenler oldu mu	( )	

Formda sorulmayan ancak sizin eklemek istediğiniz konular

FORM 3:

OY SAYIMI İZLEME FORMU

(Her seçmen Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'nun 2. maddesi 4. bendi gereğince oy sayımını izleme hakkına sahiptir)

Ekip Numarası:

Form Numarası:

1. Oy Sayım Yeri (OSY) Tanımlanması

İlin Plaka Kodu:

İlçe:

Mahalle:

Okul adı:

Kapalı Kurum Adı:

(Cezaevi, Huzurevi, Engelli veya yaşlı bakımevi vb.)

Oy Verme Yerinin Varsa Diğer Özelliği:

(Gözlemci için not: Roman Mahallesi, kentin yoksul mahallesi, zorla yerinden edilen kişilerin ikamet ettiği mahalle vb. özellikler)

2. Sandık Kurulu Bilgileri

Sandık No	Sandığa Kayıtlı Seçmen Sayısı	Sandık Kurulu Başkanı Cinsiyet		Sandık Kurulu Üyeleri Cinsiyet	
		Kadın	Erkek	Kadın Sayısı	Erkek Sayısı

3. Sizin oy sayımını izlemenize engel olundu mu?

Evet ( )

Hayır ( )

a. Cevabınız evet ise hangi nedenle? (açıklayınız)

b. Engel Olan Görevli

Polis ( )

Asker ( )

Özel Güvenlik ( )

Sandık Kurulu Görevlileri ( )

Korucu ( )

4. Oy Verme Yerinin kapanması

a. Sandıklar zamanında kapandı mı?

Evet ( )

Hayır ( )

Bilmiyorum ( )

b. Cevap HAYIR ise, kaçta kapandı?

Saat:

c. Kapanış zamanında oy verme merkezi içinde oy vermek için sırada bekleyen seçmenler var mıydı?

Evet ( )

Hayır ( )

Bilmiyorum ( )

d. Cevap EVET ise, oy kullanmalarına izin verildi mi?

Evet ( )

Hayır ( )

5. Oy Sayımı İzleme Süresi

Variş zamanı (saat, dakika):

Ayrılış zamanı (saat, dakika):

6. Sayımda Şeffaflık

a. Sayımı izlemek isteyen **seçmenlere izin** verildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

b. Hazır bulunan herkes, **sayım işlemlerini açıkça** görebildi mi?

Evet ( ) Hayır ( )

c. Parti/ aday temsilcileri **oy pusulalarını** inceleyebildiler mi?

Evet ( ) Hayır ( )

d. İncelemesi için **tutanak kopyası hemen asıldı** mı?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

e. Gözlemci veya parti/ aday temsilcileri sayım sırasında bu **OSY'deki sorunlar** hakkında size bilgi verdiler mi?

Evet ( ) Hayır ( )

7. Oy sandığı/ sandıkları açılmadan önce yapılacak işler

a. Seçmen listesindeki **imzalar sayıldı** mı?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

b. **Kullanılmamış** oy pusulaları sayıldı mı?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

8. Oy sandığı/ sandıklarının açılması

a. Oy sandıkları açılmadan önce oy sandığı **mühürleri hasar** görmüş müydü?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

b. Oy sandıkları tüm **hazır bulunanların önünde** şeffaf bir şekilde açıldı mı?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

c. Her oy sandığının içindeki **toplam oy pusulaları** ayrıca sayıldı ve kayda geçirildi mi?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

9. Oyların Sayımı

a. **Geçerli/ geçersiz oy pusulaları** makul ve tutarlı bir şekilde belirlendi mi? (HAYIR ise açıklayınız)

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

b. Oylar ait oldukları **parti/ aday** adına yazıldı mı? (HAYIR ise açıklayınız)

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

c. Tüm **sandık görevlileri** oy pusulalarını inceleyebildiler mi?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

d. Hiç **mükerrer (çift) sayım** işlemi yapıldı mı?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

10. Oy Sayımı Sırasında Yaşanan Sorunlar

a. Oy sayım yeri **aşırı kalabalık** ve/veya başa çıkılmaz halde miydi?

Evet ( ) Hayır ( )

b. Seçmen listelerinde herhangi bir **oynama** gözlemlediniz mi?

Evet ( ) Hayır ( )

c. Oy pusulalarında herhangi bir **oynama** gözlemlediniz mi?

Evet ( ) Hayır ( )

d. Tutanaklarda herhangi bir **oynama** gözlemlediniz mi?

Evet ( ) Hayır ( )

e. Herhangi bir önemli **usul hatası veya ihmal** gözlemlediniz mi?

Evet ( ) Hayır ( )

11. Yetkisiz kişiler

a. Oy sayım alanında **yetkisiz kişiler** var mıydı?

Evet ( ) Hayır ( )

b. Cevap EVET ise, sandık görevlilerinin **işine karışıyorlar/ müdahale** ediyorlar mıydı?

Nasıl? (açıklayınız)

c. Bu Kişiler **Kimlerdi?**

Polis ( ) Askeri Personel ( ) Özel Güvenlik ( ) Korucu ( )

Diğer(vali, kaymakam, belediye başkanı, vali yardımcıları, milletvekilleri, siyasi parti yetkilileri vb.)

12. Oy sayım alanında **aynı parti ya da aday adına** birden fazla müşahit var mıydı?

Evet ( ) Aday Adı ..... Hayır ( )

13. Yapılan Resmi Şikâyetler

a. Bulduğunuz süre içinde sayımla ilgili olarak **resmi şikâyet** yapıldı mı?

Evet ( ) Hayır ( ) Bilmiyorum ( )

b. Evet ise **şikâyet hangi konuda** yapıldı?

Formda yer almayan ancak sizin eklemek istediğiniz konular;

EK 4 : YSK'YA YAPILAN BAŞVURULAR VE İLGİLİ YSK KARARLARI

Sayı: 2014/8

Konu: Bağımsız seçim gözlemciliği

YÜKSEK SEÇİM KURULU BAŞKANLIĞI'NA
ANKARA

BAŞVURUCU- İSTEMDE BULUNAN: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

ADRES: Kamerhatun Mahallesi Hamalbaşı Sokak No:22/9 Beyoğlu İstanbul

BAŞVURU KONUSU : İlk turu 10.08.2014 tarihinde yapılacak Cumhurbaşkanlığı Seçiminde bağımsız gözlemcilik yapma istemi.

AÇIKLAMALAR :

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği 2010 yılında, ülkemizdeki insan hakları uygulamaları ve ayrımcılığın izlenmesi ve raporlanması amacıyla kurulmuştur. Seçme ve seçilme hakkına eşit fırsatlarla erişim ve ayrımcılığın izlenmesi de derneğimizin faaliyet alanı kapsamındadır. Derneğimizin herhangi bir siyasi parti ile doğrudan veya dolaylı hiçbir bağı bulunmamaktadır.

Bilindiği üzere ülkemizde 10.08.2014 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Seçimi yapılacaktır. Seçme ve seçilme haklarının bütün yurttaşlar açısından etkin olarak kullanılabilmesi, adil ve eşit bir seçim sürecinin işlemesi demokrasinin en önemli göstergelerindedir. Derneğimiz, ülkemizin de taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve T.C Anayasa'sında da güvence altına alınmış olan düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, örgütlenme özgürlüğü hakkı, toplantı ve gösteri özgürlüğü hakkı ile seçme ve seçilme haklarının seçim sürecindeki durumuna ilişkin olarak raporlama çalışması yapmayı kararlaştırmıştır.

Bir çok insan hakları sözleşmesi; kapsadığı hakların ülkeler bazında uygulamasının izlenmesine ilgili sivil toplum örgütlerinin katılımını önermektedir. Ayrıca bir çok ülkede sivil toplum örgütleri bağımsız olarak seçimleri izlemekte ve raporlamaktadır ve bu ülkelerin anayasalarında sivil toplum örgütlerine tanınmış haklar arasındadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. Maddesi;

“Siyasi Haklar;

Her vatandaşı, bu Sözleşmenin ikinci maddesindeki ayrımlara ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın şu haklara ve imkanlara sahiptir:

a) Doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma

b) Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmeleri güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanma ve seçilme;

c) Genel eşitlik ilkesine uygun olarak ülkesinde kamu hizmetlerine girme.” hükümlerini içermektedir.

Sözleşme çerçevesinde kurulan İnsan Hakları Komitesinin yukarıdaki 25 madde ile ilgili 25 Nolu Genel Yorumunda madde kapsamını;

“Seçimleri yürütecek ve seçimlerin adil, tarafsız ve Sözleşme ile uyum sağlayan kurallara göre gerçekleşmesini sağlayacak bağımsız bir otorite kurulmalıdır. Taraf Devletler, seçimler süresince gizli oy ilkesini ve gıyapta oyun mevcut olduğu sistemlerde, bu uygulamayı güvence altına alacak tedbirleri almalıdır. Böylece, oy kullananlar nasıl ve ne şekilde oy kullandıklarını belirtmeye zorlanmamış veya oy kullanma aşamasında müdahaleden korunmuş olacaktır. Belirtilen hakların ortadan kaldırılması, Sözleşme'nin 25. maddesi ile bağdaşmaz niteliktedir. Oy sandıklarının güvenliği sağlanmalı ve oylar adaylar veya temsilcileri önünde sayılmalıdır. Seçmenlerin, oylamanın gizliliği ve oyların sayımına güvenebilmesi için oylama işlemi, sayma işlemi, yarıgısal gözden geçirme ve benzeri işlemler açısından bağımsız bir seçim kontrolü gerçekleştirilmelidir. Engellilere, görme engellilere veya okuma yazma bilmeyenlere sağlanacak yardım bağımsız bir yardım olmalıdır. Seçmenler, alınan bütün tedbirlerden haberdar edilmelidir.”

şeklinde açıklamaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan Milletvekili Erken Seçimleri ve 12 Haziran 2011 tarihli Milletvekili Genel Seçimleri'ne değerlendirme raporlarında 1990 Kopenhag Belgesine atıf yaparak bağımsız gözlemcilerin bulunmamasına ilişkin eksikliğe vurgu yapmıştır.

Diğer taraftan seçimlere ilişkin Türkiye mevzuatının bağımsız seçim gözlemciliğine olanak tanıdığını düşünmekteyiz. Örneğin Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da siyasi partilerin ve bağımsız adayların sandık başlarında müşahit bulundurmalarına olanak tanımaktadır. Aynı kanun oy sayım işleminin seçmenler tarafından izlenmesine de olanak tanımaktadır. Yine Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'nun 2. maddesinin 4. bendinde "Oyların sayımı, dökümü ve tutanaklara bağlanması açık olarak yapılır." hükmü bulunmaktadır.

T.C Anayasa'sının 90/5 maddesi ise "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır." şeklindedir. Kaldı ki bağımsız seçim gözlemciliğini yasaklayan, engelleyen bir yasa hükmü de bulunmamaktadır.

Diğer taraftan uluslararası alanda bağımsız seçim gözlemciliği faaliyetinin yapıyor olması seçimlerin meşruiyetini artıran faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de yapılan seçimler AGİT tarafından izlenmekte ve raporlanmaktadır. 2011 seçimlerine ilişkin AGİT raporu dilekçemiz ekindedir.

Derneğimiz bağımsız Seçim Gözlemcisi evrensel ilkelere bağlı olarak yapmaktadır ve bu alanda çalışan uluslararası sivil örgütlerle işbirliği içindedir. Bu örgütlerden biri olan ERIS'in başvuruyla ilgili destek mektubu dilekçemiz ekindedir.

Derneğimiz 12.06.2011 tarihinde yapılan XXIV. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri ve 30 Mart 2014 tarihinde yapılan Yerel Seçimlerinde bağımsız seçim gözlemciliği yapmak üzere Yüksek Seçim Kuruluna başvuruda bulunmuş ancak başvurumuza olumsuz yanıt verilmiştir.

Buna rağmen derneğimiz koordinatörlüğünde 46 sivil toplum örgütü tarafından belirlenen gönüllülerle İstanbul, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Mersin, Van, Adana, Eskişehir, Edirne, Ş. Urfa Eskişehir, Ağrı, Yalova illerinde bağımsız seçim gözlemi çalışması yapılmış sonuçlar raporlanmıştır. 2011 seçimleri ve 2014 seçimlerinde yapılan bağımsız seçim gözlemi çalışmamız gerek seçmenler gerekse seçim görevlisi kamu personeli tarafından hiçbir şikayetin konusu edilmemiştir.

SONUÇ VE İSTEM; Yukarda açıklanan ve resen takdir edilecek nedenlerle ulusalüstü insan hakları belgeleri ve iç hukukun gereği olarak 10.08.2014 tarihinde yapılacak Cumhurbaşkanlığı Seçimlerini İstanbul, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Mersin, Van, Adana, Eskişehir, Edirne, Ş.Urfa, Manisa, Hatay, Ordu, Ankara, Eskişehir, Antalya, Kırklareli, Elazığ, Tekirdağ illerinde ve yurtdışında Almanya, İsveç ve Belçika'da okuma yazma ve Türkçe bilmeyen seçmenler ile engelli seçmenlerin oy kullanma koşullarını oy kullanma kabinlerine girmeden, kamu görevlilerinin görevlerine engel olmadan, seçim güvenliği kurallarına uyararak ve seçmenlerin haklarına hiçbir müdahalede bulunmadan bağımsız gözlemci olarak izlemek üzere derneğimize yazılı izin verilmesini arz ve talep ederiz.

Saygılarımızla

Seda Alp
Yön. Kur. Bşk.

EKİ:
ERIS Mektubu

T.C.
YÜKSEK SEÇİM KURULU
Karar No: 3427

- K A R A R -

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği tarafından Kurulumuz Başkanlığına gönderilen bila tarihli 2014/8 sayılı yazıda; Eşit Haklar Derneğinin 2010 yılında, ülkemizde insan hakları uygulamaları ve ayrımcılığın izlenmesi ve raporlanması amacıyla kurulduğu, seçme ve seçilme hakkına eşit fırsatlarla erişim ve ayrımcılığın izlenmesi de derneğimizin faaliyet alanını kapsadığı, söz konusu derneğin, ülkemizin de taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve T.C. Anayasası'nda güvence altına alınmış olan düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, örgütlenme özgürlüğü hakkı, toplantı ve gösteri özgürlüğü hakkı ile seçme ve seçilme haklarının seçim sürecindeki duruma ilişkin olarak raporlama çalışması yapmayı kararlaştığı, bu nedenlerle 10 Ağustos 2014, ikinci oylamaya kalması durumunda 24 Ağustos 2014 tarihinde yapılacak Cumhurbaşkanı seçimini İstanbul, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Mersin, Van, Adana, Eskişehir, Edirne, Şanlıurfa, Manisa, Hatay, Ordu, Ankara, Eskişehir, Antalya, Kırklareli, Elazığ, Tekirdağ illerinde ve yurtdışında Almanya, İsveç, Belçika'da okuma-yazma ve Türkçe bilmeyen seçmenler ile engelli seçmenlerin oy kullanma koşullarını oy kullanma kabinlerine girmeden, kamu görevlilerinin görevlerine engel olmadan, seçim güvenliği kurallarına uyararak ve seçmenlerin haklarına hiçbir müdahalede bulunmadan bağımsız gözlemci olarak izlemek üzere izin verilmesi istenilmiş olmakla, konu incelenerek;

GEREĞİ GÖRÜŞÜLÜP DÜŞÜNÜLDÜ:

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun "Adaylar ve müşahitleri" başlıklı 25. maddesinde;

Sandık başı işlemlerini takibetmek üzere, siyasi partiler ve bağımsız adaylar, birer müşahit gönderebilirler.

"Sandık alana ve sandık çevresi" başlıklı 81. maddesinde;

"Sandık alanı, sandık kurulunun görev yaptığı yer merkez olmak üzere 100 metre yarıçaplı alandır. Ancak yurt dışında belirlenen mahallere, gümrüklere, ceza infaz kurumları ile tutukevlerine konulan sandıklar için bu hüküm uygulanmaz. Bu yerlerde, sandık kurulu başkanı şartları dikkate alarak bir uzaklık belirler ve bunu tutanağa geçirir.

Sandık çevresi, sandık kurulunun görev yaptığı yer merkez olmak üzere 15 metre yarıçaplı çevredir."

"Sandık çevresinde düzenin sağlanması" başlıklı 82. maddesinde ise;

"Sandık çevresinde düzenin sağlanması sandık kurulu başkanına aittir. Sandık çevresinde alınacak tedbirler, o sandık çevresinde bulunma hakkına sahip kimselerin seçim iş ve işlemlerini takip etmelerini engelleyecek mahiyette olamaz.

Sandık çevresinde, sandık kurulu başkan ve üyeleri, adaylar, milletvekilleri, o sandık bölgesinde kayıtlı seçmenler ve o sandıkta görevli müşahitler ile bina sorumluları ve çağrı üzerine gelen görevli kolluk güçlerinden başka kimse bulunamaz. Şu kadar ki, siyasi partilerin seçim kurullarına bildirdikleri itiraza yetkili kişiler ile temsilciler, seçim kurullarınca önceden kendilerine verilen belge ile sandık çevresinde bulunabilirler. Medya mensuplarının sandık çevresinde, sandık başı işlemlerine engel olmamak şartıyla, haber amacıyla görüntü ve bilgi elde etmeleri serbesttir.

Sandık çevresinde seçmenin oyunu tam bir serbestlikle ve gizli şekilde kullanmasına veya sandık kurulunun görevini yapmasına engel olmaya kalkışanlar ile oy verme, oyların sayım ve dökümü veya tutanaklara geçirilmesi gibi tüm sandık başı iş ve işlemlerinin düzenini bozmaya kalkışanları, başkan uyarır. Bu uyarının gereğini yerine getirmeyen kimse, kolluk gücü çağrılarak sandık çevresinden uzaklaştırılır.

Sandık kurulu başkanının bu maddede belirtilen görevini yapmaması halinde, sandık kurulu karar alarak ilgili hakkında yukarıda belirtilen yetkiyi kullanır ve durumu derhal ilçe seçim kurulu başkanına bildirir.

T.C.
YÜKSEK SEÇİM KURULU
Karar No: 3427

Sandık çevresinde, cebir, şiddet veya tehdit kullanarak sandık başı düzenini bozmaya kalkışanlar, sandık kurulu başkanı veya üyelerinden biri tarafından, derhal kolluk güçleri çağrılmak suretiyle sandık çevresinden uzaklaştırılır.

....”

“Kimlerin itiraz edebileceği” başlıklı 110. maddesinde; :

“Bu kanunda gösterilen kurulların veya kurul başkanlarının kesin olmayan kararlarına karşı seçme yeterliğine sahip yurttaşlar, siyasi partiler veya bunların tüzüklerine göre kuruluş kademelerinin başkanları veya vekilleri, müşahitler, adaylar ve Cumhuriyet Senatosu üyeleri ile milletvekilleri itiraz edebilirler.”

“İtirazın şekli” başlıklı 112. maddesinde; “İtiraz yazı ile veya sözle yapılır. Sözle yapılacak itirazlar gerekçesiyle birlikte tutanağa yazılır. İtiraz edenin adı, soyadı, açık adresi yazılarak imza ettirilir. İmza bilmeyenlere parmak bastırılır.

Kimliğini ispat edemeyenlerin, delil ve gerekçe gösteremeyenlerin itirazları incelenmez, bu sebeple incelenmediği tutanağa yazılır.

Yazılı itirazlarda da yukarıdaki şartlar aranır ve deliller itiraz dilekçesine eklenir. Gerekçesi ve delili olmayan yazılı itirazlar da incelenmez. Her iki halde de itirazın alındığına ve hangi tarihte yapıldığına dair, itiraz yapana alındı belgesi verilir. İtirazlar seçim kurulu başkanına yapılır. Seçim kurulu başkanı bulunamazsa, yazılı itiraz nöbetçi savcıya alındı belgesi ile yapılır. Savcı yapılan itirazın kaydını işleyerek hemen seçim kurulu başkanına gönderir.

Siyasi partiler, seçim başlangıcında partileri adına kimlerin itiraz edebileceklerini mühür ve imzalı bir yazı ile seçim kurullarına bildirirler. İtiraz edebileceklerin imza sirküleri parti başkanınca onaylanarak bildirilir. Parti adına itiraz edeceklerden kimlik aranmaz.

İtirazlarda, delillerin hangi resmi makamlarda bulunduğu bildirilmesi delil yerine geçer ve bu delili seçim kurulu temin eder.”

hükümleri yer almaktadır.

Bu nedenle, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da kimlerin gözlemci olduğu belirlenmiş olup, bunlar arasında siyasi partiler dışında sivil toplum örgütlerine yer verilmediğinden İnsan Hakları Derneğinin görevlendireceği dernek üyelerinin Cumhurbaşkanı seçiminde gözlemci olarak görev yapamayacaklarına, ancak bir seçmen olarak oyların sayım ve dökümünü izleyebileceklerine ve 298 sayılı Kanun'un 110 ve 112. maddeleri çerçevesinde itiraz haklarını kullanabileceklerine karar verilmesi gerekmiştir.

S O N U Ç:

Açıklanan nedenlerle;

1- 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da kimlerin gözlemci olduğu belirlenmiş olup, bunlar arasında siyasi partiler dışında sivil toplum örgütlerine yer verilmediğinden İnsan Hakları Derneğinin görevlendireceği dernek üyelerinin Cumhurbaşkanı seçiminde gözlemci olarak görev yapamayacaklarına, ancak bir seçmen olarak oyların sayım ve dökümünü izleyebileceklerine ve 298 sayılı Kanun'un 110 ve 112. maddeleri çerçevesinde itiraz haklarını kullanabileceklerine,

T.C.
YÜKSEK SEÇİM KURULU
Karar No: 3427

2- Karar örneğinin Eşit Haklar İçin İzleme Derneğine gönderilmesine,
23/7/2014 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

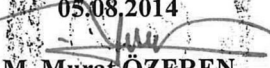
Başkan Sadi GÜVEN	Başkanvekili Turan KARAKAYA	Üye Muharrem COŞKUN	Üye Mehmet KÜRTÜL
-----------------------------	---------------------------------------	-------------------------------	-----------------------------

Üye Nilgün İPEK	Üye Ünal DEMİRCİ	Üye Ali KAYA	Üye İlhan HANAĞASI
---------------------------	----------------------------	------------------------	------------------------------

Üye
İbrahim ZENGİN

Üye
Zeki YİĞİT

Üye
Şakir AKTI

Aşınır ayındır.
05.08.2014

M. Murat ÖZEREN
Yazı İşleri Şube Müdür V.

ESHİD
Eşit Haklar
İçin
İzleme Derneği

Sayı: 2014/7

Konu: 02.07.2014 tarih 3124 sayılı YSK kararına ilişkin

YÜKSEK SEÇİM KURULU BAŞKANLIĞI'NA

ANKARA

BAŞVURUCU- İSTEMDE BULUNAN: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

ADRES : Kamerhatun Mahallesi Hamalbaşı Sokak No:22/9 Beyoğlu İstanbul

BAŞVURU KONUSU :

02.07.2014 tarih 3124 sayılı Yüksek Seçim Kurulu Kararı'nda "adayların ve siyasi partilerin siyasi reklamlarında Türkçe dilinin kullanmalarının esas olduğuna" belirten 2. maddesinin T.C Anayasa'sının 10'cu maddesine, Türkiye'nin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi hükümlerine ve dolayısıyla Anayasa'nın 90'uncu maddesine ve temel insan hakları normlarına aykırılığı sebebi ile iptali istemidir.

AÇIKLAMALAR :

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği 2010 yılında, ülkemizdeki insan hakları uygulamaları ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı her bireyin hiç bir ayrımcılığa uğramadan tüm insan haklarından eşit bir biçimde yararlanması için çalışmaktadır. Derneğimiz bu nedenle bireyler arasında ayrımcılık doğuran her türlü iş ve işlem karşısında kendisini muhatap olarak kabul etmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde 10.08.2014 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Seçimi yapılacaktır. Seçme ve seçilme hakkının bütün yurttaşlar açısından eşit ve etkin olarak kullanılabilmesi, adil ve eşit bir seçim sürecinin işlemesi demokrasinin önemli göstergelerindedir. Seçme ve seçilme hakkının adil ve eşit kullanımı ise;

- Gerek seçmenlerin özgür iradelerinin oluşması için, siyasi partiler ve adayların program ile projeleri hakkında bilgilendirilmede eşit fırsatlara sahip olmaları,
- Gerekse de kurulunuzun çeşitli kararlarında da altı çizildiği üzere "Demokratik toplum gereklerine uygun bir seçimin yapılabilmesi, oy verme gününden önce siyasi partilerin ve bağımsız adayların özgür, eşit ve serbest biçimde kendilerini topluma tanıtmalarına,

Web adresi:www.esithaklar.org

e-posta: esithaklar@gmail.com

Adres: Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Sk. No 22/9, Beyoğlu/ İSTANBUL

program ve projeleriyle yarışmalarına olanak sağlayan bir ortamın oluşturulması koşullarına bağlıdır.

Seçme ve seçilme hakkına eşit erişim; seçmenlerin bilgi edinme, özgür tercihlerini oluşturabilme konusunda fırsat eşitliği ile siyasi parti ve adayların kendilerini seçmenlere tanıtmada eşit fırsatlara sahip olması hakkını birlikte içermektedir. Bu hakkın hem seçmenler tarafından hem de siyasi partiler ve bağımsız adaylar bakımından eşit olarak kullanılması imkanlarının yaratılması seçimlerin meşruiyetinin de temelini oluşturan unsurdur.

Seçim Propagandalarının, demokratik toplum gerekleriyle bağdaşmayacak biçimde sınırlanması, Anayasaya açık bir aykırılık oluşturur ve aynı zamanda ifade özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelir.

Ülkemizde farklı etnik kökene mensup yurttaşların bulunduğu ve bu yurttaşların bir kısmının Türkçe dilini bilmediği veya yeterince kullanmadığı, anlamadığı bilinen bir realitedir. Bu yurttaşlar kendi anadillerini konuşmaktadırlar. Dolayısıyla sadece Türkçe dili ile yapılacak yazılı veya sözlü seçim propagandası ve reklamlarının bu muhataplar tarafından yeterince anlaşılması, tartışılması mümkün olamayacaktır. Bu durum hem adayların kendilerini ve projelerini seçmenlere anlatmasına hem de seçmenin özgür iradesinin oluşmasına olumsuz etki edecektir. Seçmenler arasında bilgiye erişim hakkı bakımından eşitsizlik yaratacaktır.

Bu nedenle 3124 sayılı kararınızın 2. maddesi Türkçe bilen seçmenler ile bilmeyen seçmenler arasında ayrımcı bir uygulamaya yol açmakta ve eşitsizlik doğurmaktadır.

HUKUKİ DAYANAK

*3984 sayılı Radyo Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4. maddesinde "Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir." hükmü bulunmaktadır.

3984 sayılı kanununun bu hükmünden yararlanarak 2002 yılından bu yana Türkçe dışında dillerde gerek ulusal çapta yayın yapan gerekse yerel yayın yapan televizyon ve radyo kanalları farklı dillerde yayın yapmaktadır. Örneğin TRT 6 kanalı Kürtçe yayın yapmaktadır.

08.04.2010 tarihinde 5980 sayılı yasanın 7. Maddesi ile 298 sayılı yasanın 58. maddesinde yapılan değişlikle seçim süreçlerindeki propagandalarda Türkçe dilinin kullanılması zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu değişlik "Siyasi partiler ve adayların yapacakları propagandalarda Türkçe kullanılması esastır" şeklinde formüle edilmiştir. Yasa metninin bu hükmü yeterli açıklığı taşımamaktadır. Ancak maddenin bu şekilde düzenlenmesi Türkçe kullanma zorunluğunun ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

* AİHM 22.01.2013 verdiği Şükran Aydın Türkiye davası kararında “devletlerin dil politikalarını ve seçim kampanyalarındaki dil düzenlemelerini yaparken, ülkenin resmi dili dışındaki dillerin kullanımını adli cezalarla yasaklamasının ifade özgürlüğüyle uyuşmadığını” ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Kütükleri Hakkında Kanun’un 58 maddesinde getirilen sınırlamanın Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi prensipleri ile uyuşmadığını ve söz konusu davada sözleşmenin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

* Türkiye Cumhuriyet Devletinin taraf olduğu BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 25. Maddesi;

“ .....

(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oykullanma ve seçilme;

...

Hak ve fırsatına sahiptir.”

şeklindedir.

Sözleşme çerçevesinde kurulan İnsan Hakları Komitesinin yukarıdaki 25 madde ile ilgili 25 No’lu Genel Yorumunda 25 maddeden;

“ifade özgürlüğü, barışçı toplantı hakkı ve dernek kurma hakları oy kullanma hakkının tam anlamıyla korunması ve etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez şartlarından. Okuma yazma bilmeme, dil sorunları, yoksulluk veya seyahat özgürlüğünün engellenmesi gibi oy kullanma hakkına sahip kişilerin bu haklarını etkili şekilde kullanmalarını engelleyecek zorluklara karşı olumlu tedbirler alınmalıdır. Oy kullanma hakkıyla ilgili bilgi ve materyaller azınlık dillerinde de mevcut olmalıdır. Fotoğraf ve semboller gibi metotlarla okuma yazma bilmeyen seçmenlerin oylarını nasıl kullanacaklarına ilişkin yeterli bilgi edinmeleri sağlanmalıdır.” anlaşılması gerektiğini belirtir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından hazırlanan 2011 Milletvekili Genel Seçim Raporu’nda; “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun'un 58. Maddesi'ndeki, radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla diğer seçim propagandalarında, Türkçe'den başka dil ve yazı kullanılması yasaktır, şeklindeki şart yerine şimdi "propaganda faaliyetlerinde Türkçe kullanmak esastır," ibaresi getirilmiştir. Yeni ifade hâlâ açık değildir; özellikle Siyasi Partiler Kanunu'nun 81 Maddesi'ndeki

ESHİD
Eşit Haklar
İçin
İzleme Derneği

propaganda malzemeleri ve faaliyetlerinde başka bir dil kullanımına getirilmiş yasak ışığında değerlendirildiğinde farklı yorumlara yol açabilir” tespitinde bulunulmuş ve “Özellikle propaganda malzemeleri ve faaliyetleri bağlamında başka dillerde bilgi alışverişi hakkının daha açık ve net biçimde sağlanması için kanunların anlatım biçiminin açıklığa kavuşturulması” tavsiye edilmiştir.

Kanımızca, kurulunuzca alınan 3124 sayılı kararın 2. maddesi “adayların ve siyasi partilerin siyasi reklamlarında Türkçe dilinin kullanmalarının esas” şeklindeki cümlesi kamuoyunda ve yetkili kurumlarda Türkçe dışındaki dillerde seçim reklamı yapmanın yasak olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durum gerek yasa metninin ve gerekse de kurulunuz kararının muhatapları tarafından yeterince anlaşılmadığına işaret etmektedir.

SONUÇ VE İSTEM;

Yukarıda açıklanan ve inceleme esnasında re’sen belirlenecek nedenlerle;

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri, Anayasa ve iç hukuk hükümleri gereği olarak, 10.08.2014 tarihinde yapılacak Cumhurbaşkanlığı Seçimi ile ilgili olarak kurulunuz tarafından alınan 3124 sayılı kararın 2. maddesinin yeniden değerlendirilerek iptal edilmesine, bu mümkün olmadığı takdirde maddeye konu “adayların ve siyasi partilerin siyasi reklamlarında Türkçe dilinin kullanmalarının esas olduğuna” ifadesinin siyasi reklamların yalnızca Türkçe dili kullanılarak yapılması zorunluluğunu içermeyeceğine dair kurulunuzca açıklama yapılmasına karar verilmesine ve kararın yazılı olarak derneğimize tebliğini arz ve talep ederiz.

Saygılarımızla

Seda Alp

Yön. Kur. Bşk.

Web adresi: www.esithaklar.org

e-posta: esithaklar@gmail.com

Adres: Kamerhatun Mah. Hamalbaşı Sk. No 22/9, Beyoğlu/ İSTANBUL

T.C.
YÜKSEK SEÇİM KURULU
Karar No : 3440

- K A R A R -

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından Kurulumuz Başkanlığına gönderilen bila tarihli, 2014/9 sayılı yazıda özetle; 10/8/2014 tarihinde yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak Yüksek Seçim Kurulu tarafından alınan 2/7/2014 tarihli, 2014/3124 sayılı kararın sonuç bölümünün 2. maddesinde yer alan "Adayların ve siyasi partilerin siyasi reklamlarında Türkçe kullanmalarının esas olduğuna," ifadesinin yeniden değerlendirilerek iptal edilmesine, bu mümkün olmadığı takdirde siyasi reklamların yalnızca Türkçe dili kullanılarak yapılması zorunluluğunu içermediğine dair açıklama yapılmasına karar verilmesi istenilmiş olmakla, konu incelenerek;

GEREĞİ GÖRÜŞÜLÜP DÜŞÜNÜLDÜ:

İptali talep edilen kararın ilgili hükmü, yürürlükteki mevzuat hükümlerine uygun olduğundan istemin reddine karar verilmesi gerekmiştir.

S O N U Ç:

Açıklanan nedenlerle;

1- İstemin reddine,

2- Karar örneğinin Eşit Haklar İçin İzleme Derneğine gönderilmesine,

24/7/2014 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Başkan
Sadi GÜVEN

Başkanvekili
Turan KARAKAYA

Üye
Muharrem COŞKUN

Üye
Mehmet KÜRTÜL

Üye
Nilgün İPEK

Üye
Ünal DEMİRCİ

Üye
Ali KAYA

Üye
İlhan HANAĞASI

Üye
İbrahim ZENGİN

Üye
Zeki YİĞİT

Üye
Şakir AKTI

Aslının aynıdır.
04.08.2014
M. Murat ÖZEREN
Yazı İşleri Şube Müdürü V.

Aslının aynıdır.
04.08.2014
Harun ÖZKAN
İdari ve Mali İşler Daire Başkanı

